

Sors bona, nihil aliud?

2008-at írunk, és talán soha ennyi évforduló nem zúdult ránk, mint az idén. 1848, 1918, 1938, 1948, 1968 – többek közt. Megannyi fényes és sötét fejezete nemzeti létünk, majd idegen iga alatt görnyedő népünk történelmének. Ám a számok, évfordulók önmagukban mit sem érnek, üzenetük nem sejlik át a történelem szövetén, ha a tanulságokat nem keressük.

Figyelve a politika történéseit, a felszínre törő indulatokat, az ember óhatatlanul elgondolkodik fölötté, vajon miféle náció vagyunk mi, magyarok? Mivel érdemeltük ki a szomszéd népek részéről azt az utálatot, amit egyesek gyakorolnak irányunkban, sugallnak lépten-nyomon? Kérdemeltük-e valamivel is, hogy becsmérítő kifejezéseket kelljen elviselnünk naponta (és az állami médiák tálalásában, a kormány hallgatóságos beleegyezésével) némely szlovák politikusok részéről? Akárhogy is töri az ember a fejét, nem talál elfogadható indokot. Hanem talál egyebet, ami gondolkodóba ejti. Talál például párhuzamot mai bajainkra, elesetségünkre. Arra, hogy az árván maradt gyermeket könnyebb bántani, mint aki mögött ott áll édes szülője. Hadd idézzek **Teleki Pál** miniszterelnök 1920. november 13-án mondott beszédéből (a magyar nemzetgyűlés ezen a napon iktatta törvénybe a trianoni szerződést:

„Ebben a nemzetben életerő van. Ez a nemzet élni akar, ez a nemzet dolgozni akar. Ez a nemzet csak a legutóbbi napokban is megmutatta azt, hogy önmagát fegyelmezni, rendben tartani tudja, és megmutatja ma azt, hogy meg tud érteni olyan érveket is, amelyek – nem a pillanat érdekeiért – a szíven keresztül az észhez szólnak, ahhoz az észhez, amely nem a szív ellen foglal állást, hanem amely ész a hazáért működik. És ez az egyetlen, amiből a demarkációs vonalon túl lévő honfitársaink erőt meríthetnek. Nem meríthetnek másból erőt az ő jövőjükre nézve, nem meríthetnek másból meggyőződést arra nézve, hogy nem vesznek el, mint a mi egyetértésünkéből és a mi megerősödésünkéből. Mert csak egyetértve, összefogva, és az összefogott erőket toronymagasságra emelve tudjuk majd őket is istápolni.”

Ez a néhány mondat kilenc évtized távlatából is feleletet ad napjaink alapvető bajaira. Amikor négy esztendeje, 2004-ben megtörtént az a bizonyos botrányos és aljas népszavazás, amelynek egyik pontja a határon túl élő magyarság jogállásának rendezését, magyarán a kettős állampolgárság megadását célozta, s amikor a félrevezetett, elbutított magyar nép ellökte magától nemzetársait (1 521 143 magyar szavazott igenel, 1 428 736 ember nemmel), elkezdődött a magyar nemzet huszonegyedik századi csúfos története. Azóta sokszor elhangzott-elhangzik a kérdés: mi történt a magyar néppel, hogy hagyja magát ennyire félrevezetni, manipulálni? Hogy képes saját testvérei ellen fordulni? A választ sokan abban a felismerésben vélik felfedezni, hogy amelyik népnek annyiszor megtörik a gerincét, annyiszor legyőzik, megalázzák, mint a mi népünket, előbb-utóbb be kell adnia a derekát. Annak előbb-utóbb ki kell fáradnia, és el kell fásulnia. Azt legázolják az ifjabb, frissebb, feltörekvő népek. Ez a fatalista felfogás azonban sántít, hiszen a fordítottja is igaz. Csak az a nép képes az önbecsülésre, amely vérét hullatta a szabadságáért.

Elvéreztünk 1848 után, mert „a gyáva népek” magunkra hagytak, és ránk szabadították az orosz medvét; szétszabdaltattunk 1918-ban, mert a „békecsinálók” bosszújának mi voltunk az elsődleges célpontja; fellélegeztünk 1938-ban, sajnos, túl rövid időre, hogy annál keserűbb legyen az ébredés; elhittük a mesét 1948-ban, hogy a népirtás nem folytatható állami, fehérkesztyűs eszközökkel.

Amikor 1978-ban (újabb évforduló) az USA-ból hazaérkezett a magyar Szent Korona, az amerikai diplomácia úgy intézte, hogy az átadásnál Kádár János jelenléte ne okozzon zavart. A „puha” oligarcha így távol maradt a ceremóniától. Jelzésértékű, hogy a jelenlegi kormány elnöke is megpróbálta eltávolítani a Szent Koronát a Parlamentből. Lehetséges, hogy a harminc évvel ezelőtti diplomáciai cselekre kellene törekedni nemzetstratégiai vonalon? Hogy ha a nemzet meghatározó kérdéseiről van szó, születik döntés, a kormány, a hatalom maradjon tisztas távolban? Legalábbis addig, amíg tisztességes nemzeti kormánya nincs Magyarországnak? *„Mert csak egyetértve, összefogva és az összefogott erőket toronymagasságra emelve tudjuk majd őket is istápolni.”* – mondta Teleki Pál, akinek szavait úgy fogjuk majd elolvasni, mint a görög drámákat rejtő papi-rusztkeercseket a régészek a Szahara homokja alól. *„Egyetértve, összefogva”* – halljuk az üzenetet, miközben fel kell tennünk a kérdést, hogyan maradhat kormányon olyan magyar emberek gyülekezete, amely kezét emelt a saját nemzetére? Akad-e még egy nép Európában, amely ilyen gyalázatot képes elviselni?

Kövesdi Károly

Lang László

Gömör és a „nagy” impériumváltás első évei (1919–1922)

„És beköszöntött az óra, amikor haldoklik az Isten”
(Végel László)

Ma már köztudott tény, hogy az I. világháború végét az Osztrák-Magyar Monarchia lényegében csak a „nevében” élte meg. Az 1918. november 3-i kapituláció megkötésekor a dualista birodalom romjain friss utódállamok sora „virágzott” fel. A Felvidék megszállásában és katonai pacifikálásában 1918 decemberében és 1919 januárjában már az időközben Olaszországból „hazahozott” csehszlovák légiós csapatok is részt vettek. A kitűnően felszerelt és olasz tisztek vezetése alatt álló két légiós hadosztály az akkori csehszlovák haderő aránylag legütöképesebb részét képezte. 1918. december 28-án vonultak be a csehszlovák csapatok Eperjesre, 29-én Kassára, 1919. január 1-én pedig Pozsonyt is megszállták.

1919. január 12-én Tiszolc felől Rimaszombatba is befutott az ún. olasz-csehszlovák legionárius vonatszerelvény, amelynek katonái megszállták Gömör-Kishont vármegye székvárosát. Mára az is köztudottá vált, hogy a csehszlovák csapatok sikeres felvidéki előrenyomulását sehol nem a tényleges fegyveres erejük biztosította (csupán pár ezer légiósról van szó), hanem a háborúban győztes nagy protektorai (legfőképp Franciaország és Olaszország) kegye, valamint az akkori „tehetetlen és lehetetlen” magyarországi belpolitikai helyzet. A Felvidéken – így Gömörben is – kialakult hatalmi vákuum kitöltésére az amúgy meglehetősen alacsony harci értéket képviselő csehszlovák alakulatok is elegendőnek bizonyultak.

Ezek a csapatok 1919. január 20-ig voltaképpen minden nagyobb fennakadás nélkül megszállták az ún. **Pichon**-féle demarkációs vonallal határolt észak-magyarországi területeket, sőt néhány esetben önkényesen még azt is átlépték. Önhatalmúlag szállták meg pl. Balassagyarmat városát is, igaz csak röpké időre, ugyanis a város hős lakossága kiűzte a betolakodó idegeneket.

I. Új „rend” születik

A Csehszlovák Köztársaság létrehozása 1919 tavaszára befejezettnek volt mondható. Az ügyes diplomáciai manővereknek, a személyes kapcsolatoknak, s nem utolsósorban a „mindenkit” megtévesztő hazugságoknak, hamis propagandának köszönhetően az új köztársaság Európa egyik legtarkább, soknemzetiségű államává vált.

A megszálló csehszlovák csapatokkal szinte egy időben a cseh és morva országrészekből csendőri alakulatok is érkeztek a Felvidékre. A katonai birtokbavétel után megjelentek az „új” hivatalnokok és közalkalmazottak is, túlnyomórészt csehek. Szlovákok kezdetben csak elvétele, vagy gyéren képviseltették magukat a „közéletben”, kezdetben ugyanis érdekes jelenség volt tapasztalható a szlovák értelmiség körében: nem szívesen vállaltak tisztségeket a kiépülő új államapparátusban. Az új rendszert még

igen képlékenynek hitték.

A Felvidék – így Gömör – magyar, német, de helyenként szlovák lakossága nem vett vagy nem akart tudomást venni a kialakult új politikai helyzetéről. Ezt az állapotot sokan ideiglenesnek tartották. Sőt, a Felvidék különböző városaiban (Rimaszombatban is) újabb és újabb tüntető megmozdulásokra került sor a megszálló csapatokkal és államhatalommal szemben. A megszálló csehszlovák haderő és karhatalom viszont a legdrasztikusabb eszközöktől sem riadt vissza, s ha szükségesnek mutatkozott, véres kegyetlenséggel biztosította hatalmát a birtokba vett felvidéki területeken (pl. pozsonyi sortűz 1919. február 12.). A megszálló cseh katonaság – helyenként a szlovák lakosság egy részének segédletével, nem ritkán azonban annak tiltakozása ellenére – sorozatban rongálta meg, illetve távolította el a magyar műemlékeket, főleg az 1896-os Millennium, a **Rákóczi**-szabadságharc, valamint az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc emlékeit. Ez lett a sorsa megannyi **Rákóczi**-, **Kossuth**- vagy **Széchenyi**-szobornak is – pl. **Rónai János** alkotása Rozsnyón (Kossuth), vagy Széchenyi István városkerti mellszobrának ledöntése 1919-ben Rimaszombatban – amit aztán az 1938-as visszacsatolás után ünnepélyesen újraavattak, hogy aztán újra – s immár végleg – ledöntsék és megsemmisítsék 1945-ben. Ez ellen a kultúrbarbarizmus ellen az európai sajtó is felemelte szavát, de hiába.

Rábely Miklós neves rimaszombati polgár és nyomdatulajdonos szavaival élve: „Az 1919. év végéig még semmiben nem volt tájékozódásunk. De önmagunkon tapasztalhattuk, hogy új uraink bátran és céltudatosan berendezkednek. Hitték és érezték, hogy ezen a földön ők az élet és halál urai, s ezt nekünk mindig szem előtt kellett tartani. Az egész vonalon éreztették a tőlük való függőségünket. S ugyanakkor kezdtük tapasztalni egyes magyar stréberek szemérmetlen átváltozását. Siettek a meghirdetett szlovák nyelvtanfolyamra beiratkozni és minden műsoros előadásikon részt venni.”

Így, immár nem hivatalosan is megtörtént az impériumváltás, és elkezdődött egy új államhatalom berendezkedése a volt észak-magyarországi területeken.

A csehszlovák hatóságok újabb lépése a magyar jellegű keresztény és nemzeti ünnepek megtartása ellen irányult. 1921-től törvényrendelettel tiltották meg a *Szózat*, *Himnusz* éneklését, ill. március idusának, **Szent István** napjának és az aradi vértanúk napjának ünnepélyes, hivatalos megtartását. A törvényszegőket börtönbüntetéssel, pénzbírsággal vagy az országból való kitiltással sújtották.

A törvényrendelet ugyanúgy büntette az engedetlen kereskedőket vagy akár kocsmárosokat is (ha cenzúrázatlan könyvet árusított, ill. az „ünnepek” alatt zárva tartott az illető). Újabb jelenségeként elterjedt a Csehszlovák Köztársaságból való tömeges elvándorlás – a Felvidék magyarságának tízezres nagyságrendű tömegeinek ön-

kéntes, vagy „megsegített” eltávozására „csonka” Magyarországra. Az állami, megyei, közigazgatási, karhatalmi, a postai és vasúti közalkalmazottak jelentős része már be sem várta a cseh megszállást, hanem többnyire ingóságait is hátrahagyva elmenekült szolgálati helyéről. A helyben maradottak számát aztán tovább ritkították a bevonuló csehszlovák katonai és polgári hatóságok részéről foganatosított kiutasítások. Ürügyként leggyakrabban a csehszlovák állampolgárság „rendezetlen” kérdése szolgált. A rendezetlen állampolgárságúak ezreit aztán hivatalosan is a külföldiek kategóriájába sorolták (természetesen túlnyomóan magyar nemzetiségűeket), akikre állandóan az országból (szülőföldjükéről!) való kiutasítás veszélye leselkedett. A kiutasítások a legtöbb esetben a méltányosság és a humanitás teljes mellőzésével zajlottak. Ennek egyik példája volt Gömör-Kishont volt alispánjának, **Fornéth Gyulának** és családjának 1920-ban történt kiutasítása, s velük együtt még több tucat helybéli polgári (t.i. rimaszombati) család kiebrudalása. (A magyarországi *Országos Menekültügyi Hivatal* kimutatásai szerint a Felvidéket 1918–20 között mintegy 100 000 személy hagyta el.) Az embertelen akcióról a helybéli, Rimaszombat városában megjelenő kiscgazda párti lap is megrökönyödve írt: *„Három nap alatt kitenni valakit a lakásából, s rábízni családok sorsát a rideg véletlenre, nem vall felebaráti szeretetre... Szerintünk, aki kormányoz, annak is embernek kell lennie!”*

A helyi lakosság, főképp a *Rimaszombati Takarékpénztár* és a *Polgári Kör* – alázatos szívvel igyekezett segíteni az elbocsátott, kiutasított vagy kényszernyugdíjazott magyar tisztviselők gyermekein, hogy folytathassák, vagy befejezhessék tanulmányaikat.

A kiutasítások kivitelezését és végrehajtását a Šrobárféle (Dr. **Vavro Šrobár** Szlovákia teljhatalmú minisztere 1918–20 között) minisztérium intézte. Kezdetől fogva éberrel figyelte és számon tartotta a „külföldieknek” minősített felvidéki magyarokat. A kiutasítás problémáját a minisztérium több, 1919–1920 között kibocsátott rendelettel szabályozta. A rendeletek értelmében „külföldieknek” minősíthető mindenki, akinek a hatóságok bármilyen okból kifolyólag nem adták meg a csehszlovák állampolgárságot – hivatali állameskü megtagadása, az állambiztonságra és közrendre veszélyes egyének, állandó foglalkozást nem űző személyek, idegen államban (pl. Magyarország) hivatalviselő személyek stb. Az 1921. évi megyei jelentés a megye területéről történő kiutasításokat helytelenül, de szándékosan ún. „repatriáció”-ként, „viszszatelepülés”-ként tüntette fel.

A 14647/21. sz. rendelet pedig ugyanakkor megtiltotta a már „kiutasított” külföldieknek a megye területére, ill. a csehszlovák állam területére történő belépését, amit 1922-ben a repatriációsokra is kiterjesztett. Nem csoda, hogy 1921–22-ben megnőtt az illegális „határsértők” száma.

A Gömör-Kishont megyei hivatal által „külföldi”-ként számontartottokról járások, ill. járási jogú városok szerinti bontásban a következő, 1921-ben készült táblázat nyújt áttekintést.

Város, járás	Külföldi (idegen)
Rimaszombat	677
Jolsva	83
Rozsnyó	206
Rimaszombati járás	345
Rozsnyói járás	521
Tornaljai járás	324
Feledi járás	495
Ratkói járás	36
Nagyrocei járás	84
Felsőgarai járás	83

II. Nyelvében él(hetne) a nemzet...

A magát oly „demokratikus”-nak feltüntető Csehszlovák Köztársaság formálisan az ország minden polgárának biztosította anyanyelve szabad használatának jogát – elsősorban a magánérinkezésben, vallást érintő és kereskedelmi ügyekben, sajtóban, vagy pedig népgyűlésen (1920. február 29-i nyelvtörvény), az állami hivatalokban és a bíróságokon ez a jog a nemzeti kisebbségekhez tartozó polgárokat azonban már csak abban az esetben és ott illette meg, ahol egy bírósági járás területén egy adott kisebbség aránya elérte a 20%-ot. Az elvek és a mindennapok gyakorlata között azonban ezen a téren is óriási űr tátongott. Az állami (járási, megyei) hivatalok sok helyen már kezdettől fogva (1918–19) szabotálták, és igyekeztek a magyarság nyelvhasználati jogait korlátozni, ill. kiszorítani a közéletből. Az államhatalom sok esetben „elnéző” magatartást tanúsított, sőt „jóindulatú” támogatását fejezte ki különböző nacionalista társadalmi szervezetekkel szemben – mint pl. a *Csehszlovákiai Sólymok Közössége* (*Československá obec sokolská*), vagy a *Nemzetvédelem* (*Národná Ochrana*) vagy éppenséggel a *Legionárusok Szövetsége a mi szlovák nyelvünkért* (*Zväz Legionárov za tú našu slovenčinu*).

Ma egy-két magyarelles nyelvintézkedés szinte már tragikomikusnak tűnhet, de abban az időben ezek szívét, lelkét keserítette meg. Mint például a Nagyrocei járás szolgabírójának, **Sousedik**nek egyik hirdeteménye. Sousedik volt Gömör vármegyében **Daxner** mellett a magyar nyelv elleni harc egyik jeles zászlóvivője. A derék szolgabíró egyszerűen úgy rendelkezett, hogy területéről kitiltja a magyar énekeket. Hivatalos körlevélben adta tudtára mindenkinek, akit illetett: *„Ezen hirdetemény értelmében minden korcsmában és nyilvános helyiségben, az utcán és kirándulásokon a magyar énekek éneklése a legszigorúbb büntetés terhe mellett el van tiltva. A korcsmában ennek betartásáért a vendéglősöket és korcsmárosokat teszem felelőssé. Ha nem idevaló polgár követi el a tettet, akkor a köztársaság területéről azonnal ki lesz utasítva. Az idevalósiakat pedig ismételtel figyelmeztetem, hogy a rendelet ellen vétőket a legszigorúbb büntetéssel fogom sújtani.”*

A magyar nyelvű sajtó sem kerülhette el a sorsát. Igyekeztek minden téren visszaszorítani, így 1919–1921 között a megye területén is általános csökkenés mutatható ki. Az 1921-es év végi megyei értesítőből kitűnik, hogy a megye területén 4 valamirevaló folyóirat jelent meg. Ezek közül első helyre sorolta az egykor méltán

népszerű *Gömör-Kishont* szlovákká vedlett „jogutódját”, a *Gemer-Malohontot*, melynek szerkesztője az a bizonyos **Ján Uram** volt, aki az egyik legszélsőségesebb magyarülő szinonimája lett Rimaszombatban. A hivatalos értesítő az újságot (hetilap) társadalmi, népnevelő jellegűnek és pártatlannak tüntette fel, de uszító és becsmérlő cikkei épp az ellenkezőjéről tettek tanúbizonyságot. A magyar sajtókiadás lecsökkent választékából említésre méltó a Rozsnyón szerkesztett és az Országos Keresztényszocialista Párt támogatásával kiadott *Sajó-Vidék*.

Rimaszombatban az egykori Gömör-Kishont szerepét átvette a *Gömör* (helyi politikai és társadalmi folyóirat), valamint a *Magyar Gazda*, amely gazdasági kérdésekkel foglalkozott leginkább. Az utóbbi kezdetben a *Gömör-Nógrádi Gazdasági Egyesület* hivatalos lapjaként indult, majd az egyesület feloszlata után a lap szerkesztését az *Országos Kisgazda és Földműves Párt* vette át.

Gömör-Kishont megye iskolái (1921-es állapot)

A) Rimaszombati tanfelügyelőség*

Jellege	Iskolatípus	Iskolák száma	Tanulók száma	Tanítók száma	Iskolai látogatottság
Állami	Polgári	2/Sk	386*	8	82%
	Polgári Középiskola	1/Hu		6	82%
	Népiskola	1/Sk	91	2	90%
	Népiskola	6/Sk	1600*	15	89%
Népiskola	9/Hu	25		89%	
Római katolikus	Elemi	6/Sk	1590*	7	79%
	Elemi	22/Hu		25	79%
Evangélikus/Protestáns	Elemi	41/Sk	2274*	46	82%
	Elemi Középiskola	5/Hu		5	82%
	Középiskola	1/Sk	479*	3	90%
Reform.	Elemi	1/Hu	1460	14	90%
	Elemi	26/Hu		29	81%
Magánjellegű**	Polgári	3/Sk	386	14	82%
	Középiskola	3/Sk	570	19	90%
	Népi elemi	3/Sk	250	5	85%

* Az egyházi, polgári, de az elemi népiskolák tanulóinak összlétszáma is nemzetiségi megoszlás nélkül szerepel.

** A magánjellegű (közalapítványi) iskolákat az állam hathatós támogatásával a *Sokol*, a *Matice slovenská* és a *Slovenská liga* létesítette (olykor színmagyar településeken).

Sk = szlovák, Hu = magyar

Nemcsak a közéletből, de az oktatás területéről is igyekeztek száműzni a magyar nyelvet. Tervezetten és céltudatosan sorvasztották el a korábban virágzó felvidéki magyar iskolahálózatot. A pozsonyi *Erzsébet Tudományegyetemet* 1919-ben (helyét a *Komenský Egyetem* vette át), a kassai és eperjesi jogi akadémiát 1922-ben, a selmecbányai bányászati és erdészeti akadémiát ugyancsak 1919-ben „államosították”. Az intézmények Magyarországra menekültek át. 1921-re a felvidéki magyar középiskolák száma 7-re csökkent (46-ról). Az iskolák egy részét 1921-re a megye területén is államosították, de a megyei jelentés igencsak fájlalta a rimaszombati *Egyesült Protestáns Gimnázium* „megkésített” államosítását, ahol természetesen ebben az időben már a harmadik szlovák tantervű osztályt is megnyitották.

Az iskolai tanfelügyelőség leginkább az iskolák rossz műszaki állapota miatt, ill. egyes szlovák intézmények

B) Rozsnyói tanfelügyelőség*

Jellege	Iskolatípus	Iskolák száma	Tanulók száma	Tanítók száma	Iskolai látogatottság
Állami	Közép	1	243	16	88%
	Polgári	1	135	6	82%
	Elemi	19	2493	49	80%
	Kisdedóvó	13	369	12	?
Önkormányzati	Elemi	4	255	4	79%
	Kisdedóvó	3	106	3	?
Római kat.	Polgári	1	172	4	94%
	Elemi	26	2161	33	81%
	Kisdedóvó	1	41	1	?
Evangélikus	Polgári	1	194	5	83%
	Elemi	29	1632	28	81%
Reform.	Elemi	31	1347	32	78%
Izrael.	Elemi	1	82	1	84%
Magán**	Elemi	2	149	3	85%

* A rozsnyói tanfelügyelőségi körzet iskoláinál nem tüntették fel a nemzetiségi megoszlást.

** A magánjellegű (közalapítványi) iskolákat az állam hathatós segítségével a *Sokol*, a *Matica slovenská* és a *Slovenská liga* hozta létesítette.

gyér tanári kara miatt nyugtalankodott (pl. a nagyrócei gimnáziumban a tanári kar 50%-a hiányzott). A megyei jelentés szerint az oktatás színvonala „kielégítő” volt az 1921-es esztendőben, s örömmel konstatálták, hogy a szlovák vidékeken a tanítóság már áttért a szlovák irodalmi nyelv használatára.

Ugyanakkor a magyar többségű járásokban a szlovák nyelv oktatása még hagy maga után kívánnivalót, igaz a nyelv oktatását csak 1921. szeptemberétől vezették be. Az „iskolakerülők” száma éppen ezekben a járásokban (Feledi, Tornaljai) a legmagasabb, bár a megyei hatóság ezt az őszi munkálatokkal, ill. a himlőjárvánnyal magyarázta. Az egyházi igazgatás alatt álló elemi népiskolák ill. középiskolák továbbra is igyekeztek megtartani a fontos hitbeli és nevelői küldetésüket, amelyekhez 1918 után „nemzetmentő-megtartó” szerepkör is társult. A főiskolai intézmények hiányából adódóan a megye magyar nemzetiségű értelmisége a közeli Miskolcon, egy darabig még Kassán, vagy pedig a német tanítási nyelvű brünni egyetemen folytatta tanulmányait.

III. Csináljunk mi is politikát!

A háborús összeomlás, majd az utána bekövetkező impériumváltás voltaképpen a régi magyar politikai pártkezetek széthullását, gyakran a megszűnését is jelentette a Csehszlovákia részévé váló Felvidéken. Az egyedüli szervezet, amely tagsági bázisát tekintve túlnyomórészt magyarnak maradt, a *Magyar Szociáldemokrata Párt* volt. Ez a párt 1918 őszén ún. nemzeti tagozatokra hullott szét. A cseh megszállás alá került Felvidéken is gyorsan aktivizálódott a párt szlovák tagozata, amely rövidesen megszakította kapcsolatát a budapesti központtal és 1918. december 25-én Liptószentmiklóson kimondta az egyesülést a *Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárttal*. A Felvidék két legjelentősebb szociáldemokrata központja, Pozsony és Kassa a maga akkor még zömmel magyar és német nemzetiségű szervezett munkásságával nem vett tudomást a csehekkal kimondott szervezeti egyesületről. Budapesttől ugyan már elszakadtak, de Prágával nem érezték még „közelséget”, így a parlamenti választások közeledtével felvették a *Szlovenszkói Német-Magyar Szociáldemokrata Párt* nevet.

A Szociáldemokrata Párt helyi szervezetei 1920-ra Gömörben is újjáalakultak, s itt is nemzetiségi tagozatokra

osztódott a párt. Legerősebbnek azonban az egyesült *Csehszlovák Szociáldemokrata Párt* bizonyult, melynek titkárságai Gömörben Tiszolcon, Nyústyán, Pelsőcön, Nagyrócén és Rimaszombatban fejtettek ki jelentős tevékenységet. A párt az 1920-as választásokból győztesként került ki.

A fokozatosan szerveződő, újjáéledő felvidéki magyar pártpolitika igyekezett mindenütt a régi, államfordulat előtti alapokra építkezni. Ez a folyamat volt megfigyelhető a felvidéki keresztényszocializmus vonatkozásában is. Nem sokkal a Magyarország elleni 1919. évi tavaszi és nyári intervenció után a felvidéki keresztényszocialista szervezetek is kezdtek aktivizálódni. A világnézeti alapon politizáló keresztényszocialista mozgalomnak nagy hagyományai voltak még a világháború előtti időkből (1907-ben alapították). A keresztényszocializmus már az impériumváltás előtti években közismert volt nemzetiségi toleranciájáról. Az államfordulat után éledező és újjászerveződő mozgalom ezért mintegy magától értetődően fordult a Felvidék valamennyi polgárához, tekintet nélkül azok nemzetiségére. A keresztényszocialista elképzelés szerint a Felvidék keresztény lakossága összességének, történelmileg együvé tartozó valamennyi „óslakosának” egységes frontba kell tömörülnie a betolakodó és idegen csehekkel, valamint az internacionalista bolsevizmussal szemben. Az *Országos Keresztényszocialista Párt* központjai Léva, Kassa, Érsekújvár és Pozsony voltak. 1920 első hónapjaiban a párt erősödött, és további helyi szervezetei jöttek létre szerte a Felvidéken.

A keresztényszocialisták mellett némi késéssel további magyar pártalakítási próbálkozások is történtek. Komáromban 1920. február 17-én mondták ki **Füssy Kálmán** vezetésével az *Országos Magyar Kisgazda és Földműves Párt* (OKP) megalakulását. Ez a párt is a régi, a háború előtt lerakott alapokra építkezett. A **nagyatádi Szabó István** vezetésével 1909-ben létrehozott *Függetlenségi és 48-as Országos Gazdapárt*ot tartotta elődjének. A párt elnöke – az Országos Keresztényszocialista Párt listáján képviselői mandátumot szerzett – **Szentiványi József** bejei földbirtokos lett. Gömörben Rimaszombat (ahol a titkársága is működött) és Rozsnyó volt a központja. A kisgazdapárt megalapításában Gömörben oroszlanrészre volt a később feloszlott *Gömör-Nógrádi Gazdasági Egyesület*nek. Az egyesület feloszlása után tagsága beépült az OKP-ba. A párt választóbázisát leginkább a Feledi és a Tornaljai járás alkotta, ahol nagyszámú református közösség élt. Megyei nagygyűlésüket 1921-ben Rimaszombatban (május 21.) és Rozsnyón (július 7.) tartották.

Komáromban ugyanakkor újabb magyar pártalapításra is sor került. A város notabilitása 1920. február 22-én összehívott alakuló ülését azonban a csehszlovák katonai karhatalom erőszakkal feloszlatta, így végül 1920. február 29-én alakult meg (**Gaál Gyula** vezetésével) a *Magyar Nemzeti Párt* (MNP), amelynek szinonim megnevezéseként a *Magyarok Szövetsége* kifejezés is szerepelt. Ez az elnevezés nem volt véletlen, hisz a MNP-t annak szervezői a felvidéki magyarság egységes, osztályok és társadalmi

rétegek fölött álló, minden magyar embert magába foglaló politikai tömörüléseként szándékozták megnevezni. Gömör területén azonban ez a párt csak csekély bázissal rendelkezett, alig érte el az 1%-ot. Az első parlamenti választások hírére felgyorsult a pártok szerveződése és politikai aktivitása. A csehszlovák belügyminiszeri rendelet a képviselőházi választások időpontját 1920. április 18-ra, a szenátusi választásokét pedig április 25-re írta ki. (Az I. Csehszlovák Köztársaságban kétkamarás parlament volt.)

A választások közeledte a felvidéki magyarságot is komoly válaszút elé állította. Nehezen tudták eldönteni, részt vegyenek-e rajta, vagy bojkottálják azt? A magyarság vezetőinél azonban győzött a józanabb megfontolás, belátták, hogy egy választási bojkotthoz a felvidéki magyarság sem politikai, sem gazdasági, sem pedig társadalmi téren nincs kellőképpen megszervezve. Az államhatalom ekkorra ugyanis már a vármegyei és municipiális, valamint községi önkormányzatokat is sikeresen felszámolta, az érvényben levő katonai diktatúra pedig eleve lehetetlenné tette a sikeres bojkottot. Így a magyar vezetők többsége végül amellet foglalt állást, hogy a felvidéki magyarság vegyen részt a parlamenti választásokon, de továbbra is töretlenül ragaszkodjon a megszállt felvidéki területek lakosságának önrendelkezési jogához.

A pártok megpróbálkoztak közös választási platform való fellépéssel is (de mint ahogyan az a „magyaroknál” lenni szokott), a közös 1920. március 23-i pozsonyi megbeszélések azonban sikertelenül végződtek. Így végül külön listával indultak a pártok a választásokon. A parlamenti választásokon 1920-ban három magyar párt részvételét engedélyezték Szlovákiában: az *Országos Keresztényszocialista Párt*, *Országos Magyar Kisgazda és Földműves Párt*, valamint a *Szlovenszkói Német-Magyar Szociáldemokrata Párt* indulhatott.

Szlovákiát a csehszlovák hatóságok hét választókerületre osztották fel. Ezekről a kerületekről elmondható, hogy valóságos geográfiai torzszülöttek voltak. Gömör-Kishont megye területe 2 választókerületbe ékelődött: a Kassai és a Liptószentmiklósi kerületbe (1. számú térkép). A szlovákiai pártokat és választókat – tekintet nélkül azok nemzetiségi vagy politikai jellegére és hovatartozására – a 123/1920-as számú választójogi törvény 21. cikkelye is hátrányosan érintette. Ez kimondta, hogy a cseh országrészekben – a lengyel többségű tescheni választókerület kivételével – kerületenként 100 bejegyzett választópolgár ajánlásával kell benyújtani a kerületi választási bizottsághoz az egyes pártok jelölőlistáját, Szlovákiában viszont legalább 1000 választópolgár aláírása szükséges. Az 1920. évi parlamenti választások eredményei alapján a felvidéki magyarság – Kárpátalja nélkül – összesen 10 magyar képviselőt és 3 szenátort küldhetett a prágai Nemzetgyűlésbe.

A 10 képviselőből 4 volt keresztényszocialista, 4 szociáldemokrata, 2 pedig kisgazdapárti jelölt. Ugyanakkor a 3 szenátorból 2 volt szociáldemokrata, 1 pedig kisgazdapárti jelölt. A kassai választókerületből Gömör-Kishontot **Szentiványi József** bejei földbirtokos képviselte,

sikerrel. A tisztán szlovák pártok közül a megyében jelentős volt a *Szlovák Néppárt* (SĽS) és a *Szlovák Nemzeti és Parasztpárt*, amelyek jelentős választóbázissal rendelkeztek a megye északi vidékein. A választásokon megyénk területén az 5%-os határt nem érte el az *Egyesült Zsidópárt*, a *Csehszlovák Szocialista Párt*, valamint a *Magyar Nemzeti Párt* sem.

A választások eredményeit az alábbi táblázat szemlélteti, választóközrtek nélkül.

POLITIKAI PÁRT	SZAVAZATOK SZÁMA	
	KÉPVISELŐHÁZ	SZENÁTUS
1. Csehszlovák Szociáldemokrata Párt	45 374	36 666
2. Országos Keresztényszocialista Párt	18 353	---
3. Szlovák Nemzeti és Parasztpárt	10 687	8 181
4. Szlovák Néppárt	3 306	2 593
5. Országos Magyar Kisgazdapárt	---	3 103

IV. Az „irredenta” mozgalom Gömörben

A Gömör-Kishont megyét is érintő első határelképzések az 1918. december 6-án meghúzott, ún. **Barta-Hodža**-féle demarkációs vonallal láttak napvilágot, melynek északi tengelyét a Nyüstya–Betlér–Nagyróce vonal alkotta volna. Ezt az elképzelést azonban csehszlovák kérésre módosította a francia kormány az 1918. december 23-án átadott **Vyx**-féle jegyzékkel, amely sokkal szigorúbb területi feltételeket szabott Magyarország számára, s már a magyarlakta Rimaszombatot is Csehszlovákiához csatolta. Ez az antanthatózat már nemcsak vegyes etnikumú területeket, hanem szintiszta magyar nemzetiségű településeket is elszakított a megyétől.

Ez a felosztás 1918 decemberétől egészen 1919 júniusáig tartott. A párizsi békekonferencia csak 1919. június 11-én döntött a végleges csehszlovák–magyar határvonalról, jóllehet az „igényelt” észak-magyarországi területeket a csehszlovák csapatok már jóval előbb „birtokba vették”. A megye (főleg) magyar lakossága eleve nem tudott, nem akart belenyugodni ebbe a lélek- és nemzetpusztító helyzetbe, ezért minden törvényes (s miután az etnikumot „törvényen és joron” kívül helyezték), akár „törvénytelennek” tartott kezdeményezéssel természetes módon szimpatizált. Így történhetett meg, hogy a magyar lakosság a magyar Vörös hadsereget 1919 tavaszán felszabadítóként fogadta, sőt önkéntesek százaival pótolta a hiányos harci alakulatokat. A csehszlovák ellenpropaganda az „irredenta” mozgalmat kezdetben a magyar bolsevista mozgalommal is összekötötte.

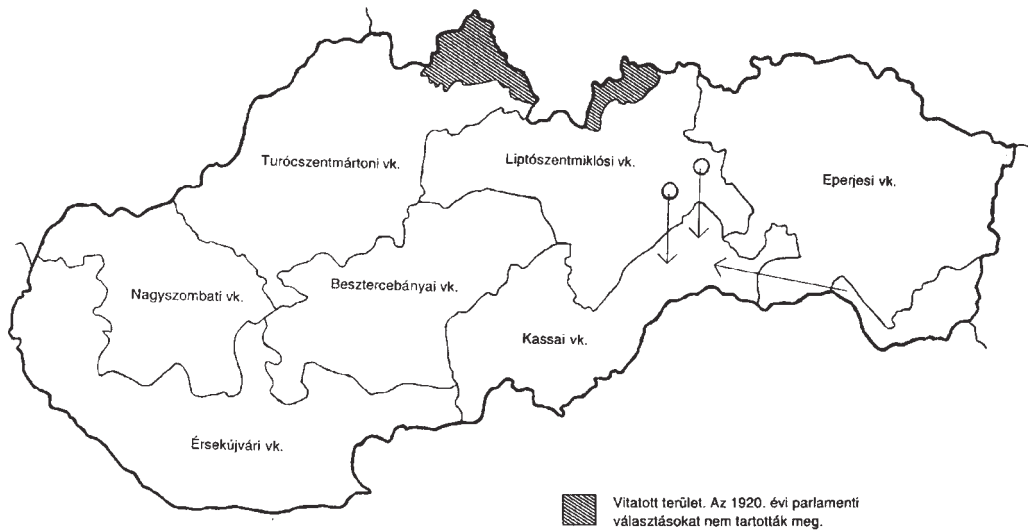
„Irredenta” mozgalom alatt a csehszlovák vezetés minden az új állam ellen irányuló belső és külső – számára ellenséges – államfelforgatói, államellenes propagandát folytató és uszító, az „új” határokat kétségbe vonó, vagy azon változtatni akaró cselekményt értett, történt az bár törvényes, vagy akár törvénytelen eszközökkel. Magyar irredentizmussal vádolták meg a megye egykori ha-

zafias vezetését is, ittmaradt képviselőit pedig állandó megfigyelés alatt tartották, folyamatosan zaklatták. A nemzetközi események és az instabil belpolitikai helyzet következtében Magyarországon 1919. március 21-én kitört proletárforradalom létrehozta a *Tanácsköztársaságot*, melynek tervei között ott szerepelt az ország idegen, betolakodóktól való megvédése is. A mohó, nagytévagyú „szomszédok” becsvágya ugyanis nem ismert határt, s ha terveik száz százalékgig valóra váltak volna, ma Magyarország Budapestre és környékére szorítkozna csupán. Politikai orientáltságtól függetlenül megállapítható, hogy a Magyar Tanácsköztársaság nagy „honvédő” háborúja magyar etnikai szempontokból kétségtávolan nemzetvédelmi stratégiát szolgált.

Az antant beleegyezésével megvalósított Magyarország-ellenes intervenció így kudarcba fulladt. A magyar Vörös hadsereg nevezetes „északi” hadjáratában nemcsak az „anyaországgá” lett „csonka” Magyarország területéről verte ki a betolakodó cseh csapatokat, de felszabadította – igaz csak rövid időre – a Felvidék északkeleti területeit is.

Gömör-Kishont megyében három fő csapásirányban haladt: Tiszolc, Csetnek és Rozsnyó irányában indult meg a támadás, és az előrenyomulás eredményeként sikerült az ellenséget a Tiszolc–Jolsva–Rozsnyó települési láncig visszaszorítani. Sajnos a gazdasági helyzet, ill. a nagy nemzetközi nyomás hatására (**Clemanceau** jegyzéke, miszerint, ha Magyarország azonnal ki nem vonja csapatait az újra visszafoglalt területekről, a szomszédos államokat uszítja rá) a Vörös hadsereg kénytelen volt visszavonulni. Ekkor már szükség is volt minden erőre, ugyanis a „szomszédok” megindultak Magyarország ellen, s Magyarország volt az I. világháború után az egyetlen olyan vesztes állam, melynek területét nem háborúban, de „békeidőben” szállták meg! (a románok a Tiszántúlt és Budapestet, a szerbhorvátok Pécsét, Szegedet). Miután a csehszlovákok 1919 júniusában újra „visszatértek”, az általuk irredenta mozgalomnak nevezett akciók sora is megújult. A lakosság további passzív vagy helyenként aktív ellenállását a megcsonkított anyaország is támogatta. A reményt egyik fél sem adta fel, a trianoni békekötésig meglévő időben megszorodott a propaganda jellegű röpcédulák és a Magyarországhoz való visszatérést hirdető transzparensek tömege.

Ilyen felhívás fogadta például a bánrévei állomáson átutazó közönséget is: „Vissza Magyarországhoz!” Még az 1921-es megyei jelentés is „fájlalta” és azonnali megszorító intézkedéseket helyezett kilátásba az „illegális” határátlépő diákokkal, vagy a volt megyei hivatalnokokkal szemben, akik nem átállanak gúnyt űzni a „demokratikus” Republikából, sőt illegális és bomlasztó politikai tevékenységet folytatnak az ittragadt megyei hivatalnokokkal szemben. Ennek egyik „záróakkordja” lett Fornéthy Gyula volt megyei alispán kiebrudalása is az országból. Az 1921-es megyei kiértékelés a csehszlovák csendőrséget találta a legjobban szervezettnek, bár a magyarlakta járássokban kitért a közrendet megsértő és már egyszer kiu-

1. sz. térkép. Szlovákia választókerületei 1920-ban

2. sz. térkép. Szlovákia közigazgatási felosztása 1922. december 31-ig

3. sz. térkép. Szlovákia közigazgatási felosztása 1923. január 1-jétől

tasított személyek vissza-visszajárására (természetesen, aki tehetett, még 1920–21-ben a „szabad” zöldhatáron átjött, hogy elvigye ingóságait). Felrótta a magyarok nem megbízható együttműködését a hivatalos szervekkel.

Az 1921-es évben a megyei hivatal 254 kihágást regisztrált a megye területén:

Járás, város	Erdészeti: falopás, orvvadászat	Állattenyésztés és mezőgazdaság: lopás, elhajítás	Állategészségügyi: mulasztott oltás, fertőzés	Illegális határátlépés	Illegális fegyvertartás
1. Nyústyai	243	155	171	57	84
2. Feledi	54	---	274	557	41
3. Tornaljai	---	5	327	269	---
4. Rozsnyói	344	---	325	50	---
5. Nagyrőcei	87	41	---	25	8
6. Ratkói	84	67	122	2	28
7. Felsőgarami	83	11	2	6	13
8. Rimaszombat	---	87	35	---	---
9. Rozsnyó	145	35	60	15	---
10. Jolsva	---	15	---	10	---

A csehszlovák vezetés igyekezett a párizsi béketárgyalásokig teljesen „magáévá” tenni a Felvidéket, s felkészülten részt venni a békekonferencián. A véglegesített békefeltételeket 1920. január 15-én nyújtották át Magyarországnak, de Gömör-Kishont esetében még volt egy kevéske esély a határ minimális módosítására, mivel a Salgótarján-tól Tornáig húzódó határszakaszt a „helyszínen” megállapítandó határként tüntették fel. Ez azonban a gyakorlatban csak községhatár-módosításokra vonatkozhatott. Az új határ gyengéi és tévedései azonban hamarosan mutatkozni kezdtek. Ezért már 1921. március 14-én az ausztriai Bruckban a magyar és a csehszlovák kormányküldöttség tárgyalást folytatott. Ez alkalommal **Benese** hajlandónak (?) mutatkozott volna bizonyos feltételek (!) mellett egy 300 000 magyar lakos által lakott területrészt Magyarország számára visszaszolgáltatni. Megállapodás azonban nem jött létre, ill. csak kisebb módosításokra sor került (pl. Susa község visszakerült Magyarországhoz 1923-ban, a falut azonban 1924-ben Borsodhoz csatolták). Amennyiben a két kormány megegyezésre tudott volna jutni, ez az ajánlat Dél-Gömör akkor még színmagyar vidékére okvetlenül vonatkozott volna.

V. „Gyökerek” és „vadhajtások”

A trianoni döntés (1920. június 4.) a még (valószínűleg) Szent István által az első vármegyék egyikéként alapított Gömör megyét területileg és közigazgatásilag megszüntette. A megye területének 92,5%-át a megalakult Csehszlovákiához csatolták, és kezdetét vette az a korszak, amely alapjaiban alakította át az egykori Gömör és Kishont etnikai szerkezetét.

Az új államhoz Gömör-Kishont 172 330 lakosát csatolták (bár az első hivatalos népszámlálásra a megalakult

Csehszlovák Köztársaságban csak 1921-ben került sor, viszont a megszállt területeken már 1919-ben egy „rög-tönzött”, tudatosított célú összeírást tartottak), amelynek mintegy 54%-a magyar nemzetiségű (anyanyelvű) volt az 1910-es népszámlálás alapján, azaz mintegy 94 333 magyar került a határokon túlra.

A „megszerzett” megye területének etnikai arculatát az új kormányzat igyekezett mielőbb megváltoztatni, vagy legalábbis azt megbontani. Ez a mesterséges folyamat már 1930-ban meghozta első „gyümölcsét”, ugyanis 1930-ra Gömörben a magyarság aránya 50% alá süllyedt, amit a megújuló kiutasításokkal, a csehszlovák állampolgárság megtagadásával és a mesterséges betelepítésekkel ért el az államhatalom. A magyarság arányának csökkenéséhez ugyanakkor hozzájárult a zsidóság, mint külön nemzetiség feltüntetése, valamint a műveleg kikonstruált csehszlovák nemzet fikciójának a megjelenése is. Ehhez hozzászámíthatjuk még egyes gömöri települések „hírtelen” és „tudatos” identitásváltását (Jolsva, Nagyrőce).

Az új államhatár érintette viszont az északi meyerész szlovákságát is. Ez főként a tengerentúlra irányuló gazdasági szempontok motiválta kivándorlásban is megmutatkozott, mert a kedvezőtlen északi, hegyvidéki feltételek rosszabb életkörülményeit 1920-tól az is tetézte, hogy az új határ közvetve vágta el a *Gömör-Szepesi-érchegység* déli lejtőin és lábánál lakó szlovákok alföldi, déli területek felé irányuló mozgását. Az itt maradt magyar lakosság még nehezebb helyzetbe került, hiszen a mesterséges határszakasz elvágta sokuk biztos megélhetési forrását – az ózdi vagy salgótarjáni bányákat és üzemeket. Megnőtt az USA-ba, Németországba (dobsinai és rozsnyói németek), Ausztriába kivándorlók, ill. a kiutasítások következtében Magyarországra áttelepülők száma.

A kivándorlás céliránya Gömörben (1921)

Járás, Város	USA	HUN	AUT	DE	POL	RO
1. Nyústyai	113	318	---	---	7	10
2. Feledi	93	108	7	1	---	3
3. Tornaljai	113	220	21	1	3	---
4. Rozsnyói	140	195	12	---	---	8
5. Rőcei	100	41	5	---	2	5
6. Ratkói	21	58	1	1	---	---
7. Felsőgarami	99	37	1	5	---	2
8. Rimaszombat	60	420	20	32	5	---
9. Rozsnyó	97	160	20	---	---	5
10. Jolsva	23	102	10	---	---	---
Összesen	860	1659	97	40	17	33

USA = Amerikai Egyesült államok

HUN = Magyarország

AUT = Ausztria

DE = Németország

POL = Lengyelország

RO = Románia

Az új etnikai kép kialakulásához hozzájárultak az északról betelepített szlovák családok (Árva és a Szepes-

ség északi része Lengyelországhoz került) és az I. világháborúban Oroszországban alakított egykori *Legionárius Közösség* tagjainak magyar területeken való földhöz juttatása is. A csehszlovák állam ugyanis az 1919-es törvény alapján a földreform céljaira lefoglalt nagybirtokok (**Coburg**-uradalom, **Andrássy**-birtokok, **Szabó**-birtokok, *Rimamurány-Salgótarjáni Vasművek Rt.* birtokai) egy részét tulajdoni juttatásokkal kiosztotta az árvai, morvaországi telepéseknek és légiósoknak.

Az 1921-es megyei jelentés alapján a „kolóniák” leginkább a Feledi járásban koncentráálódtak. A Coburg-uradalom pusztáin – Csobánkán 25 fő, Kacagón 13 fő, Gernyőn 51 fő, Leánymezőn 62 fő – összesen 151 személy telepedt meg.

A törvény lehetővé tette, hogy akár új községek is létrejöhessenek. A mesterséges községteremtést az tette lehetővé, hogy azoknak a szlovákoknak, akik vállalják a szülőföldjük elhagyását és az új földterületen való gazdálkodást, megteremtik (ti. a Csehszlovák Köztársaság) az önálló, azaz a környező magyar falvaktól független életlehetőségeket. A telepítéseknek és a kolonistafalvak életre hívásának más célja is volt: felhívítani a déli határ zárt magyar etnikai tömbjét. Csehszlovákia magyarlakta sávjában a hivatalos kolonizáció 51 telepéből a történelmi Gömör megyére kezdetben 2 telepés falu, Bottovo és Slávikovo esett (önálló községekké 1926-ban váltak). Az új községek Dobóca és Rimaszécs határából lettek kihalású. A későbbi időben más gömői falvakba is érkeztek északi szlovák beköltözők, akik a magyar helységek etnikai arányát változtatták meg (pl. Bakti, Jánosi, Gömör, Füge, Osgyán, Alsókállosa, Feled...)

A.) 1910*

magyar	szlovák	zsidó	egyéb**	összesen
94 333	72 199	---	5 798	173 230

* Az 1910-es népszámlálás az anyanyelvre kérdezett rá.

** Nagy részét a Dobsinán és a környező falvakban élő németek alkották.

B.) 1921*

magyar	csehszlovák	német	zsidó	egyéb**	összesen
78 295	82 669	2 833	1 768	1 411	166 976

* Az 1921-es népszámlálás már a nemzetiségre is rákérdezett.

** Ezt a lakosságrészt valószínűleg magyar és cigány nemzetiségűek alkották.

A trianoni békediktátum után az egykori magyar vármegyerendszer maradványai az 1920-as közigazgatási törvény értelmében 1923-ig Csehszlovákiában még léteztek (2. sz. térkép), és a Magyarországnál maradt csonka megyerészt is 1923-ig önálló közigazgatási egységként próbálták életben tartani, ill. életre kelteni, de az 1922-es esztendő végül is Gömör megye megszűnését eredményezte. A valaha teljes megyét összekötő gazdasági szálak, cserekapcsolatok az átjárhatatlan határokkal megszakadtak, és a magyarországi „Gömör megye” is életképtelenül, határmenti periferiális helyzetben, igazi városi központ nélkül (Putnok nem tudta betölteni Rimaszombat szerepét) kezdettől fogva halálra volt ítéelve. A magyaror-

szági gömői területeket 1923-ban Borsod megyével *Borsod, Gömör-Kishont közigazgatásilag „egyelőre” egyesített megye* néven egyesítették. Zabar és Tajti községeket Nógrádhoz kapcsolták.

Az egykori „Magyarország kicsiben” (Gömör) osztozott, sőt azonosult nagy „névadójának” sorsával, ugyanis a megye felbomlási folyamatát már megállítani nem lehetett, északi részén ezt a ciklust az 1923-as csehszlovákiai közigazgatási átalakítás zárta le, melynek keretében az addig létező Gömör-Kishont vármegyét kettészelték és területét két ún. „nagyzsupa” (a Garam-menti és Tátra-alji) között osztották fel (3. sz. térkép).

A zsupa-rendszer közigazgatásilag életképtelennek bizonyult, mivel a határok nem igazodtak – nem igazodhattak – a hosszú évszázadokon keresztül életképes igazgatási-gazdasági egységek, a megyék területéhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Gyönyör József

1990: Mi lesz velünk, magyarokkal? Madách kiadó, Pozsony

Dr. Janko Jesenský

1922: Výročná správa – Gemer-Malohont v r. 1921. Vydal župan gemerský, Tatra banka, Rimavská Sobota

Keményfi Róbert

2002: A gömői etnikai térmozaik. Fórum kisebbségkutató intézet, Lili-um Aurum, Dunaszerdahely

Major Zoltán

2007: A népek harcától a nemzetek harcáig, avagy térkép-e a táj. A dél-gömői terület. Gömörország VIII/2. 2-29.

Popély Gyula

1995: Ellenszélben – A felvidéki magyar kisebbség első évei a Csehszlovák Köztársaságban (1918–1925). Kalligram, Pozsony

A RIMAVSKÁ SOBOTAI (RIMASZOMBATI)

EGYESÜLT PROTESTÁNS FŐGIMNÁZIUM

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1921–1922-İK TANÉVRŐL

Kovács Attila: Zsíp-Bodolló

B. Kovács István

„Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában...” – és arról, ami Gömörhöz köti

„Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában
Hiszek egy isteni örök igazságban
Hiszek Magyarország feltámadásában. Amen”
(Hitvallás – részlet)

A rozsnyói **Sziklay**ak (eredeti **Schmidt** családnevüket királyi engedéllyel 1847-ben változtatták meg) jeles szerepet játszottak Rózsnyón és Gömör vármegye újkori közéletében. Különösen kitüntették magukat az 1848/49-es szabadságharcban. Mint a **Borovszky**-féle vármegyei monográfia feljegyzi, „**Sziklay Ede** a rögtönítélő bíróság tiszti ügyésze volt (az ún. pelsőci perben, ahol a szlovák nemzeti mozgalom három jelese, **Š. M. Daxner**, **J. Francisci-Rimavský** és **M. M. Bakulíny**, a „három Sólyom” volt a fővádlott. – a szerző megj.) **Sziklay Viktor**t, gróf **Andrássy György** uradalmainak igazgatóját, a szabadságharc után a kozákok – csapatával együtt – elfogták, összes ingóságaitak K. H.-Váralján szétrombolták és elégették. Elrejtett arányaival sikerült magát és a többi elzárta-
takat az éhhaláltól megmenteni. **Sziklay József** honvédkapitány Branyiszkónál hőiesen harcolt és Rózsnyó környékén guerilla-csapatot szervezett és vezetett. A szabadságharc leveretése után a család minden egyes tagját halálra üldözték. Hogy ezt kikerülhessék, kénytelenek voltak parasztruhában Ochtinára, a **Marton** család erdőkerülőjéhez menekülni.” **Sziklay Géza** 1891-től 1908-ig Rózsnyó polgármestere volt.

Még szinte meg sem száradt a trianoni békeokmányon, amikor a **Védő Ligák Szövetsége** pályázatot írt ki olyan ima vagy fohász, illetve jelmondat megfogalmazására, mely alkalmas „a revans eszméjének ébrentartására”. A bírálóbizottság elnöki tisztét a nagy tekintélynek örvendő **Rákosi Jenő** vállalta.

A pályázat nyertese, „a Felvidék egy elszakadt leánya”, **Papp-Váry Elemérné**, született **Sziklay Szeréna** lett, aki Jánokon születet 1881. április 18-án. Apja, ifj. **Sziklay Ede** korábban Gömör megye szolgabírája volt, majd 1910-ben Abaúj megye főispánja lett, 1916-ban Kassa város díszpolgárává választotta. Férje honvéd ezredes, a **Ludovika Akadémia** parancsnoka volt.

Papp-Váry Elemérné Sziklay Szerénának *Háborús visszhangok* címmel már az első világháború alatt jelent meg verseskötete.

Az ima és a jelszó kétségtelenül hatásos volt. A fohász egyébként egy hosszabb vers része volt. A vers teljes szövegét a *Budapesti Hírlap* 1920. szeptember 19-i száma közölte. A verseike a **Horthy**-korszak „nemzeti imája” lett. **Szabados Béla** zenésítette meg.

Szerzője fiatalon, 42 évesen hunyt el, 1923. november 15-én. Budapesten, a Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Szeréna hajdanán a *Rózsnyói Leánynevelő Intézet* növendéke volt. Ennek emlékére az épület falán, a bejáratától jobbra 1939-ben emléktáblát helyeztek el. Az ünnepélyes leleplezésre június 4-én került sor. A tábla elhelyezésének ötletadója és szervezője **Vargáné Scheffer Etelka** író, „Rózsnyó Nagyszonya” volt. Az ünnepelt költőnő versét az ünnepélyen is elszavalták, melyen részt vett az intézet egykori igazgatónője, **Bartholomaeidesz Adél** is, aki 1920-ban távozott a városból.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Bíró-Balogh Tamás: Egyszerű, rövid, populáris. „Csonka Magyarország nem ország”: a revíziós propagandagépezet működése www.forrasfolyoirat.hu/707/hiro.pdf

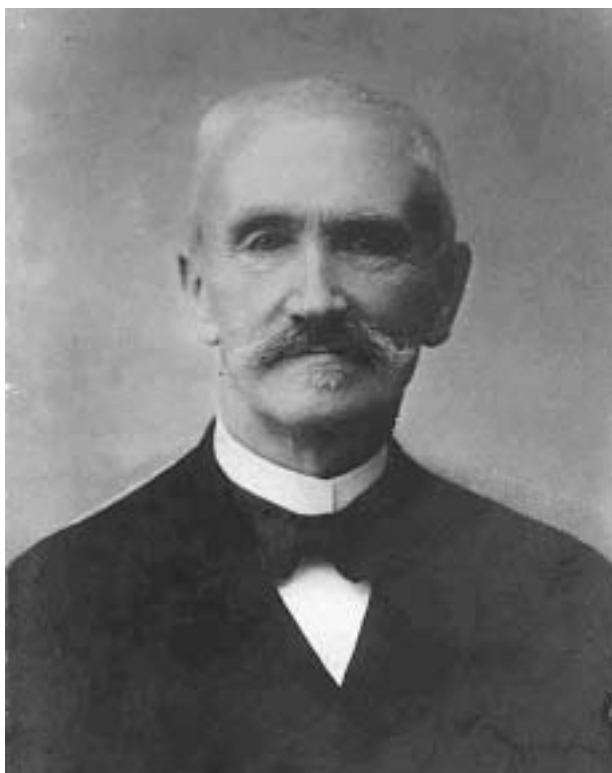
Kovács Ágnes: A Magyar Hísekegy szerzője. Felvidék Ma. Internetes portál

ifj. **Reiszig Ede:** Gömör-Kishont vármegye története. In: Borovszky Samu (szerk.) Gömör-Kishont vármegye. Budapest, é.n. (1904)

Tökölly Gábor: Ki kicsoda Rózsnyón. Somorja, 1999.

Kis Domokos Dániel

A Gudrun-ének első fordítója: Mikler Sámuel evangélikus lelkész

Mikler Sámuel (1835–1909) evangélikus lelkész Hodrusbányán született 1835-ben. Tanulmányait Selmechányán és Eperjesen végezte. Tanár lesz az itteni híres főgimnáziumban, majd Kölcsen és Nagykárolyban evangélikus lelkész. 1873–1887-ig természetrajzot és német nyelvet¹ tanít Nagykőrösön, abban a nagymúltú református gimnáziumban, ahol korábban **Arany János** és **Szász Károly** is oktatott. Itt fordítja le 1878-ban csaknem a teljes *Gudrun-éneket*, amelyből egy hosszabb részletet olvas fel a *Kisfaludy-Társaság*ban Szász Károly, kinek, mint a *Nibelung-ének* fordítójának², különösképp felkeltette az érdeklődését. A Nagy-Kőrös című helyi lapban ez a rész meg is jelent.³ Az eseményről már a lap előző száma is röviden tudósít:

„A Kisfaludy-Társaság máj. 29-iki ülésében Szász Károly ismert költő Mikler J. [!] helyb. tanár s lapunk munkatársától olvasott fel részleteket a »Gudrun-fordítás«-ból, melylyel Mikler tanár úr nemsokára teljesen elkészül.”⁴

A kiadás azonban az ígéretek ellenére váratott magára, s bár már mint a besztercebányai evangélikus gyülekezet lelkésze (1887-től), később is szeretne volna a végleges és átdolgozott fordítását kiadatni az 1890-es években, ez sajnos ismét elmaradt, pedig a *Felvidék* hasábjain 1898. január 16-án már a következő kis hír látott napvilágot:

„Szenzációt keltő, érdekes irodalmi hír városunkból. »Gudrun« című 12-ik századbéli 1705 négyesoros versszak-

ból álló híres német néphósköltemény igen sikerült, szép magyar műfordítását, sok évi fárastó nagy művét Mikler Sámuel ev. lelkész sajtó alá rendezi. Nagy érdeklődéssel várjuk a híres éposz zamatos nyelvű műfordítását.”⁵

Ez az érdekes, 1705 versszakból álló középfelnémet hősköltemény sajnos csak 1909-ben bekövetkezett halála után, s nem az ő, hanem **Kőrös Endre** fordításában jelent meg, 1910-ben. Kár, hogy ez az első fordítás – bár nem az úgynevezett Gudrun/Kudrun-strófa szerint készült – teljesen feledésbe merült, akárcsak fordítójának neve, bár Mikler Sámuel több más, nyomtatásban is megjelent írása, verse és fordítása⁶ mellett összeállította a besztercebányai evangélikus templom történetét is.⁷ A *Besztercebánya és Vidéke* című hetilapnak megalapításától kezdve munkatársa, s tagja a *Madách Társaságnak*.⁸ Az ő és felesége, újlésznei **Fischer Henriette** tizenegy gyermeke közül hét érte meg a felnőtt kort. Közülük többen követték a papi hivatást. **Károly** mint jogász, megírta az evangélikus egyházjogot⁹, **Gusztáv** pedig a jog mellett a költészetnek is hódolva, először mutatta be a magyar közönségnek **Ada Negri** olasz költőnőt.¹⁰

*

De ki is volt **Gudrun**, ennek a nagy valószínűség szerint a XIII. század elején keletkezett¹¹, egy XVI. századi másolatban fennmaradó,¹² és 1817-ben felfedezett¹³ verses hőskölteménynek a főhőse? A mondabeli **Hettel**, *Hegeling* királya és felesége, **Hilde** gyönyörű szép leánya.

A költemény első két része elmeséli szüleinek és nagyszüleinek is a történetét, hogyan ragadta el a griffmadár **Szgebant** írlandi királynak és nejének, **Utának** hétéves kisfiát, **Hagent**, aki csodálatos szabadulása után elvette feleségül a megölt griff karmaiból szabaduló három királylány egyikét, indiai Hildét. Majd megtudjuk, hogy leányukat, akit szintén **Hildének** hívnak, hogyan szerzi meg csellel Hettel, a hégelingek királya, mely történet már előképe a hősköltemény utolsó részének. Két gyermekük született, a főhős, **Gudrun** és egy fiú, **Ortvein**.

Gudrunnak három kérője is van, a mórok királya, **Siegrid**, a normann **Hartmut** és seelandi **Hervig**. A szigorú apa azonban mindhármat visszautasítja. Hervig erre megtámadja Hettel várát, harc alakul ki, de végül Gudrun, kinek közben megtetszett Hervig, békítőleg lép közbe, s eljegyzi magát Herviggel, kinek azonban haza kell térnie, az esküvőt egy évig elhalasztva. Az eljegyzés hírére Siegrid megtámadja Hervig országát, mire Hettel, Gudrun apja leendő veje segítségére siet. Ezt kihasználva Hartmut, a másik kikoszorózott kérő a védtelenül maradt Hegelingbe tör, és Hettel várát megostromolva Gudrun 62 nővel együtt elrabolja, köztük hűséges szolgálójával, **Hilde-**

burggal. Gudrun apja, Hettel és öccse, Ortvein a hír halatára hamar visszatér. Üldözőbe veszik Hartmutot, de a Wülpensandnál vívott csatában Hartmut apja, **Lajos** megöli Hettelt, majd a csata utáni éjjel a tengeren elmenekülnek. Gudrunt még a hajón kényszeríti Lajos, legyen fia felesége, de Gudrun ellenáll, hisz már van jegyese. Lajos haragjában a tengerbe dobja, de fia kimentti őt. Normandiában Hartmut szülei, Lajos és főleg felesége, **Gerlind** keményen bánik a leánnyal, de nem tudják megtörni. Hajával sepertetik a konyhát, és a jeges tengervízben mosatják vele Gerlind ruháit, a leghitványabb rongyokba öltöztetik. Tizenhárom év múlva egy madarat pillantanak meg, annak jeléül, hogy közel a szabadulásuk órája. S valóban, Hilde, az özvegy királyné hatalmas sereget gyűjt össze, melynek élén Hervig és Ortvein áll. Hartmut földjéhez közeledve ketten csónakon indulnak kikémleni az ellenséget. Hervig és Ortvein épp a fagyoskodó hölgyeket pillantják meg először, akik, látva előkelő ruházatukat, cseléd sorsuk feletti szegényükben először el akarnak menekülni. Végre a jegyesek egymásra ismernek, majd másnap nyílt küzdelemben legyőzik ellenségeiket, kiszabadítják Gudrunt és a többi elraboltat. Végül Hervig elveszi Gudrunt, öccse, Ortvein **Ortrunt**, Hartmut hűgát, aki mindig kedvesen bánt a fogollyal, Hartmut a hűséges Hildeburgot, Siegfrid király pedig Hervig nővérét veszi el. A békét tehát házasságokkal is megpecsételik.

A tengerparti találkozást, ezt a szabadulásukat jelentő kulcsfontosságú, alighanem a legszebb, legmeghatóbb részt, azaz a XXV. kaland egy hosszabb részletét olvasta fel Szász Károly, és közölte a *Nagy-Kőrös* teljes terjedelmében, a fordító rövid tartalmi összefoglalójával. S bár nem az ún. Gudrun-strófa, hanem a már akkor a magyar olvasók előtt Arany János *Buda halálából*, vagy Szász Károly fordításából jól ismert Nibelung-strófában fordította le, talán hitelt adhatunk **Babits Mihály** véleményének, melyet 1910-ben, a *Nyugatban* írt Kőrös Endre fordításáról:

„Legtöbb fordítás az átlag-közönségnek készül; e szempontból a verselésre (amely, mondom, egészen hű és folyékony) megjegyzésem: [...] a nibelungi vers utolsó sorának két lábbal is megnyújtása nem kedves dolgok a magyar átlag-olvasó fülének. Nincs bennük könnyű zene s kivált az utóbbi a kifejezés tömörségének sem kedvez: a magyarban az ily vers kissé »vonja lábát, mint a sánta eb«. Ilyenkor áldoznék a formahűségéből két szótagot a frappánsabb kifejezésért, érezhetőbb csengésért.”¹⁴

*

Végül, ahogy azt a Kisfaludy-Társaság alelnöke, Szász Károly, a későbbi dunamelléki református püspök tette, majd 130 évvel ezelőtt, mi is idézzünk egy kisebb részt ebből a bizonyos XXV. kalandból¹⁵, hogyan találkozott Ortvein és Hervig Gudrunnal és Hildeburggal:

[...]
Csak ing vala ruhájok, az is csupa lucsok, ...
Szegény hölgyek! Hajh egykor volt ám ruha, de sok!

*Didergett a hidegtől a két szegény cseléd,
Ruhájok átbocsátá a tél csípős szelét.*

*Volt az, mikor a tél kezd tavaszba menni át
S a sok madár csevegve próbálja szép dalát,
Hogy kardaluk májusban gyönyörűn zengjen ám:
Hóban, jégben nyomorgott az árva két leány.*

*Kuszált hajjal közelgtek a férfiak felé,
Pedig kezök befonni épen nem röstelé,
De bontva fűjt a vadszél hajfűrtjeik közé:
E nőket az eső, hó, és minden üldöze.*

Itt egy pillanatra megállva jegyezzük meg, hogy valami oknál fogva, talán túlzott szemérmességből, egy versszak kimarad. Ezt most, hogy az eredeti versformát is láthassuk, **Kőrös Endre** fordításában pótoljuk:

*Itt és amott a vízen még ott úszkált a jég,
Most kezdett olvadozni, szívük bú marta még;
Általlászott az ingen, mint hó, olyan fehéren,
Viruló ifjú testük; majd hogy megölte őket a
szemérem.”¹⁶*

Folytatva Mikler fordítását:

„Jó reggelt” – szóla Hervig, midőn hozzájok ért,
Bezzeg nem is adtak voln’ egy „jó reggelt!” sokért!
Szidás volt, mit úrnőjük beszélt, a mostoha:
„Jó reggelt!” – vagy „Jó estét!” – nem hallottak soha.

Jó Ortvein ezután így kezdte szólani:
„Kié e sok ruha itt, szeretnők hallani;
Vagy ki számára mosnak e szép fehér kezek,
Ki az, aki így kínoz? Az Isten verje meg!”

Szépségetek koronát engedne tenni fel,
S nemes királyi vérnek bizvást ismerni el;
Méltán viselhetnétek a királyné nevét!
Van-e, hol így kínálodtok, még több ily szép cseléd?”

„Igen” – felelt a bús lány – „még többen is vagyunk
Cselédek, de sokkal szebb a többi, mint magunk.
No de beszélj szaporán, mást is mondjuk-e még?
Mert asszonyunk ha meglát, lesz „hadd el had” – elég!”

„Ne vegyétek rossz néven e kis ajándokot,
E szép arany karóvet el kell fogadnotok;
Világért sem fárasztunk ingyen, szép gyermekek,
Szívesen adjuk, de sok jó hírt beszéljete!”

„Az Isten áldja meg az aranytokat, ‘sz talán
Csak nem bérért beszélünk” – büszkén felelt a lány;
„Csak kérjétek tovább, de rövidek legyetek, –
Mégbánjuk, ha itt állni meglátnak veletek.”

„Kié e sok erős vár, ki gazdag földje ez?
E szép ország örökös urának kit nevez?
Hogy ily rongyos cseléddé aláz le titeket.
Ezzel ugyan sehol sem vallhat becsületet.

„Egyiket” – szóla Gudrun – Hartmutnak nevezik,
Ki sok ország s erős vár felett rendelkezik;
Lajos király a másik, a normannok feje;
hatalmas mind a kettő, várunk hőssel tele.”

„Szeretnők látni őket, mondjátok meg nekünk,
Ha tudjátok, valljon hol s mikor beszélhetünk
Velők” – szól közbe Ortwein – mondjátok kedvesek!
Vagyunk hozzájuk küldött királyi követek.”

Gudrun felel: „Ma reggel láttam feküdvé még
A várban ágyaikon, akik körülvevék,
Vagy négyszázan lehettek, mind hős, vitéz gyerek,
Lehet, hogy ott vannak még, lehet: elmentenek.”

„Hát azt nem sejtitek-é?” – kérde Hervig tovább, –
„Ki az, ki a két hősnek oly roppant gondot ad,
Hogy daliák vigyáznak rájuk – s annyi sok!
Hisz oly számú vitézzel országot hódítok!”

„Nem tudjuk ezt, uraink”, – felel a két leány, –
„Nem tudjuk mi az ország határait, nem ám;
Van mégis egy, de távol ország: a Hegeling,
Remegve várják a bajt, mely onnan egyre int.”

Süvölt a szél, a két lány fázik s didergve áll.
„Kedves leányok” – így szólt a jószívű király –

„Ti fáztok, itt a köpeny, ha nem röstellitek,
Rossz néven ezt mi tőlünk csak nem vehetitek.”

„Nem kell köpeny, áldjon meg vele együtt az ég” –
Szól Hilde lánya, – „nincsen oly férfi ruha még,
Mely testemet takarná!” – Bezzeg tudom, nem így
Szerénykedik, ha tudná, ki nyújtja köpenyét.

Hervig a lány arcáról szemét le sem vevé,
Oly bájt mosolygni látott abból maga felé,
Hogy egy egy mély sohajtás vegyült szava közé,
„Akár jegyese arca, akár e szép szüzé!”

Most az ortlandi Otwein kérde a lányokat:
„E tájra sok derék lányt hoztak, mint foglyokat...
Sorsuk felől örömmel vennők beszéditek’.
A nők közül Gudrunnak hívták az egyiket.”

„Hogy úgy történt, oh arra nagyon emlékszem én” –
Felelt a lány, – „de biz az nem mai esemény;
Nagy harc után hozták el, s régen, szegényeket,
Sápadt arccal jövének, sírván bús könnyeket.

Akit nevezni hallok, nem egyszer épen itt
Találtam, – szólt a leány, – s néztem keserveit.”
Bezzeg nagyon láthatta, mikor ő is vala
Egyik fogoly Hartmutnál, azaz Gudrun maga.

Ezt súgta Hervig ekkor: „Ortwein, hidd el nekem,
Ha él Gudrun nővéred: rá teszem életem,
Hogy bárhol is legyen az, csak e lány lehet ő,
Nézd csak, hasonlóbb hozzá nem is képzelhető!”

Felel Ortwein Hervignek: „Igaz, hogy szép e lány,
De nem igen hasonlít nővéremhez, nem ám;
Tudom, ifju korunkból, mi szép volt, mily alak,
Oly szép leány sehol sem virult a nap alatt.”

„Ortwein?” – sugá magában sohajtva a leány,
S kíváncsian tekintve, ha valljon nem Ortwájn,
Az ő derék fivére áll-e előtte vagy
Más valaki? Ha vére, lesz majd öröm, de nagy!

„Akárki vagy, de látom, igaz vagy és derék –
Mondá aztán Hervignek – magam is ismerék
Ily arcú hőst: Seelandnak Hervig vitéz urát.
Oh! ha az élne, tudom, nem mosnánk itt ruhát!”

„Én is Hartmut hadával jövék, mint ifju lány,
Erővel hoztak ide a véres harc után;
Gudrun?... Oh, azt ne kérdezd, a jó Gudrun nem él,
Meghalt bújában, látva, hogy hasztalan remél!”

És könnyezett e szóra Ortwein keservesen,
De nem kímélte könnyét Hervig bús szeme sem;
Az áldott szép leánynak gyászos halálhíre
Vérző seb vala Hilde nemes vitézire.

És Gudrun sírva látva a férfiak szemét,
Sírást keltő szavához hamar ezt tette még:
„No már, urak, ti mostan úgy sírtok, mintha tán
Közel rokontok volna az árva jó leány!”

„Míg élek, sírok érte” – Hervig király felel, –
„Gudrun hitestársul volt nekem jegyezve el;
Igaz, szent eskü kötötte össze énvelem,
S ím a gonosz Lajosért el kelle vesztenem!”

„Nem fogsz megcsalni engem” – gyorsan felel a lány –
Hervig nem él, ezt régen s többször hallottam ám,
Az egész nagy világon ki volna boldogabb,
Mint én, ha Hervig élne: egyikünk se volna rab!”

„Itt a kezem, nézd meg az aranyt, mely itt ragyog,
Ismersz-e rá?” – szólt a hős: ím én Hervig vagyok!
E gyűrű volt a zálog, hogy Gudrun az enyém,
Ha nőm vagy, jer! Örömmel elviszlek innen én!”

S a hős kezén a gyűrű ragyogva tűnt elé,
S egy kő is Abaleből¹⁷, mely téve volt belé,
Oly szép egy kő, hogy párját nem látta még a föld;
Valamikor Gudrunnak szép újján tündökölt.

És nevető öröm közt hangzék Gudrun szava:
„Jól ismerem ez aranyt, hisz rég enyém vala;
Ezt meg itt a kezemen mátkám küldé nekem,
Hejh! akkor még atyámnál vígan folyt életem!”

S midőn kíváncsi szemmel fehér kezére néz,
Meglátva ott az aranyt, így szól Hervig vitéz:
„Téged csakis királyi emlő táplálhatott,
Örülj elvégre lelkem, feledd a bánatot!”

S ölelő karjai közt pihent szép angyala,
Ami beszélték együtt, bú és öröm vala;
Mindkét kedves leánynak arcára csókokat
Nyomott a hős, hogy mennyit, nem tudom, de sokat.¹⁸

JEGYZETEK ÉS IRODALOM

¹ A német mellett szlovákul és franciául is tudott. Szépen hegedült és zongorázott.

² Először 1868-ban jelent meg: A Nibelung-ének ónémet hősköltemény ford. Szász Károly, ill. Karlsruferi Schnorr Gyula. Pest, 1868.

³ Nagy-Kőrös, 1878. jún. 9. 1. évf. 23. sz. 1-2. p.

⁴ Nagy-Kőrös, 1878. jún. 2., 1. évf. 22. sz. 3. p.

⁵ Felvidék, [Besztercebánya] 1898. január 16., 4. évf. 3. sz.

⁶ A tanító mint orvos. Adler C. W. 4. német eredeti kiadása után fordította Mikler Sámuel és Losonczy László. Nagykovács, 1887. Továbbá: Fohász, melyet néhai báró Radvánszky Antal volt egyetemes felügyelő arcképének leleplezése alkalmából Besztercebányán az ev. templomban 1894. évi aug. 9-én tartott egyházi díszgyűlésen elmondott: Mikler Sámuel, lelkész. Besztercebánya, 1894.; A jótévőhöz. Elmondta a besztercebányai ág. h. ev. egyház renovált elemi fiúiskolájának felszentelése alkalmából, 1898. szeptember 11.; Új ruhában. Óda. Elmondta a besztercebányai ág. ev. egyház renovált elemi fiú-iskolájának felszentelési ünnepélyén, 1898. szept. 11. Mikler S. lelkész; és ugyanezen ünnepélyen A jótévőhöz.

⁷ Mikler Sámuel: A besztercebányai ág. h. evang. egyházköziség templomának története. Besztercebánya, 1907.

⁸ Életről sok érdekes adatot gyűjtött össze unokája, Hamrák Béla. Mikler Sámuel születésének 150. évfordulóján is megemlékezett róla: Hamrák Béla: Mikler Sámuel volt besztercebányai evangélikus lelkész. *Evangélikus Élet*, 1985. június 16.

⁹ Mikler Károly: Magyar evangélikus egyházzog. Eperjes, 1906.

¹⁰ Az *Életben* 1895-ben és Lidérczfény. Mikolth (Mikler Gusztáv) újabb költeményei. Besztercebánya, 1899. Ebben mások mellett Ada Negri fordításai is szerepelnek.

¹¹ Heinrich Gusztáv: Kudrun. A monda és az eposz. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. 1886. 13. köt. 2. sz. Bp. 1885. 1–59. p. Vonatkozó rész 4. p.

¹² Uo. 4. p.

¹³ Uo. 53. p.

¹⁴ Babits még a következőket jegyzi meg: „A színtelenségen kívül az ily csekélységek is gátolják nálunk a remek fordításának olvasását. A fordítók többet törődnek filológus bírálóik tetszésével, mint a közönséggel; holott a fordítás par excellence demokratikus célú írásmű.” „A Kudrunon nem érzem az ősköltészet frissességét, melynek az eredetiben, a Nibelungok után ítélve, meg kell lenni.” (Babits Mihály: Két fordítás. *Nyugat*, 1910. jún. 1. 3. évf. 11. sz. 785. p.) A nyomtatásban megjelent fordításról még ld. Petz Gedeon kritikáját. *Egyetemes Philológiai Közlöny*, 1910, 34. évf. 783-790. p. Itt, Heinrich Gusztáv id. tanulmányával ellentétben (34–35. p.), nem tartja hibásnak a *Gudrun* névváltozatot sem, sőt nyelvészeti szempontból helyesebbnek tartja. 790. p. – Kár, hogy Mikler fordítása sem Heinrich Gusztávnak, sem pedig Petz Gedeonnak nem jutott a tudomására, de úgy tűnik, Kőrös Endre sem ismerte. A fordítás felkarolója, Szász Károly pedig már 1905-ben elhunyt.

¹⁵ Az 1878-ban közölt részlet nem tartalmazza a teljes XXV. kalandot, amely az 1207-től a 1334. versszakig terjed, ebből csak az 1702-től 1251-ig terjedő rész szerepel.

¹⁶ Kudrun. Hősköltemény. Középfelnémetből fordította Kőrös Endre. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Bp. Franklin-Társulat, 1910. XXV. Kaland. Hogy jöttek oda Ortvein és Hervig. 1219. strofa, 186. p.

¹⁷ Abáli, azaz *abalus*, vagyis balti kő, borostyán.

¹⁸ Az 1878-ban nyomtatásban megjelenő, és itt újra közölt részletben a nyilvánvaló sajtóhibákat és szótageltéréseket javítottam – K. D. D. A Gudrun-ének teljes fordítása, sajnos sok kihagyással és hiánnyal megtalálható az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában, Fol. Hung. 2946.

Kovács Attila: Zeherje 2.

Gaál Lajos

Gömör természeti öröksége 31.

A Javorník-völgy és környéke

*Ha én völgy volnék! élnék ott alant
A nagyvilágtól mélyen rejtve el,
S cserélgetném a boldogságot
A szép tavasz kedves szülőttivel!*

Így vélekedik a hegy **Petőfi** szerint, míg a völgy ekképpen sóvárog:

*Ha én hegy volnék! milyen isteni
A csillagok szomszédságából
A nagy világra letekinteni.*

Petőfi találó sorai a gyarló embert állítják pellengérré, aki mindig a másét kívánja. A természet viszont saját törvényei szerint működik, amelyek sokszor kegyetlenek talán, de tisztábbak és tökéletesebbek az ember által alkotott szabályoknál. Ha völgyek születnek, hegyeknek is létre kell jönniük a maguk tökéletességében. Az ember dönti el, melyik a szebb, a vonzóbb: a sziklával övezett szurdokvölgy, aljában hús vizű patakkal, vagy a messzi tájakra nyíló kilátást nyújtó hegycsúcs. A *Murányi-fennsík*ot mindkettővel megáldotta a természet. Az ezer méter tengerszint feletti magasságot meghaladó csúcsokról szinte karnyújtásra fekszenek az *Alacsony-Tátra*, a *Sztolici-hegyek*, a *Vepor* bércei, a fennsík belsejébe mélyen benyúló szurdokokban pedig fehérülő mészkősziklák pom-

pás látványában gyönyörködhetünk. Minden egyes völgynek megvan a maga sajátossága, hiszen karsztvidéken vagyunk, ahol a mészkőösszlet belsejébe gyorsan bejutó csapadékvíz kényére-kedvére alakítgatja a sziklákat. Néhol mesterien kimunkált üregeket, hajlatokat old ki bennük, máshol hatalmas omlások képeznek bizarr formákat. Ennek oka, hogy az oldódó kőzetekből felépülő karsztvidékeken a széndioxidban dúsult víz a kőzet belsejében levő karsztos hasadékokon, barlangokon keresztül folyik le, ellentétben a nem oldódó kőzetekkel (homokkő, gránit, pala, stb.), ahol a völgyek oldalain lefolyó víz lankásabbá koptatja azokat. Ezért a karsztos völgyek mindig szűkebbek, falai meredekebbek. Ilyenek a Murányi-fennsík völgyei is, ámbátor meg kell jegyezni, hogy számban és formagazdagságban nem vetekedhetnek a *Sztracénai-hegység* (Szlovák Paradicsom) csodás szurdokaival. Ennek oka valószínűleg a Murányi-fennsík egyöntetűségében keresendő. Más szóval a mészkőbe bevágódó víznek itt több időre van szüksége a sűrűbb és mélyebb völgyhálózat kialakításához. Földtanilag mindkét fennsík nagyjából egyformán nagy mészkőtáblát, ún. takarót képez, a Sztracénai-hegység takarója azonban tagoltabb, az egyes mészkőtömböket gyakran választják el egymástól nemkarsztos kőzetek. Ezekből is eltérő völgyjelleg alakult ki a dél felé csúszott, harmadik mészkőtakarót képező *Gömör-Tornai-karszton*. A nyugati részen, amely korábban emelkedett ki

A Javorník-völgy kezdeti szakaszának látképe • A szerző felvétele

A völgy helyenként 2-3 méterre is összehúzódik • A szerző felvétele

és szigetelődött el a *Gömör-Szepesi-érchegységtől*, hatalmas és széles kanyonvölgyet váj ki a Sajó és a Csetnek-patak, míg az Érchegységhez jobban hozzásimuló keleti részen jellegzetes szurdokvölgyek keletkeztek, mint a *Szádelői*, vagy az *Áji-völgy*.

A Murányi-fennsík legszebb szurdokvölgyei a délkeleti oldalon alakultak ki. Itt a fennsík és az alatta levő vízfolyások (Rima, Murány-patak) szintkülönbsége ugyanis jóval nagyobb, mint az északi részen, vagyis a Garam vidékén. Ezáltal a mészkőösszletbe hátra vágódó mellékfolyásoknak a délkeleti részen nagyobb a kinetikai energiájuk, tehát szűkebb és mélyebb szurdokokot tudtak kivájni. Közülük három ilyen völgy tűnik ki: a Tiszolctól északkeletre fekvő *Martinec-völgy*, amelynek a *Sarkanica* terjedelmes mészkősziklái köszönhetik létrejöttüket, a zord *Javorník-völgy* Muránytól délnyugatra és a *Hrdzava*, amelynek hasonló nevű patakja Muránynál torkollik a Murány-patakba.

A Martinec-völgy aránylag kényelmesen bejárható a sárgával jelölt turistaösvényen. Ez a Tiszolc és Murány közötti országút mellett található *Paszeki* erdészháztól indul ki, végigvezet bennünket a völgyön csaknem 3 km hosszúságban és a *Voniaca* erdészháznál kapcsolódik rá a zöld jelzésre, amely levisz Tiszolcra. Ha azonban a zöld jelzésen néhány száz métert északkelet felé megyünk, a *Sarkanica*-hegy gerincéről pompás kilátás nyílik a völgyet övező terjedelmes fehér mészkősziklára. Az egész terület természeti rezervátum hatalmas sziklaerdőkkel, sziklagepekkel, ahol számos értékes és védett szárazságtűrő növényfaj honosodott meg.

A Javorník-völgy jóval szűkebb, zártabb, mint az előző. Szintén a Tiszolc–Murány országútról nyílik, és északnyu-

gat, majd nyugat felé húzódik 3 kilométer hosszúságban. Kezdeti, csaknem 1 kilométeres szakasza erdei úton hozzáférhető, ezután azonban beszűkül, és sziklásává válik. Itt kezdődik a Javorník nemzeti természeti rezervátum, egy kiragadott darabka az egykori érintetlen természetből, amilyennel ma már ritkán találkozunk. A rezervátum területe sajnos nem látogatható, ezért turisták számára a völgy sem hozzáférhető, annak ellenére, hogy ez a fennsík legszűkebb és legvadregényesebb völgye. Megtekintése biztonsági okokból sem ajánlatos, hiszen alján semmiféle ösvény nincs kiépítve, az előrehaladás a kidőlt fákon, csúszós köveken keresztül pedig rendkívül balesetveszélyes. A völgy néhány helyen 2-3 méterre leszűkül. Alján patak folyik végig, amely a torkolat előtti hordalékban eltűnik. Oldalain a függőleges sziklafalak olykor a 30 méter magasságot is meghaladják. Falai gyakran aláhajlanak, vagy oldásos üregeket képeznek. Számos helyen kisebb barlangok nyílásai is felfedezhetők, amelyek a két part mészkőmasszívumát lecsapoló karsztvizek egykori kilépési helyeiről árulkodnak. Nyílásukat a fagy általi aprózódás is tágította, különösen a negyedidőszak hideg periódusaiban. Középtájt, kissé magasabban a völgy fenekétől, egy nagyobb barlang is felfedezhető, benne hatalmas omlással, melynek következtében felszakadt az üreg mennyezete. A természet alkotta kéményen beszűrődő napsugarak sejtelmes fényvel világítják meg a földalatti termet.

A szűk, nedves és hűvös völgy megfelelő élőhelyet biztosít számos kárpáti növényfajnak is. A lépcsőzetesen emelkedő sziklák pihenőin és köves meredélyein sziklaerdő jött létre, amelyben nem ritka a tiszafa. Ez a hűvös, nedves éghajlatot kedvelő tűlevelű fa különösen jellegzetes a Kárpátok északi lejtőire, hideg völgyeire. A völgy talpának szélesebb részein a lefelé hordódó szerves anyagok felgyülemelésének következtében nitrogénben és humuszban dúsult talajok jöttek létre, amelyek bükkös szurdokerdőnek megfelelő életteret hoztak létre (a nitrogéndúsulást a csalán jelenléte is jelzi). A meredek oldalon és

Gímpáfrány a mészkősziklákon • A szerző felvétele

alámosott partokon azonban a sekély gyökérzetű bükkfák gyakran kidőlnék, keresztül-kasul a völgy alján csörgedező patakon. Mivel a rezervátumban tilos a fakitermelés, ezek a fák helyben maradnak, kérgükön gyakran telepednek meg különféle gombák, taplók vagy mohák. Ezért a völgynek helyenként mesébe illő vadon jellege van, tele számos növénykülönlegességgel. A mészkővidékek szurdokerdeiben amúgy is jóval gazdagabb a növényvilág, mivel sokkal több a határozottan mészkedvelő faj, mint a mészkerülő, szilikátos kőzetekhez ragaszkodó növény. Ilyen mészkedvelő faj például a gímpáfrány (*Phyllitis scolopendrium*), amely láthatóan jól érzi magát a nedves sziklák kőtörmelékes talaján. Ez az örökzöld páfrányfaj abban különbözik társaitól, hogy kb. 40 centiméteres fényes levelei nem tagoltak, hanem egészben pompáznak, mintegy hosszú nyelvet képezve. Rendkívül értékes mészkedvelő kárpáti faj továbbá a lila virágú nyakperecű (*Corthusa matthioli*), a tavasszal sárgán virító cifra kankalin (*Primula auricula*) vagy a lila virágú kárpáti harangvirág (*Campanula carpatica*). A sziklák repedéseiben azonban elvétve megtalálható a Murányi-fennsík legértékesebb endemikus növényfaja, a murányi boroszlán (*Daphne arbuscula*), amely a világon sehol másutt nem fordul elő. Értelhető tehát, hogy a természetvédelem teljesen lezárta a völgyet a turistaforgalom elől, és megszüntette az egykor kezdetlegesen kiépített turistaösvényt is.

A vége felé a völgy kettéágazik, feneke egyre meredekebbé válik, patakvize pedig gyakran képez kisebb vízéseket. Sziklafalaiban kőablakok, üregek fedezhetők fel. Északnyugati ága az 1126,6 m tengerszint feletti magasságot elérő *Vrbiarka* hegycsúcs alatt végződik.

A Javorník-völgytől északra húzódik a jóval hosszabb és szélesebb *Hrdzava-völgy*. A régebbi magyar irodalom *Rdzavonak* is említi. Forrásvidéke az 1409 m tengerszint feletti magasságig emelkedő *Klak* alatt található, torkolata pedig csaknem 7 km távolság után Murány falunál kerül el. A völgy egy része szintén rezervátum, ennek ellenére teljes hosszában látogatható a sárga jelzésű turistaösvényen, amely a faluból indul ki, és a völgyet elhagyva a *Kis-Sztosok* irányában folytatódik tovább.

A Hrdzava érdekessége, hogy az alján végigfutó patak a *Klak* alatt egy ún. tektonikai ablakban ered. Ez azt jelenti, hogy a másodidőszak krétakorában lecsúszott mészkőtábla itt vékonyabb réteget képezett, amely a hegység későbbi kiemelkedése folytán gyorsabban lepusztult, a mészkő alól pedig kibújt az alapkőzet, vagyis a vepori gránit. Ez a kőzet hasonló a Murányi-fennsíktól északnyugatra elterülő hegyek gránitjához. A tektonikai ablakban előbukkannak még a mészkő alatt csaknem mindenütt meglévő palarétegek is. Érdekes azonban maga a *Klak* hegycsúcsa is, hiszen a csúcs közvetlen környékét egy, a mészkőt áttörő diorit telér képezi. A diorit jóval keményebb a mészkőnél, nehezebben is mállik, nem véletlen tehát, hogy a *Klak* a fennsík legmagasabb csúcsa. A patak két fő ágban ered a csúcstól délre, majd egyesülve és mintegy másfél kilométeres út megtétele után a mészkőbe érve pompás, sziklakkal övezett völgyet alakított ki.

Ez a völgy korát tekintve idősebb, mint az előző, Javorníkvölgy, ezért szélesebb, „fejlettebb” is. A gránit valamint a mészkő fekkijét képező pala határán vasércfekhelyek is létrejöttek, amelyekről elhagyott bányatárók árulkodnak. Az innen származó vas helyenként rozsdás színezetet ad a patak vizének, amire a völgy elnevezése is utal (hrdzava = rozsdás).

A völgy mindkét oldalát mészkősziklák tarkítják. Alsóbb részén, a baloldalon szembejön a 80 m magasságot is elérő *Tureny* nevű szikla, amely valószínűleg egy korábban lesuvadt mészkőtömb oldás által kipreparált maradványa.

A Hrdzava és környező sziklái sem szűkölködnek értékes mészkedvelő növényekben. Meghonosodott itt a szerény, apró fehérvirágú magcsákó (*Dryas octopetala*), a kárpáti bércek jellegzetes kék virága, a *Clusius* encián (*Gentiana clusii*), az 1 m magasságot is elérő kárpáti sisakvirág (*Aconitum moldavicum*) vagy a boldogasszony papucs (*Cypripedium calceolus*), amely értékes hazai orchideafajunk. Tavasszal a sziklák gyepek egyik ékessége a felvidéki kökörtő (*Pulsatilla slavica*), amelyet a neves rócei botanikus, **Reuss Gusztáv** írt le elsőként. Található itt egy hatalmas jegenyefenyő is. Méreteivel messze felülmúlja társait, törzsének átmérője eléri az 5,6 métert.

A Hrdzava mindkét oldalról több mellékfolyást is felvesz, amelyből a legjelentősebb a kevéssel Murány felett baloldaltól betorkolló *Dolina-patak*. A 3 kilométert is meghaladó hosszúságú patak völgye egészen a *Nagy-rét* alá húzódik, elválasztva a fennsíkot a Murányi vár és a *Cigánka* szűk gerincétől. A fennsík délkeleti letörésén már messziről látszik a fehér mészkősziklák vonulata. Ez a *Poludnica*. A Hrdzavához hasonlóan ez is természetvédelmi rezervátum. Nem látogatható, a sziklák peremére azonban kivezet egy turistaút, amely a fennsíkot végigszelő piros jelzésről tér le a *Maretkina* erdészház közelében. A *Poludnica* sziklaiban található egy tágas kőablak, amely egy szerkezeti törésen kialakult, régen lepusztult barlang maradványa.

A Hrdzava és a *Poludnica* sziklaerdei védettségük miatt nem kitermelhetők, vagyis a kidőlt fák helyben maradnak. A meredek, sziklás hegyoldalokon amúgy sem megengedhető a tarvágásos fakitermelés, hiszen az erózió könnyen eltávolítaná a sekély talajréteget, ami megállíthatatlan folyamatot indítana el. Ezek a részek ezért általában véderdőt képeznek. A rezervátumokban kidőlt fák valódi vadon képét nyújtják, amelynek mélyében biztonságban érzi magát a medve és a farkas is. Az említett völgyek ezért Gömör legvadregényesebb és legértékesebb szurdokait képezik.

Kiss László

Palócföld orvosai 3.

Decsy Sámuel (1742–1816) rimaszombati évei

A *Pannoniai Féniksz, avagy hamvából feltámadott magyar nyelv* c. röpirat szerzőjeként, ill. a bécsi *Magyar Kurir* szerkesztőjeként számontartott Decsy Sámuel méltán szerepel Rimaszombat híres szülőttei közt. „Orvosi oklevelet szerzett, majd Bécsben telepedett le, s élt haláláig” – olvashatjuk róla a legfrissebb rimaszombati városkalauz kislexikonában¹. Bizonyára nem csak a lexikoni tömörség követelménye miatt „maradt ki” az a fontos rimaszombati vonatkozású életrajzi tény, hogy Decsy rövid ideig szülővárosában orvoscént is működött. E tényről ugyanis a lexikonok – kezdve a híres „Szinyeivel”² – rendre megfeledkeztek, illetve magyarázat nélkül átsuhantak Decsy életrajzána e „hézagán”. Ezt a „hiatus biographicus”-t egy korábbi tanulmányunkban megpróbáltuk kitölteni, ám az orvosi szaklapban közölték bizonyára nem jutottak el a gömöri/rimaszombati (hely)történésekhez. E dolgozat az 1992-től felkutatott adatokkal újra megkísérli a Decsy-életrajz „foghíjainak” kitöltését.

A többes szám használata indokolt, hiszen gyermek-s ifjúkoráról is keveset tudunk. Feltűnő például, hogy középiskolai tanulmányait igen későn kezdte meg. A pozsonyi evangélikus líceum matrikulája szerint³ 1767 és

Decsy Sámuel orvosdoktori disszertációjának címlapja

Decsy Sámuel bölcsészdoktori disszertációjának címlapja

1769, azaz a 25. és 27. életéve között tanult a híres történetíró, tanár **Bél Mátyás** (1684–1749) szellemiségét még őrző iskolában. Valószínűleg itt, az akkor még háromnyelvű koronázó városban tanult meg németül, mely nyelv gyakorlását Sárospatakon is folytatta. **Kazinczy Ferenc** (1759–1831), aki ez idő tájt szintén sárospataki diák, így emlékezik Decsyre: „Decsy hozzánk sokat eljárt, hogy Készmárkról jött préceptorunkkal (nevelő, házitanító – K.L.) németül szólhasson, mert az első deák, aki Patakon németül tudta, Decsy volt”⁴.

Kétévi sárospataki „deákoskodás” után, 29 éves fejjel, 1771-ben kezdte meg tanulmányait Berlin közelében, az Odera partján fekvő Frankfurt 1506-ban alapított egyetemén. (Nem tudjuk, mi késztette erre a választásra, hiszen ekkor már – 1770-től – létezett az itthoni, nagyszombati orvosi kar is. Lehet, hogy más vallásúként nem kívánt tanulni a nagyszombati katolikus egyetemen?). A beíratkozáskor neve mellé odaírták: „*gratis inscriptus*” (tandíj nélkül) – ami talán utal szűkös anyagi lehetőségeire is⁵. Már medikusként tagja lett az „*Óderai Frankofurtum királyi tudós társaságnak*”, hiszen a peregrinációja (vándorlása) következő állomásán, a németalföldi „*Trajectumban*” (ma Utrecht, Hollandia) kiadott disszertációjának címlapján a „*Rimaszombathino-Hungarus*” mellett ott szerepel a „*Reg. Societat. Scient. Et Artt. Francofurt. Soci-*

us” minősítés is. A most említett *A lakható Föld örökös növekedéséről* c. történeti-fizikai értekezésével 1776. március 16-án filozófiai, 1777. augusztus 2-án pedig *Az orvos-filozófus istennel egyenlő* c. disszertációjával orvosdoktori címet szerzett.

Decsy tehát 35 éves korában, 1777 augusztusában lett orvosdoktorrá. Ez a dátum nemcsak orvosi pályafutásának, hanem az „életrajzi hézagának” is kezdete. Még a legilletékesebb, bécsi szerkesztőtársa s nekrológjának írója, **Pánczél/Pántzél Dániel** sem közölt semmit az egyetemi évek és a bécsi letelepedés közti életszakaszról⁶. Így érthető, hogy közel kétszáz év múltán az orvostörténész is csak a homályos utalások szintjén maradt: „...arról, hogy gyógyító gyakorlatot folytatott volna, nincs adatunk, bár bécsi letelepedése ezt valószínűsíti”⁷. Belekapaszkodva az egyetlen biztos támpontba, Decsy első Bécsben kiadott könyvének, az *Osmanográfia...* megjelenésének évébe (1788), próbáljuk meg felderíteni az 1777 (Utrecht) és 1788 (Bécs) közti életszakasz állomásait, eseményeit.

Az orvosdoktori értekezést követő évekről nincs adatunk. Nem tudjuk tehát, mikor tért vissza Decsy Magyarországra. Azt viszont szinte biztosan állíthatjuk, hogy 1781-ben már Rimaszombatban élt. Mert bár Decsy – az utókor nagy kárára – nem írta meg önéletrajzát, emlékiratait, az általa szerkesztett folyóírásba időről-időre saját életútjának alakulásáról is becsempészett egy-egy értékes és hiteles életrajzi adalékot. Így pl. a Magyar Kurir 1799. március 8-i számában, miután arról tudósítja olvasóit,

hogy „*Achard Berlini Tudós Chemicus Úr*” répából cukrot készített, és **Marchelli Ferenc** disszertációja szerint ez kukoricából is lehetséges, a következő kiegészítést fűzi a hírhez: „*A Kis-Hont Vármegyei Physicus és Orvos Doctor Titt. Madács Péter Ur, már ennekelőtte 18. Eszt. próbát tett a kukuricza szárával, s abból alkalmas szirupot készített*”. A Magyar Kurir 1810. évi 43-44. számában megismétli ezt az állítását, kiegészítve a témánk szempontjából fontos félmonddal: „*Rimaszombatban, az én jelenlétemben*”⁸.

Ugyancsak a Magyar Kurir figyelmes átböngészése segített egy másik fontos dátum pontosításában. Az 1812. január 29-i számban az 1811/12-es rendkívül kemény télről írva, ezt jegyzi meg Decsy: „*26 esztendeje, hogy ezen népes rezidentiának lakosává lettem, de keményebb telet, egyen kívül, a jelenvalónál nem értem...*”. Elvégezve az egyszerű számtani műveletet, megállapíthatjuk, hogy doktorunk 1785/86 fordulóján költözhetett Bécsbe.

Maradjunk azonban még Rimaszombatban. Mivel telhettek az itteni évek? A Besztercebánya melletti zólyomradványi állami levéltárban négy olyan iratra bukkantam, amelyek segítenek e kérdés megválaszolásában. Decsy neve először egy, Hont megyéhez 1784. január 24-én Madács Péter „*ordinarius physicus*” (megyei főorvos) és **Pereth Ferenc** „*ordinarius et primarius chyrurgus*” (megyei seborvos) által benyújtott patikavizsgálati jegyzőkönyvben szerepel. A latin nyelven írt jelentésből kiderül, hogy a két „főorvos” 1783. nov. 26 és 29 között azért volt kénytelen rendkívüli ellenőrzést tartani **Grósz Sámuel** patikájában, mert „*Décsy*” (!) Doktor Úr följelentése szerint az általa, a rimaszombati reformátusok lelkészének, **Bereth** úrnak krónikus székrekedésére írt szerek az említett patikában „*nem jól készítették el*”. Íme, az írásbeli bizonyíték arra, hogy Decsy Rimaszombatban orvosi gyakorlatot folytatott! A patikavizsgálat egyébként nem igazolta Decsy gyanúját, sőt a vizitáló főorvosok kijelentették, hogy a gyógyszerész „*hittel helyre kell állítani*”. Lehetséges, hogy doktorunk ezzel a feljelentéssel maga ellen hangolta a város, illetve a Kis-honti kerület egészségügyi személyzetét és ellenakcióra ingerelte azokat. Rövidesen ugyanis helytartótanácsi leirat érkezett Hont megyéhez – e megye „*disdistrictusa*”, kerülete volt Kis-Hont –, mely leirat többek közt felszólítja Détsy (!) orvost és **Prókai** seborvost, hogy „*az egyetem színe előtt nyilvános vizsgálaton vegyen részt*”. Decsy esetében feltételezzük, hogy utrechti, tehát külföldi diplomájának bemutatására, nosztrifikálására utasítja őt a Helytartótanács. E feltevésünket támogatja az említett levéltárban található két, Decsy által írt kérelemlevél tartalma is, ill. Madácsnak 1784. okt. 30-án kelt jelentése. Ennek magyar fordítását Daday könyvből idézzük: „*Détsy Sámuel, az orvostudományok és a filozófia doktora a porosz hadseregből, 1779-ből származó s 8. (szám) alatt csatolt bizonyítványában legalábbis így nevezi, azt mondja, hogy Frankurt am Oderben, az ottani egyetemen doktorált, de összes okmányait a háborús események kapcsán Poroszországban elhagyta valahol. Most végre – sürgetésemre – elhatározta, hogy vizsgát fog tenni a pesti egyetemen*”⁹.

OSMANOGRAFIA,

DE AZ:

A' TÖRÖK BIRODALOM'

Természeti, erkölcsi, egy-házi, polgári 's hadi állapotjának, és a' Magyar Királyok ellen vélelve nevezetesebb hadakozásainak jómódú leírása.

DECSY SÁMUEL,

FILOSOF. ÉS MEDIC. DOCT. ÉS AZ OD. FRANKFURTI HIR. TUDÓS TÁRSASÁG TAGJA
által.

E L S Ő R É S Z.

B E T S B E N.

Nyomatottat Nemes KURTZBOECK JOSEF T. K.
Könyv-nyomatás és Könyv-árus betűvel.

MDCCLXXXVIII.

(Egyelőre rejtély, miért frankfurti s nem utrechti diplomára hivatkozott Decsy, hiszen egyértelmű, hogy az orvosdoktori cím csak a második utrechti disszertáció címlapján tűnik fel).

Madács tanúsága szerint tehát Decsy ígéretet tett a „vizsga” letételére – ám nem sietett szava betartásával. A jelzett két levél egyikében, melyet 1785. március 18-án keltezett, szegénységi bizonyítvány kiállítását kéri a Rimaszombatban éppen ülésező kishonti karok és rendek közgyűlésétől. Ennek birtokában ugyanis reméli, hogy a pesti egyetem, ahova „*törvényesítem végett hamarosan menni fogok*”, elengedi, vagy legalább mérsékli a vizsgadíjat. „*Nem szégyellek hát a Nemes Karok előtt nyilvános valloást tenni szűkös és atyai örökséggel soha nem javult anyagi helyzetemről*” – alázkodik meg doktorunk kérelemlevelében. A „törvényesítés” (nosztrifikáció) – ha egyáltalán sor került rá – 1785 nyarán történhetett meg, hiszen a másik, 1785. július 19-én kelt újabb kérelemlevelében „*néhány napon belül várható utazására*” hivatkozva, Decsy további 30 forint „vizsgatámogatást” kér a korábban már megígért 50 forint mellé. Decsy mindkét kérelemlevelét „*Samuel Decsy – Philosophiae et Medicinae Doctor*”-ként írta alá, azaz nem volt sem a megye, sem a város alkalmazottja (nosztrifikáció hiányában nem is lehetett!). (A disszertációk címei és a latin nyelvű levelek lefordításáért ez úton is köszönetet mondok dr. **Magyar László Andrásnak**).

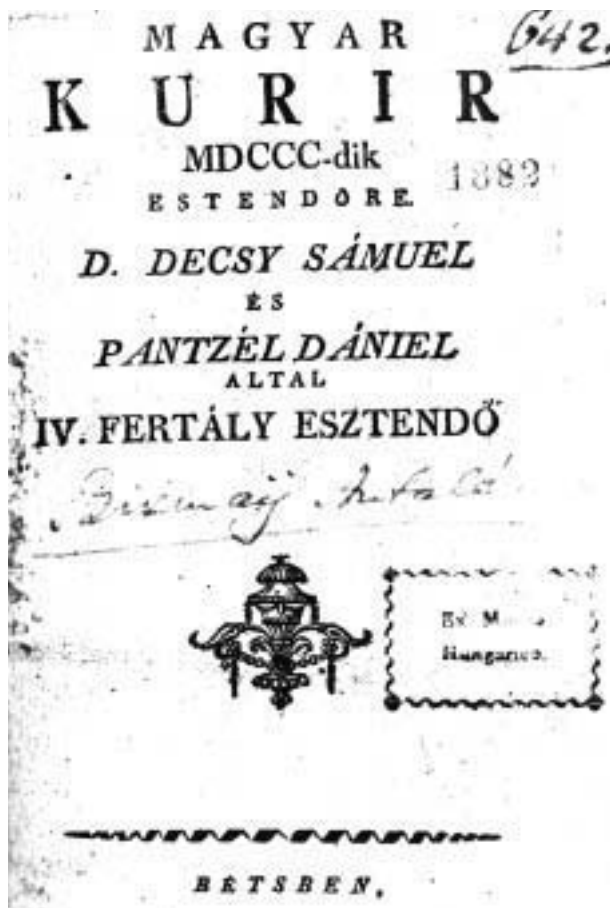
A további hónapok eseményeit homály fedi. Nem sikerült kiderítenünk, miért nem maradt Decsy Rimaszombatban. Sikertelen vagy egyáltalán meg sem próbált vizsga Pesten, összetűzése városi kollégáival – lásd a gyógyszerész elleni sikertelen akcióját –, vagy irodalmi ambíciók vitték őt Bécsbe? Mint már jeleztük, 1785 végén, 1786 elején telepedhetett le a császárvárosban, ahol már 1788-ban megjelent az *Osmanografia, az az a Török Birodalom* c. könyve. E munka II. részében, a 314. oldalon a török sereg egészségügyi/járványügyi helyzetével foglalkozva ezt írja: „*A mint ... nevezetes hadi orvosok megjegyezték, és magam is 15. Hólnapnyi tapasztalásimból jól tudom...*”¹⁰ Egyelőre nem sikerült pontosítanunk, hol szerzte e hadi tapasztalatait: a Madács-jelentés által említett Poroszországban, vagy az 1787/88-i, a török elleni utolsó osztrák hadjárat során, avagy (valószínűleg) mindkét fronton?

Decsy bécsi letelepedése után sem feledkezett meg szülőföldjéről. 1797 őszén Borsod és Gömör megyében járt – lehet, hogy Rimaszombatba is ellátogatott? S amikor a 19. század elején Magyarországon is alkalmazni kezdték a himlő elleni védőoltást (a Jenner-féle vakcinációt), Decsy nemcsak az oltás egyik fő támogatója és népszerűsítője a Kurir hasábjain, hanem a kezdetben csak Bécsben beszerezhető „matéria” (oltóanyag) közvetítője is szülővárosa felé¹¹. Erről így tanúskodik egy Rimaszombatból 1802. március 12-én keltezett, s a Kurir 25. számában közzétett olvasói levél: (városunkban) „*ezen tehát himlőnek bé oltására a Magyar Kurir egyik érdemes szerzője, kinek kebelünkben lett születésével nemes városunk dí-*

szeskedik, szolgáltatott alkalmatosságot, aki egy érdemes előljárónknak Angliából hozott tehát himlő anyaggal kedveskedett”.

Decsy (bécsi) magánéletéről is keveset tudunk. Valószínű, hogy idős fejjel, 56 éves korában, 1798-ban nősült – erre utal a már említett szerkesztőtárs, Pántzél nekrológja: „*Tizennyóltz esztendőket töltött el özvegyesgre jutott kedves Hites-társával, akit őt jól nevelt, de fel nem nevelhetett árváival egygyütt életben hátra hagyott*”. Gyermekai, özvegye további sorsáról nincs adatunk.

„*Mindnyájan igen kis poggyással érkezünk az utókorba*” – állította a nagy francia gondolkodó, **Voltaire**. Ez bizonyos mértékig érthető, hiszen az utókor mércéje általában szigorúbb, mint a nekrológot író kortársé. Decsy Sámuel poggyása azonban – úgy érezzük – a megérdemeltnél kisebb. Sokan egykönnyves szerzőnek, a Pannónia Féniksz szerzőjének tartják. Mások csak a lapszerkesztőt, a bécsi Magyar Kurirt 1793-tól haláláig szerkesztő redaktort látják Decsyben. Pedig a pályafutását orvosdoktorként kezdő és e tényt jelző D. betűt a Kurir címlapján is önérzetesen feltüntető Decsy a publicisztika mellett a leíró statisztikában, egészségvédelemben, nyelvújításban, ill. a távoli tájak szakírójaként is maradandót alkotott. S az utókorra hagyott „poggyászában” – a felsorolaton túl – ott van a helye orvosdoktori tevékenységének is, amely szülővárosához, a „gyökereikhez” köthető.

JEGYZETEK

- ¹ B. Kovács 2005. 101. o.
² Visszatérve tanulmányából „Bécset választotta állandó lakhelyül...” Szinnyei 1893. 731. o.
³ Idézi: Kókay 1970. 403. o.
⁴ Kazinczy 1987. 87. o.
⁵ Magyary-Kossa 1940. 1. o.
⁶ Pánczél. 1816. 44. o.
⁷ Szállási. 1985. 1106. o.
⁸ A témáról bővebben lásd a Gömörország ez évi 2. számában írt dolgozatomat.
⁹ Daday 2005. 458. o.
¹⁰ Kiss. 2007. 66. o.
¹¹ Kiss. 1991. 120. o.

IRODALOM**B. Kovács István**

2005: Rimaszombat – a „gyükek” városa (Rendhagyó városkalauz). Madách-Posonium, Pozsony/Bratislava

Daday András

2005: Újabb kuriózumok az orvostudomány magyarországi történetéből. Akadémiai Kiadó, Budapest

Kazinczy Ferenc

1987: Az én életem. Magvető, Budapest

Kiss László

1990a: ...mindeneket tulajdon szemeimmel tapasztaltam... Decsy Sámuel helyszíni tudósítása az 1790-es pozsonyi koronázásról. Hét (Pozsony), 48. sz.

1990b: Lekári a ránhojiči v rokoch 1793–1795 na Slovensku. Lekársky

obzor 39/6. 349–355. o.

1991: Decsy Sámuel és a Magyar Kurir egészségnevelő szerepe a vakcináció meghonosodásában. Egészségnevelés (Budapest) 32. évf., 117–122. o.

1991–1992: Magyar orvosi névtár 1794–96-ra Decsy Sámuel Magyar Almanakjában. Orvostörténeti Közlemények (Budapest), 133–140. kötet, 137–147. o.

1992: Kísérlet Decsy Sámuel „hiatus biographicus”-ának csökkentésére. Orvosi Hetilap (Budapest), 133/6. 367–369. o.

2007: Decsy Sámuel 1788-as Osmanografiájának orvostörténeti vonatkozásai. In: Dobrovits Mihály (szerk.): A küzdelemnek vége, s még sincs vége – IV. Nemzetközi Vámbéry Konferencia, Lilium Aurum, Dunaszedahely.

2008: Madács Péter (1729–1805) – adatok a jobbágyfiúból lett főorvos rimaszombati működéséhez. Gömörország, IX/2. 29–31. o.

Kókay György

1970: A magyar hírlap- és folyóiratirodalom kezdetei. Budapest

Magyary-Kossa Gyula

1940: Magyar orvosi emlékek IV. kötet, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest

Pánczél Dániel

1816: Jelentés a Magyar Kurir egyik érdekes írójának, Néhai dr. Décsy(!) Sámuel Urnak haláláról. Magyar Kurir (Bécs), 1816. január 26-i sz.

Szállási Árpád

1985: Hírlaptörténetünk első orvos szerkesztője: Decsy Sámuel. Orvosi Hetilap 126/18. 1106–1108. o.

Szinnyei József

1893: Magyar írók élete és munkái. Budapest

Kovács Attila: Zeherje 1.

Móser Zoltán

Hasonlóságok, megfelelések

A népdalt író Tompa Mihályról*

Lévay József 1885-ös jegyzetében megemlíttette a *Kizöldült az erdő fája...* kezdetű, s egyes részleteiben nagyon elterjedt Tompa-dalt, amelynek folklorizálódott változatára eddig még nem akadtunk. De közeli hasonlóságot tudunk idézni, mivel ez a vers a betyárballadák és rabénekek közvetlen rokona.

KIZÖLDÜLT AZ ERDŐ FÁJA

*Kizöldült az erdő fája, leveles,
Akinek nincs, biztos tanyát ott keres,
Akit otthon vetett ágygal nem várnak:
Minden bokor szállást ad a betyárnak.*

*Harmatos fű feje alatt a vánkos,
Setéség a takaródzó, nem káros;
Három hadnagy üzte, nyomta nagy földön...
Alhatik már: kinek tetszik, hadd jőjön!*

*Paripája szabadon van, nem bánja,
Betyár-lónak nem kell béklyó, se pányva;
El se lopják, más gazdához se vágják,
Éhen, szomjan szolgál egyet halálig.*

*Betyár legény, hejh beh puha a kezed!
A nyeregben keresed a kenyeret!
Nem jársz te ki takarásra, kepére,
Az orcádnak nem ég el a fehére!*

*Hortobágyon neked nő fel a csikó,
Ingyen adja a csapláros, ami jó;
Elszereted a menyecskét urátúl,
És vámot szedsz Tiszán innen, Tiszán túl!*

*Bekötnéd még, ha vón hová, a sárgát,
Tele raknád, ha vón mivel, a jászlát;
Egy kis tanyán meghuznád még magadat;
De senkid sincs, apád anyád megtagad!*

*Sűrű bokor, leveles ág, magas fa,
Nem ér a szél, nem ázol meg alatta!
Nem hallasz ott madárszónál egyebet, –
De ez a ház csak őszig ad fedelet.*

*Elrongyollik a padlása, teteje,
Őszi eső, havas eső ver bele;
Oldalán az északi szél ki- s bebú...
Betyár szíve beh szomorú, szomorú!*

*Zúg a szélvész, fehér a föld határa,
Vesd fel magad gyors paripád hátára,
A szélvésszel fuss versenyt a világon,
Oda, ahol ember szeme ne lásson!*

Gömörben is ismert rabénekeink közül párhuzamként egyből részletet idézünk. Ez egy olyan altípusba sorolt ének, melynek változatai így kezdődnek: „*Amoda van egy ház...*” vagy: „*Hallottad-e hírét...*”¹ (ennek vagy annak a börtönnek), majd egy búval terített asztalról s azon lévő pohárról szólnak és a sötétséggel takarózó börtönről, végül pedig a halálról. Az utolsó három strófáját idézzük, mert ez hasonlatos Tompa versének kezdetéhez:

*Ha kérdi, hol vagyok,
Mondjad, hogy rab vagyok,
Mondjad, hogy rab vagyok,
A szombati fegyház
Vaságán hervadok.*

*Térgyig bevasalva,
Könyökig a vérbe,
Könyökig a vérbe,
Szemem be van esve
A nagy sötétségbe.*

*Sötétség takaróm,
Vánkusom a tégla,
Vánkusom a tégla.
Kígyók, békák szeme
Világító gyertya.*

(Gesztete)²

A kéziratos népgyűjtések között találtunk olyan „betyaréneket” (láthatólag nem ballada, nem töredék), amely szótagszámban is megegyezik Tompa versével, s így, ezzel társítva el is énekelhető annak dallamára:

*Betyárgyerek bujdosik az erdőbe,
Azt keresi, hun lenne jobb fekvése.
Száraz levél a vánkosa, párnája,
Gyöngyharmat a takarózó dunyhája.*

*Fújja ja szél a ződ erdő zúgását,
Bár fűjná jól a sík mező harmatját,
Hogy ne láccon pici csizmám lépése
Ne keresne engemet a vármegyé.³*

*Egy hosszabb tanulmány részlete.

A következő példánk arról szól, amikor valaki egy megadott nótára írja a versét. (**Arany János**nál számos ilyen példát találunk.) Ezt azért tudjuk biztosan, mivel Tompa a *Gazdaember ömlengései* című, 21 strófából álló verse elé odaírta, hogy annak „Nótája: Jaj istenem, mit csináljak, mikor semmim sincsen!” (Csupán érdekességként jegyezzük meg, hogy **Arany János** is⁴, **Berzsenyi Dániel** is⁵ ismerte ezt a népdalt.) Elsőként idézzük fel ezt a ma is ismert népdalt:

*Jaj, Istenem, mit csinyájak,
miko' semmim sincsen,
Életembe' korhely voltam,
így oszt' semmim sincsen.*

*Sem jó ingem, sem jó gatyám,
rossz kalapom sincsen,
A dolmányom igön rongyos,
jó pár csizmám sincsen.*

*Meg is házasodtam volna,
feleségöm sincsen,
Mögszületött a kis gyerek,
még az apja sincsen. stb.⁶*

Ezután idézzük a „temérdek” strófából álló – tanító jellegű, ironikus hangvételű – költeményt. Egyébként a vers nemcsak a dallamot követi, hanem szövegével is rokon: annak mintegy az ellenpárja. Amíg a népdal a korhely-életű, semmivel nem rendelkező, semmivel nem törődő szegény ember nótája, addig a vers – ugyancsak önironikus hangvételben – egy gazdaember panasza, akit hat leánya az új divatok bejöttével teljesen elszegényített.

GAZDAEMBER ÖMLENGÉSEI

*Fia voltam az apámnak, rám maradt a telke,
Életében kamara, csűr szépen meg volt telve;
Száz forintért a szomszédba az öreg nem küldött,
Nem hagyott rám adósságot, holtig való nyűgöt.*

*Boldogultam, gyarapodtam én is addig, meddig...
De bizony már gazdaságom derekasan mellik!
Mert van nekem hat leányom, mind eladó-számban,
Csak vinné már valamennyit, kinek oda szántam!*

*Néha napján nem volt nagy lány, hanem csak kis lányka,
Vették, vitték, alighogy az iskolát kijárta;
Míg okos lesz és anyányi: most elvárják szépen...
Ím, itt vannak az enyimek élő példaképpen!*

*Mikor ez a világ bejött, felruháztam őket,
A nyakokba akasztottam egy-egy köblös földet;
Az a csinos magyar köntös nagyon illett nekik.
Még magam is gyönyörködve néztem rajtok végig.*

*De a drága mulatságtól elesett a kedvem,
Mert eleget sohse vettem, akármennyit vettem;
Jön a vásár... ez kell, az kell... oh sok még a híjja....!
Ezt a dolgot, ha soká tart, a jó Isten bírja!*

*Aztán Tinka, Lidi, Minka s valamennyi lányom!
A fő dolog nem az itten, hogy selyem, meg bársony...
Hanem a szép magyar szabás, meg hogy olcsó legyen;
Cifrázkodás átok lenne szegény magyar népen.*

*Hát az ízlés...! Ugyan apám, csak arról ne szóljon!
Divat az úr, az ad törvényt, ez ül fenn a trónon;
Csúnya, vagy szép, de felkapták; egész világ hordja,
Majd tudjuk mi.... csak a pénzre legyen inkább gondja.*

*Nekem már egy fillérem sincs, – akinek van, költsön...!
Jaj de annak meg kell lenni, – ha nincs: vegyen kölcsön!
Négy lovunk van, minek annyi! mikor helytáll kettő.
Egyik tehén mehet bátran, hiszen úgyis meddő.*

*Emberül van, gyermekeim! engedek a szónak,
Szép az élet...! ne aggasszon senkit se a holnap!
A semmiből uraskodni: ebben áll az érdem...
– Bizony, bizony furcsa világ! még ilyet nem értem!*

*Vadásszuk a ritka madárt; – űzi, ki hol érez:
S pironsággal, uzsorára, jut az ember pénzhez;
Mert bor nem kell, gyapjú nem kell, gabona-ár pangó,
S végy valamit, csak ezt hallod: ah ez a rongy bankó...!*

*Tele van a szánk panasszal, hanem azért költünk,
És különös, hogy kevés nem, de sok telik tőlünk;
Ha egy járja a bolondját, követi a másik,
Utoljára mindeniknek foga belevásik.*

*Főispánnét alispánné, ezt esküdtné látja,
Papleányának grófleányról készül a kabátja;
Pestit majmol debreceni, debrecenit túri...
No férfiak, most kell ám még azt a földet túrni!*

*Hiszen hogy az idegen toll hullong immár: jól van!
Legyen magyar, aki magyar, viseletben, szóban!
Ósi színünk, ős erkölcsünk s nemzeti szép nótánk
Megtagadva, elcserélve: átkozottak volnánk!*

*Hordjuk a szép honi köntöst: ez a dolog rende!
De hova lett ama híres abaposztó mente?
S a nagy arany virágokkal általtörött szoknya,
Melyből hajdan anya s leány nászát ülni szokta.*

*Ha akad is: ez a mai finnyás ízlés vénli,
Olyan furcsa ott a falon az a festett néni...!
Divatos rongy, áros semmi vagyon mostan becsben,
Hej pedig a jövedelmünk nem foly, hanem cseppen!*

*Így a sujtás bizony sujtás lesz maholnap rajtunk,
És a prémet, mint a rémet úgy említi ajkunk.*

Gazdag s szegény versenyt úszik lefelé az árral...
Hanem hiszen maga lássa, aki tudva kárt vall!

Tekintetes kalmár urak, piperésznő nagysám!
Azt a holmit olyan olcsón, biz Isten nem adnám!
Kanász-kucsma, s rőf szalagért száz forintot kérve:
Majd meglátjuk, akad elég, ki megadja érte.

Ez a szólás: vakulj magyar! egy kicsikét régi,
De még most is használ annak, ki a módját érti;
Batthyány-gyász, Kossuth-csipke, Garibaldi-kelme:
S nincs oly állott rossz portéka, amely el ne kelne.

Azért tehát, drága urak: szabó, ötvös, varga,
Gombkötő, szűcs! itt az idő, most vagy soha... talpra!
Kegyelmetek jó magunkat húzzon, nyúzzon, messen!
Úgy lehet ám emeletes házat venni Pesten.

Így teszünk mi! Ebéd előtt feldöntjük a tálat,
Meggyógyultunk, lábra álltunk, – s új nyavalyánk támad.
Annyit mondtuk: oh magyarság, nemzetiség jójji el,
És nem tudjuk most fogadni tiszta, józan fővel.

No de semmi! megleljük mi majd az igaz utat,
Hisz a tűz is füstöt bocsát, amikoron gyúlad;
Kiheverjük ezt a kis bajt, kiálljuk a próbát;
Nem is egy nap, nem is könnyen építék fel Rómát!

*

A folklorizáció különös esete, szép megvalósulása az utolsó példánk: A „Virágos kenderem...” kezdetű népdalunk Bihartól Moldváig ismert, vagyis eléggé elterjedt. De az aligha ismert, hogy ez egy Tompa-vers szövege. Az *árvalányhajról* című, hosszú, több részből álló regéjének első része vált népdallá. Ez a folklorizáció igen gyors volt: a vers megjelenése után egy-két évtized múlva már ismertként említik.

Virágos kenderben
Pitypalaty, pitypalaty;
Megöl a búbánat,
Galambom, el ne hagyj!

Virágos kenderem
Elázott a tóba',
Ha megcsaltál, hozzánk
Ne járj a fonóba!

Vékony a len szála,
E1 is szakad könnyen;
Híttem a szavadnak,
Meg is bántam szörnyen.

Ne lesd el az orsóm,
Mert ki nem válthatom!
Úgy fáj az én szívem,
Hogy ki sem mondhatom...

Majd amikor nem fáj
Az én szívem tája:
Megmondja, megmondja
Temetóm fejfája!

Ahogy említettem, számos változat került elő Biharban, Erdélyben, Moldvában. Honnan, miért e dalbőség, és miért csak a Kárpát-medence keleti felében, egyelőre nem tudok választ adni. A variánsok bemutatását **Kodály** és **Bartók** által gyűjtött egy-egy változattal kezdjük. Kodály 1910-ben Gyergyószentmiklóson, 1912-ben Kászónújfaluban⁷, ugyanazt a dallamot Bartók 1907-ben Gyergyóújfaluban⁸ jegyezte le.

Bartók Béla jegyzetéből tudjuk, hogy akkor (1907) előkerült egy másik variánsa Csíkszentmihályról,⁹ és ezen kívül akkor már ismert volt három másik változat Csík és Kolozs vármegyékből.¹⁰ 1912 januárjában a Belényes melletti Köröstárkányon is előkerült egy variáns.¹¹ Közel fél évszázaddal később **Jagamas János** is járt a faluban, de neki már más dallamra énekelték ezt a szöveget.¹² **Vargyas Lajos** közli A magyarság népzenejében annak a lövétei (Udvarhely) népdalnak a kottáját, amelyet 1962-ben **Vikár László** gyűjtött.¹³ **Szabadi Mihály**nak 1966-ban az alábbi népdalt énekelte Gyergyóalfaluban az 56 esztendő **Gál Mária**:

Virágos kenderem
Kiázott a tóba,
Megmondtam leányom,
Ne menj a fonóba.

Elejtet orsódat,
Nem lesz, ki feladja,
Bánatos szívedet
Ki megvigasztalja.¹⁴

Ezek a példák egyrészt a ennek a népdalnak széles körben való ismertségét mutatják, s az is jól látszik, hogy csekély változtatással a vers második strófáját vette át a nép, s ehhez csatolta a teljesen átírt 4. strófát. De a dallamról is okvetlen kell szólnunk, mivel az lengyel eredetű táncra utal, s talán ezért lehet, hogy csak Erdélyben terjedt el. **Sárosi Bálint** írja, hogy „az Európa-szerte évszázadokig divatozó lengyel táncok nyomait például az élő magyar hagyományban is megtaláljuk, de már nem lengyel dallam formájában, hanem csak a legjellemzőbb marad meg belőlük: a ritmus. Ilyen lengyel ritmust, a „krakowiak” nevű tánc ritmusát őrzi a Virágos kenderem elázott a tóba... kezdetű székegy népdalunk.”¹⁵

De ezzel még nincs vége az idézett vers folklorizációjának. Ugyanis a Tompa vers utolsó strófája is népdallá vált.

A 41 esztendőös kőrösfői **Ambrus Sándorné** 1938-ban ezt a keservest énekelte Bartók mikrofonja előtt:

1.
*Nem tudja jajt sënki, csak a jó Isten,
Milyen bánat nyomja jaz én szívemet.
Ha kicsapna, tenger lenne belőle,
Nagy a világ, elboritná örökre.*
2.
*Arra kéröm én a jó Istenemet,
Gyógyítsa még az én gyënge szívemet.
Gyógyítsa még csak még égszër, ha lehet,
Ha nem, pedig most vëgyën el engëmet.*
3.
*De szeretnék az égën csillag lënni,
S az ég alján homályosan ragyogni!
Éfél körül kerülgetném az eget,
Ha mëgtudnám, hogy a babám kit szeret.¹⁶*

Egy másik változatot is ismerünk Kőrösfőről:

1.
*Nem tudja jajt sënki, csak a jó Isten,
Milyen bánat nyomja jaz én szívemet.
Ha kicsapna, tenger lenne belőle,
Nagy a világ, elboritná örökre.*
2.
*Arra kéröm én a jó Istenemet,
Gyógyítsa még az én gyënge szívemet.
Gyógyítsa még csak még égszër, ha lehet,
Ha nem, pedig most vëgyën el engëmet.¹⁷*

A következő szövegvariáns Cekeházáról (Borsod–Abaúj–Zemplén m.) való:

*Beteg vagyok gyógyítani nem lehet,
Majd meggyógyít a hideg sír engemet.
Majd meggyógyít a koporsó zárt deszkája,
Majd ha a föld zuhog két oldalára.¹⁸*

Felsőtárkányban (Heves m.) **Borsai Ilona** ezt a változatát jegyezte le:

2.
*Éjfélt után egyet ütött az óra,
Én nem tudom, ki dalol a faluba,
Én dalolok, mert nem tudok elaludni,
Fáj a szívem, a szerelem gyötöri.*

3.
*Fáj a szívem, gyógyítani nem lehet,
Majd meggyógyít a jó Isten, ha szeret,
Majd meggyógyít a koporsóm szál deszkája,
Majd ha a föld zuhog az oldalára.¹⁹*

Idézzük fel újra Tompa versének utolsó 6 sorát, hogy ez alapján jobban lássuk annak megváltozott, népdallá vált formáját:

*„Úgy fáj az én szívem,
Hogy ki sem mondhatom...
Majd amikor nem fáj
Az én szívem tája:
Megmondja, megmondja
Temetóm fejfája!”*

Ehhez és az előző két példához kapcsolódik a következő, magyarlapádi változat:

*Jaj Istenem, de víg voltam azelőtt, :!
Míg a babám eljárt a kapum előtt. :!
De mióta a kapumat kerüli, :!
Fáj a szívem, a búbánat megöli. :!*

*Fáj a szívem, gyógyítani nem lehet, :!
Meggyógyítja a Jóisten, ha szeret. :!
meggyógyítja a koporsóm deszkája, :!
Mikor a föld zuhogva hull rája. :!²⁰*

Ennek a változatnak külön érdekessége, hogy az eleje visszautal egy Tompa-népdalra. A *tilinkóm nem szól, elhasadt...* kezdetű vers 2. és 3. strófájából idézünk két-két sort:

*„Addig beh víg volt a nótája,
Míg a rózsám hallgatott rája.”*

*„De mióta a lány nem szeret,
Búbánatnál nem szólt egyebet.”*

Átnézve a bemutatott példákat, jól látni, hogy azok, bár földrajzilag távol vannak, mégis nagyon sok egyezést mutatnak. Ez alapján ismét felmerül az örök kérdés: ki vett át kitől, ki tanult kitől? Ebben a kérdésben rejlik a folklorizáció szépsége és izgalma. A helyes választ mindig a népi gyakorlat adja, adta meg, amely kölcsönhatásról szólt, oda-vissza „járható” utakról. Csak ott lesz versből népdal, ahol – és amíg – ilyen utak vannak. Tompa – és

Czuczor, és Arany, és Petőfi – korában még voltak. Ezért válhatott több vers is népdallá.

JEGYZETEK

- ¹ Lásd még az alábbi variánsokat: Ujváry Zoltán 1977. 487. l., 485. – Hét (Gömör); Együd Árpád 1975. 73. sz. Somogyvámos (Somogy); Vargyas Lajos 1976. 208. sz. – Murakeresztúr (Zala) 212. sz. – Bekölce (Heves); Ág Tibor 1974. 295. sz. – Balogiványi (Gömör); Albert Ernő – Faragó József 1973. 100. l., 78. sz. – Torja (Háromszék)
- ² Ujváry Zoltán 1977. 484-485. Az utóbbi változata: B. Kovács István 1998. 197-198.
- ³ Énekelt Varga Mihály, 30 éves, Béc (Zala). Gyűjt. Seemayer Vilmos 1932. L. sz. 1463b.
- ⁴ Lásd erről Arany János levelét Erdélyi Jánoshoz: 1856. szept. 4-én.
- ⁵ Lásd Berzsenyi népdalgyűjteménye: 6. sz. (Merényi Oszkár 1978)
- ⁶ Közreadja Ádám Jenő 1953. 50. l., 37. sz.
- ⁷ Kodály Zoltán–Vargyas Lajos 1994: Pt. 103., ill. Kodály Zoltán–Bárdos Lajos (szerk.) 1957. 92. l., 66. sz. (A gergyói változatot Kodály beépítette a Székelyfónóba.)
- ⁸ Bartók: A magyar népdal. Révész, Dorrit (ed.) 1990, 35. sz., ill. Kodály Zoltán–Vargyas Lajos 1994: Pt. 24.
- ⁹ Bartók Béla–Kodály Zoltán 1921. 9. sz.
- ¹⁰ Szóllósy András (ed.) 1967. 269.
- ¹¹ Lajtha–Rajeczky Benjámín–Göncyi Sándor (szerk.) 1975. 78. l., 64. sz.
- ¹² Jagamas János–Faragó József 1974. 107. l., 97. sz.
- ¹³ Vargyas 2002: 425. l., 0106. sz.
- ¹⁴ Szabadi Mihály gyűjtése. Kézirat.
- ¹⁵ Sárosi Bálint 1973. 296.
- ¹⁶ Vargyas 2002: 0184. sz.
- ¹⁷ Körösfő (Kolozs), Péntek Jánosné Szabó Ilona (41). Bartók 1938. In Vargyas 2002: 089. sz.
- ¹⁸ Bakonyi Béla 1981. 42., 30. sz.
- ¹⁹ Borsai Ilona–Nagy Miklós 1981. 26., 29. sz.
- ²⁰ Szenik Ilona–Almás István 1957. 33. sz.

IRODALOM

Ág Tibor

1974: Édesanyám rózsafája. Palóc népdalok. Bratislava

Albert Ernő–Faragó József

1973: Háromszéki népballadák. Bukarest

Bakonyi Béla

1981: A szántói széles utca. Miskolc

Révész, Dorrit (ed.)

1990: A magyar népdal. Bartók Béla írásai 5. Budapest Editio Musica

Szóllósy András (ed.)

1967: Bartók összegyűjtött írásai I., Budapest

Bartók Béla–Kodály Zoltán

1921: Erdélyi magyarság. Népdalok. Budapest

Borsai Ilona–Nagy Miklós (összeállította)

1981: Eger környéki népdalok. Budapest

B. Kovács István

1998: Hervadatlan rózsagyüker. Dunaszerdahely

Sárosi Bálint

1973: Zenei anyanyelvünk. Budapest

Kodály Zoltán–Bárdos Lajos (szerk.)

1957: Százszorszép – 100 magyar népdal. Budapest

Ádám Jenő (közreadja)

1953: Tulipán. 95 magyar népdal. Budapest

Szenik Ilona–Almás István

1957: A lapádi kertek alatt. Bukarest

Jagamas János–Faragó József

1974: Romániai magyar népdalok. Bukarest

Kodály Zoltán–Vargyas Lajos

1994: A magyar népzene. Budapest

Lajtha–Rajeczky Benjámín–Göncyi Sándor (szerk.)

1975: 111 népi táncdal. (Bp. 1949) [Az átdolgozott kiadást szerkesztette: Martin György. Budapest]

Ujváry Zoltán

1977: Gömori népdalok és népballadák. Miskolc

Együd Árpád

1975: Somogyi népköltészet – Somogy néprajza I. (szerk: Bakay Kornél, zenei szerkesztő: Olsvai Imre) Kaposvár

Vargyas Lajos

1976: A magyar népballada és Európa. II.

2002: A magyarság népzeneje. Budapest

Merényi Oszkár

1978: Berzsenyi Dániel összes művei. 154-157.

Kovács Attila: Hídember

„Egy lángot adok, ápodl, add tovább.”

Reményik Sándor idézése

*„Mint Atlantisz, a rég elsüllyedt ország,
Halljátok? Erdély harangoz a mélyben.
Elmerült székely faluk hangja szól
Halkan, halkan a tengerfenéken.
Magyar hajósok, hallgatózzatok,
Ha jártok ott fenn fürgeteges éjben:
Erdély harangoz, harangoz a mélyben.”*

Akár Gömört is mondhatott volna az idézett sorok szerzője – oka lett volna rá. Hiszen szülei révén tájainkról származik, és sorsa, életműve lehetne akár jelkép (miként az is): a megcsónkított haza két leszakadt részén állva, akár egy lebombázott híd égnek meredező pillérei, úgy áll az idő locsogásában, miközben az eltűnt, lerogyott híd elképzelt íve a gömöri Dobsina és az erdélyi kincses Kolozsvár között feszül. Összeállításunkban órá emlékezünk, Reményik Sándorra, akit életében a legnagyobb nemzeti költőnek tartottak, s akinél bizonyosan éltek rangosabb magyar poéták, de hazafiasabbak aligha. Ha ez bűn, nagy az ő bűne.

*

„A lélek szárnyai már bomlanak, de az egymást kereső tartalom és forma még nem találkoztak egymással, még tart a vajúdás és forrongás korszaka. Élete e válságos szakában több ízben keresett nyugalmat és enyhülést nagymamájánál, Dobsinán, mint nevezni szerette: „őseim városában”. Puha és gyöngéd családi környezet vette itt körül, és gyönyörű hegyei között a természet szépségeket ajándékozott lelkének, amelyek kibékítették önmagával. Dobsina jelentette számára a Pákh-hagyományokat, nagynénje Petőfiről mesélt neki, akinek kicsi korában a térdén lovagolt és a két Pákhról, az íróról, Petőfi barátjáról, és az evangélikus szuperintendensről, a josefstadti börtönben sínylődő szónokról és prédikátorról.” (Olosz Lajos)

VÁLASZ EGY NAGYON MESSZIRŐL JÖTT LEVÉLRE

Dr. S. R.-né Reményik Jolánnak

Tizennyolc esztendőnek távolából
Jött a leveled,
Mint gyermekkorom halk ezüstkacaja,
Úgy cseng a neved:
Jolán...
Az elillanó évek csolnakán
Lelkem mi mindent ringatott azóta,
Mennyi álmom és mennyi nóta
Kelt és halt el a parttalan vizen,
Tizennyolc esztendő, hiszen
Ugyebár a mi araszos,
Dalos, jajos és panaszos
Életünkben egy örökkévalóság?!
Mint bedőlt tárnából az ottfelejtett mécs,

Most úgy dereng fel
Szelíd-halványan az emlékezés.
A neved,
Mintha idézett volna szellemet:
A rég-voltak körültem tábort járnak,
Gyűlnek, kopognak, lengenek az árnyak,
A mélyből zeng sok régi-régi hang,
Megannyi elsüllyedt harang,
S azt zengi mind,
Amire a Te leveled is int:
Hogy „mindnyájunkon betelik a Sors.”

Tizennyolc ismeretlen éven át
Szó világít-e, gondolat vezet?
Tizennyolc ismeretlen éven át
Foghatunk-e mi ketten kezét?
Tizennyolc ismeretlen éven át
Nappfényből, holdsugárból van-e híd?
Azt írod Jolán,
Tizennyolc év után
Meséljek Néked rólunk valamit.

Mesélek hát... Másképp volt hajdanán,
Csendes szóval mikor a mesét nekünk
Novemberi vasárnap délután
Te mondtad: a mi „nagyobbik testvérünk”.
– Mesélem hát, hogy porbaomlott rég
A nagyapámék öreg háza,
De még a Hója-erdőben a szél
A nyögő fákat épűgy rázza,
Mesélem: áll még Dónát, a kőember
A hegytetőn épűgy, mint hajdanán,
De egy sziluett hiányzik alóla:
A bölcs öreg, szegény jó nagyapám.
Most újra zöld a vadszőlős veranda:
Forró nyarakon hús enyhet adó.
Az asztal is még régi tán, de rajt’
Gyümölcsöt már nem főz be nagyanyó.
Tőlünk ment el a múlt, vagy mi a múlttól,
Elváltozott, vagy régi még a Hója?
Én nem tudom. A tornyos villa áll,
De rég üres, de rég nincs már lakója.
Ki lakta hajdan: mind világgá ment,
Sok már csak sírhalom: virágot termő,
Rájok én most gyakorta gondolok
Borongva; már egész kis fejfa-erdő.

Most „át” gyere: – Ez itt a hintahely,
Ez itt a hinta cölöpfája;
A régi még. De ritkán ül bele
Jókedv, amely az égig szállna.
Most nézz föl. Fényes egy kis-ablak,
Némán hajol a zongorára

Egy karcsú lány... Beethoven szenvedélye
Kizúg a holdezüstös tájra.
Ez – „Sárka, a bájcs csöppség.”

Tovább meséljem? Meséljek még, megint?
Mondjam, hogy lassan megöszültenek
Munkában, gondban édes szüleink?
És arról, ki e bús sorokat rója, –
Mit tett – hogy élt – hogy számoljak be Néked?
Talán-talán jobb: ne beszéljünk róla.

Így tűnnek-mennek lásd, tovább az évek,
Jolán –
Egy illanó nyár aranycsolnakán –
Meséltem Néked.
(1918. július)

VÉGÁLLOMÁS

Vonat csak egy irányból érkezik,
S csak egy irányba megy,
A sínek útját más világ felé
Elállta itt a hegy.
A váltó és a szemafor
Zöld fénye csupán egyfelé mutat,
Mély hegyi utak, kis gyalogcsapások
Váltották fel a büszke vas-utat.

Jelzőharang csak egy irányba kondul
S csak egy irányból jelez vonatot;
Más oldalról csupán a szél izenget
S hozza szárnyán a fenyőillatot.
Legott fanyar édesség támad,
Ha fenyőillat s kőszénfüst vegyül,
Ez a végállomások illata,
És én itt álmodozom egyedül.

Patak csobog szelíd sötétben,
Zizzenve hull a lomb,
A vasúti őr, mint egy jegenye,
Maga elé borong,
És ha bejött az éjféli vonat
S pár fáradt, késő utas vele jött,
Elalszik szépen az egyetlen lámpa
Az állomás előtt.

A nagy hegyekre komoly csend terül,
Szekér se dübörög...
Tücsök zeng őszi csillagfény alatt
És hallgatja sok élő-halott rög.
E pillanatban mégis béke van,
A szívemben is béke, semmi más.
Ó lenne ez a pillanat örök,
S a szívem is egy ily végállomás.

(Dobsina, 1921. szeptember végén)

ELÉGIA A HUMORHOZ

Pákh Albert centenáriumára

Humor, te könnyek közt fogant mosoly,
Te fájó lelkek arany egyensúlya,
Kinek szülői: emberszenvedés
És isteni derű,
Ki alacsony élc, nyers tréfa fölött
A komikumnak tiszta csúcán állasz
És Janus-arcod kétfele tekint:
A vígjátékra s a tragédiára, –
Köszöntelek.

S köszöntöm százesztendős lovagod,
A nagyok között nem éppen kicsit,
Ki tarsolyában téged hordozott
Rögös útján – a Tátra tövétől
Egész a Kerepesi-temetőig.
Ő nemzetének napszámosa volt,
Napszámba' nagy. Sok fény rá nem esett
Annál több fény áradt belőle ki.

Humor, humor te, – az Ő humora! –
Képzeld csak el, hogy mit jelent:
Megnevettetni egy alélt királylányt,
Egy halvány, beteg, fásult nemzetet!
Feloldani a kétségbeesést,
A tehetetlen harag kínjait,
A robbanásig megfeszült erőt!
Egy mosolygásban feloldani mind!
Ezt tette Ő.
S mosolya ritkán volt keserű villám,
Inkább volt engesztelő napsütés.

Pedig halálos kórral küszködött
Ő is, mint nemzete.
És nemzetére betegen mosolygott,
De mosolya nem volt beteg mosoly.
Mások mindvégig káromolnak tán,
Vagy siránkoznak, vagy ömlengenek.
Ő, a derék – mosolygott mindhalálig.

Köszöntelek humor!
S köszöntöm százesztendős lovagod,
Ki vér szerint volt rokonom nekem
S szellem szerint is talán – egy kicsit.
Ó, de én messze, messze elhajoltam,
Egészen az elégia felé.

Vigasztalni is árva népemet:
Nem meríték a derű tengeréből,
Hogy meríthetnék abból, ami nincs!
Én vigasztalni úgy tudom csak Őt,
Ha komor arcát önmagamra öltöm,
Hadd lássa rajtam végzet barázdálta,
Sors felszántotta zordon önmagát.

Humor, én mostan a Te lábaidhoz
 És hú lovagod lábához teszem
 A lelkemet: ezt az elégiát.
 (1923. június)

ELŐDEIM EMBERSÉGÉBŐL

Keményen éltek ők,
 Kereskedvén a vassal,
 Dolgoztak verejtékkel,
 Éjt egybetéve nappal,
 Raktak garast garasra,
 Szereztek házat, telket,
 Maguknak nyugodalmat,
 Nekem független lelket
 Az én elődeim.

Kenyerem mindig megvolt,
 És nem egyszer kalácsom,
 És kevés küszködésem
 És soha adósságom.
 Mikor a léghajósnak
 Nincs homokzsákja semmi:
 Könnyű magasra szállni
 És poétának lenni,
 Görnyesztő gond híján.

Én mindent készen kaptam
 Áldott elődi kézből,
 Éppen csak a szivárvány
 Hiányzott még az égről.
 Vén vasoszlopokra
 Szivárványként feszültem,
 Egemet ők tartották
 Mohosan és derülten:
 Nincs semmi érdemem.

Ó, ritka költő-sors ez!
 Látom: körös-körül
 Az író-becsületre
 Mily sok súly nehezül.
 Érdek-csapdák között
 Hogy kell haladnia,
 Jó, amikor nem kell
 Lelkét eladnia
 Darab száraz-kenyérért.

Ó, ritka költő-sors ez!
 Intem is magamat:
 Míg van vas-tartalékod:
 Becsüld meg sorsodat:
 Magam emberségéből
 Én senki-semmi lennék,
 Vasnak és verejtéknek
 Dicséret és dicsőség.
 Dicséret és dicsőség.
 (1936)

JÓLÉSZ

Vilma néninek

Jólész -: felsőgömöri kis falu –
 Bűbájosan most mért zeng a neved?
 S mért jut eszembe éppen most és itt?
 Jólész – a lelked oly messze virít,
 Mint Negojtól a Gerlachfalvi csúcs;
 Mint Szebentől a pelsőci hegyek –
 Mint a Leány-kő: Anyám lány-kora.
 Jólész – oly messze virít a neved.

De erdők, erdők vannak itt és – ott.
 Erdők, erdők, szűzek, hallgatagok –
 Erdők ölen itt vándorolhatok –
 S érzem, Jólész, a neved illatát.
 Erdőid ölen tűzte fel Anyám
 Sírba-vitt menyasszonyi fátyolát –
 S feltűzte tiszta kézzel, öntudatlan
 Mindazt, mibe én belesodortattam:
 Minden bűnömet s minden versemet.
 Jó-lész?? kérdezte komolyan Anyám.
 Bár felelhettem volna: *Jó-leszek*.

Erdők, mélyek, szűzek, hallgatagok:
 Ó, erdők, erdők vannak ott és – itt.
 Erdőt lélezett gyöngé tüdejével
 Anyám, s beszívta erdők titkait.
 És erdő-mester volt a nagyapám.
 Én nem vagyok az erdők Mestere –
 Az erdők az én nagy Mestereim.
 Úgy ülök a sziklák közt hallgatag:
 A legnagyobb Iskola padjain.

Jólész, felsőgömöri kis falu:
 Három kislány hajdani otthona,
 Van-e most körülöttem olyan béke,
 Mint itt, hol léptem puhítja moha?
 Van-e most körülöttem olyan Béke
 Jólész, amelyet én kívánok Néked?
 Míg dübörög észak felé a föld,
 S északi-fényként ezer-faluk égnek?!!
 (Hohe Rinne, Szebeni-havasok, 1939. szeptember)

*

„1924 januárjában, a trianoni amputáció első döb-
 benete után **Sík Sándor** piarista pap költő, a neokato-
 likus irányzatú irodalom művelője ezt írta Reményik Sán-
 dornak:

Testvér!

*Mikor először hallottam a hangodat, azt mondtam:
 Hála Istennek, az új magyar harag és a magyar lelkiisme-
 ret megtalálta a szót!*

*Mikor másodszor hallottalak, azt mondtam: Hála Is-
 tennek, Erdély szíve megszólalt!*

Mikor harmadszor hallottalak, azt mondtam: Itt em-

ber szól! Itt lélek szól! Hála legyen az Istennek!

A lélek hallja a lelket.

Testvéri szeretettel

(Budapest, 1924. január 22.)

Sík Sándor

A lélek hallja a lelket. A magyar lélek mindig, akkor és azóta is érzékenyen rezonál **Reményik Sándor** költészetére.

A nagy történelmi omlásra, az első világháborút követő hatalmi, területi változásokra ő reagál először a végeken. **Végyári** aláírással jelennek meg kötetei 1919-ben és 1921-ben Budapesten *Segítsetek! Hangok a végekről* és *Mindhalálíg* címen. A versek a közhangulatot erős nemzetvédő felhanggal formázták: ország nincs, de vannak magyarok, itthon kell maradni, nem szabad elfelejteni, nem szabad az új hatalomnak kezét adni. Ezek a hangok tagadhatatlanul egy önvédelmi nemzettudatból fakadtak, kiváltották az egyharmadára csonkított ország „*Nem, nem, soha!*” tudatát. [...]

Reményik Sándor már életében megérte azt, hogy Végyáriként nemzeti költészetünk legnagyobbjai között emlegették. Tagjai sorába választotta a *Kisfaludy* és a *Petőfi Társaság*. Megnyerte a Petőfi Társaság díját, két ízben a *Baumgarten-díjat*, tagjává választotta az *Erdélyi Irodalmi* és a marosvásárhelyi *Kemény Zsigmond Társaság*, a soproni *Frankenburg Kör*. Halála után kapta meg a *Magyar Tudományos Akadémia* nagydíját. [...]

A református kollégiumban, de főképp az egyetemen szövődtek kedves barátságai, többek között **Olasz Lajossal** és a későbbi híres íróval, **Makkai Sándor** református püspökkel. Velük később a kisebbségi életben újra találkozott komoly nemzetépítő munkában. Egyetemi hallgató korában került **Prohászka Ottokár**, a neves székesfehérvári katolikus püspök könyveinek hatása alá. Reményik, a költő a magányos **Vajda Jánost**, a „fonák ígén” elvérző **Juhász Gyulát**, a „lélektől lélekig” **Tóth Árpádját** és a szenvedésen kifogó **Babits Mihályt** érezte legközelebb magához. [...]

Költeményt először az *Új Idők* közölte tőle, 1916-ban. 1918-tól állandó munkatársa az *Erdélyi Szemlének*, és 1921-ben az ő szerkesztésében indul meg az Erdélyi Szemléből átalakult *Pásztortűz*, amelyet a leg-nehezebb időben szerkesztett. Körülötte és a *Pásztortűz* körül alakult ki az erdélyi irodalom.

Reményik Sándor életét egymásra hatóan két tényező határozta meg: kereszténysége és magyarsága. Az iskolában tanult történelmi és irodalomtörténeti anyaghoz járult a családi környezet, amelyben jellemet formálóan élt a negyvennyolcas szabadságharc eleven emléke. Reményik Sándor dédapja anyai ágon **Pákh Mihály** evangélikus püspök volt, aki a szabadságharcban hozott debreceni, a **Habsburgokat** detronizáló határozatot kihirdette, s akit ezért halálra ítélték. Ezen ítéletet később kegyelmi határozattal kufsteini várfogságra változtatták.

Így a szabadságharc története mellett családi örökség-

képpen a szabadságharc nemzeti irodalma is eleven birtokává vált a rendkívül gondosan nevelt, fejlődő fiúnak. Édesanyja nemcsak szerette az irodalmat, hanem finom értője is volt. Később költő fiának nem egy versét oly tökéletes formában fordította németre, hogy szívesen közölte az erdélyi szászok igényes transzszilván folyóirata. A szülői ház magas és választékos kulturáltsága adott módot arra is, hogy németül, franciául és angolul tanuljon.

A békediktátum kihirdetése után elhallgatott. A magányosság szigetére vonult. Ez a Reményik – a Végyári-versek után – szenvedő, törődő, halk hangú ember. Persze belső töprengéseit, legbelsőbb érzéseit is a nagy megrendülés élménye színezi. Jóbi szenvedésekben volt része, hónapokat töltött szanatóriumokban, és a húszas évek derekától úgy érezte, népe felmorzsolódása is elkerülhetetlen. De azért mindig az életet hirdette. Emberileg is nagy tett volt az élete: reménytelenül is csillagokkal népesítette be az erdélyi éjszakákat. *Ha nem lesz többé iskolánk* című verse több, mint illusztráció, egy nép élni-akarásvágyának szimbóluma.

Ez a Reményik Sándor már a transzszilvanizmus lírai képviselője volt. Számot vetett a kisebbségi létezéssel: mindig lesz, míg lesznek államok, amelyekben jelentős számmal élnek más nemzeti hagyományú népek. Vallotta a transzszilván elvet: „*Állam és nemzet nem szükségképpen egy, sőt a nemzet államtalan formája mélyebb, tisztább, bensőségesebb, keresztényibb, etikáltabb lehet, mint az állami, tehát politikai formája.*” Feladatának látta az adott államkeretben a kisebbségi emberhez méltó elhelyezkedésért való küzdelmet, és megfogalmazta a humánus és az erkölcs által diktált feladatokat.

Vallásossága tipikusan evangélikus. A *simul iustus, simul peccator* lutheri tézis, az egyszerre bűnös, de ugyanakkor – Krisztus váltsága révén – megigazult ember feszültségében élt. Jó ember volt a szó igaz értelmében, mások mértéke szerint példakép; önmagával mégis mindig elégedetlen. Egyik versében, az *Amiként mi is megbocsátunk* kezdetűben így vall:

Engem az Isten önmagammal vert meg:

Tűzostort font a gondolataimból

S minden idegszálamból kancsukát,

Hogy verje, verje, verje és gyötörje,

És méltón meggyötörni mégse tudja

A lelkem soha, soha önmagát.

Engem az Isten önmagammal vert meg,

Tűzostort font a gondolataimból

S minden idegszálamból kancsukát.

Verseiért és szenvedésekben tisztult életéért szerették őt értő kortársai, és emlékezünk rá mi is. A formának nála nagyobb mesterei is voltak a magyar lírában, de nem volt senki, aki nála több gondolatot, érzést pendített volna meg **Petőfin** kívül. S túl a költészetén, magatartást is jelentett mégis Reményik Sándor. Sorsvállaló volt.

Ötvenegy éves korában, 1941. október 24-én Kolozsvárt halt meg. Városa mint a magyar nemzet halottját te-

mette az evangélikus templomból. A Házsongárdi temetőben nyugszik.

Sírkövén ez áll: „Egy lángot adok, ápdold, add tovább.”*

***Az idézett szövegrészeket Pátkai Róbertnek az Angliai Magyar Tükörben megjelent írásából (Reményik Sándorra emlékezünk – 2004, december) vettük.**

EREDJ, HA TUDSZ...

Egy szívnek, mely éppúgy fáj, mint az enyém

Eredj, ha tudsz...
Eredj, ha gondolod,
Hogy valahol, bárhol a nagy világon
Könnyebb lesz majd a sorsot hordanod.
Eredj...
Szállj, mint a fecske délnek,
Vagy északnak, mint a viharmadár,
Magasából a mérhetetlen égnek.
Kémeled a pontot,
Hol fészekrakó vágyaid kibontod.
Eredj, ha tudsz.

Eredj, ha hittelen
Hiszed: a hontalanság odakünn
Nem keserűbb, mint idebenn.
Eredj, ha azt hiszed,
Hogy odakünn a világban nem ácsol
A lelke dből, az érző, élő fából
Az emlékezés új kereszteteket.

A lelked csillapuló viharának
Észrevétlen ezer új hangja támad,
Süvít, sikolt.
S az emlékezés keresztfáira
Téged feszít a honvágy és a bánat.
Eredj, ha nem hiszed.
Hajdanában Mikes sem hitte ezt,
Ki rab hazában élni nem tudott
De vállán égett az örök kereszt
S egy csillag Zágon felé mutatott.

Ha esténként a csillagok
Fürödni a Márvány-tengerbe jártak
Meglátogatták az itthoni árnyak,
Szelíd emlékek: eszeveszett hordák
A szívét kitepték,
S hegyeken, tengereken túlra hordták...
Eredj, ha tudsz.

Ha majd úgy látod, minden elveszett:
Inkább, semmint hordani itt a jármot,
Szórd a szélbe minden régi álmod;
Ha úgy látod, hogy minden elveszett,
Menj őserdőkön, tengereken túlra
Ajánlani fel két munkás kezéd.
Menj hát, ha teheted.
Itthon maradok én!

Károgva és sötéten,
Mint téli varjú száraz jegenyén.
Még nem tudom,
Jut-e nekem egy nyugalmas sarok,
De itthon maradok!

Leszek örlő szű az idegen fában,
Leszek az alj a felhajtott kupában,
Az idegen vérben leszek a méreg,
Miazma, láz, lappangó rút féreg,
De itthon maradok.

Akarok lenni a halálharang,
Mely temet bár, halló fülekbe cseng
És lázít: visszavenni a mienk!
Akarok lenni a gyujtózsínór,
A kanóc vége, lángralobbant vér,
Mely titkon kúszik tíz – száz évig
Hamuban, éjben.

Míg a keservek lóporához ér.
És akkor...!

Még nem tudom:
Jut-e nekem egy nyugalmas sarok,
De *addig*, varjú a száraz jegenyén:
Én itthon maradok.
(1918. december 29.)

KESERŰ KÉRDÉS AHHOZ, AKITŐL NINCS HOVA FÖLLEBBEZNI

Úristen, aki nemzetekkel játszol,
Életre hívod őket s temeted,
Míg lészen egykor egy Akol, egy Pásztor, –
Világok sorsát tartó tenyered,
Mondd, elhullatja mostan a magyart?
Élete fényes szálát elszakasztod,
Hogy hulljon, mint egy csonka törött kard
Az űrön át a végtelen sötétbe?
Eldobod, mint egy kihűlt csillagot?
Mi sorsra tartod, Úristen, mi végre?!
Mai sorsa talán csak lepkeálca,
Melyből kiszáll a fényes légi vándor?
Vagy eltört sorsán a fekete pálca?

Ne csodáld, Isten, ha akad oly bátor,
Keserű szívvel aki zaklat s kérdi:
Meguntad, Uram, mivelünk beszélni?
Némely kis áldozatot mi is hoztunk
Tépett szívekből, sűrű anyakönnyből,
S rosszabban, mint más, mi sem imádkoztunk!
Kezed bennünket mégis mélybe intett,
Isten, Úristen, miért épp csak minket?
Vagy azt akarod: szertehúzó vérünk
Minden csöppje a kintől fusson össze,
S a szenvedés tüzeben összeégjünk,

Összeforrjunk, pártos szívek örökre?
Azért büntetsz? Avagy mit akarsz vélünk?
Isten, Úristen, ítéletes lépted
Népek sírkövén egykedvűn kopog,
Mondd, hát igazán olyan mindegy Néked,
Ha nem dícsérnek magyar templomok,
Kik benned bíztak eleitől fogva?

Tudom, hogy Tőled nincs föllebbezés.
Uram, és Igéd, mint kőszirt, kemény,
Te magad vagy a zordon Végezés,
Népemért Véled mégis vívok én!
A magányban, a pusztán szembeszállok
Véled, Isten – és érzéseim árja:
Ima, fohász vagy lázadás, vagy átok
Ostromol, míg a kőszirtet kivájja.

Úristen, aki nemzetekkel játszol,
Életre hívod őket s temeted,
Míg léssen egykor egy Akol, egy Pásztor.
Világok sorsát tartó tenyered
Nem hullathatja el most a magyart!!
(1919)

AHOGY LEHET...

Fogcsikorgató türelemmel,
Összeszorított szájjal –
Krisztus-követő bús próbálkozással,
Majd daccal, lobbanóval,
Fojtott igével és visszanyelt szóval,
Tenyérrel, mely sima örökké,
Csak a zsebben szorul ököllé –
Keserű, tehetetlen nevetéssel
Békülve meg akármilyen rendeléssel –
Nem csodálkozva már – és csodálkozva mégis,
Hogy rajtunk ez is, az is megesett:
Hordozzuk, testvéreim, ezt a hordhatatlan,
Kínszenvedést virágzó életet.
Ahogy lehet...

Megalkuvás zsoldárát énekelve,
Végtelen rabmenetben csak megyünk,
Nincs semmi fegyverünk,
Fegyvertelen a lelkünk lázadása,
Pedig a vérünk minden csöppje vágyik,
Vágyik a Péter vad mozdulatára,
Amikor Istenének védelmében
A Málkus fülét hirtelen levágta.
Kik vagyunk mi?
Ó, nem az Alázat,
Csak a megalázottság fiai.
Nemzedékek büszke hídfői közt
Görbülő ív, görnyedő átmenet:
Testvéreim, bizony nem élünk jól mi,
Nem apáinknak tetsző életet.
De aki másképp tehetne helyünkben,

Az vesse reánk az első követ!
Minden percünk kínzó kiegyezés:
Ahogy lehet...

Testvérem, korcs hős, alkuvások hőse,
Félbenmarad, megmásul mondatod?
Egy szikra talán mégis zengve pattan
Lángörvényből, mely benned kavargó.
Dagadnak benned árvizes erők,
Zúdulna niagarás zuhatag:
Elégedj meg, ha megtöltesz belőle
Kristálytisztá vízzel egy poharat.
Visszaszorítanak, hátrább, egyre hátrább,
És amit hagynak, egyre kevesebb:
Hát vedd meg lábad ott, ahol megállhatsz,
S azt mentsd, azt a talpalatnyi helyet,
Szikrát a tűzből, cseppet a folyóból,
A töredéket eltört mondatodból,
Minden megmaradt árva keveset:
Ahogy lehet...

Láttad a Karsztok szirt-sivatagában
A liliputi termőföldeket?
Pár négyzetméter – amit a lavina,
A kőgörgeteg könnyen eltemet.
S a Karsztok boldogtalan magvetője,
A földművelés madárijesztője
Ezt a kis humuszt mégis szereti,
Kicsi kőkerítéssel keríti.
Pedig szinte sírjának is kevés.
Ó, karszti sors; ó, karszti temetés...

Te is, testvérem, karszti sorsodat
Fogadd el, s véd meg karszti földedet,
Azt a síroknak is kevés humuszt,
Azt a pár négyzetméternyi helyet,
S azt a fölséges Isten-lábnymot,
Mint a lavina minden rohama
Eltörölni még sohasem tudott.
Vedd ezt a talpalatnyi telkedet,
Cserépkancsódat és tűzhelyedet,
Utolsó darab száraz kenyered!
De azt aztán foggal, tűz körömmel.
Démoni dühvel és örült örömmel –
Ahogy lehet...

Ahogy lehet...
(1935. április 11.)

*

„Reményik Sándor halálának évfordulója sok adalékkal gyarapította a tavaly elhunyt erdélyi költő emlékét és portréját. A Király-utca és Minorita-utca sarkán levő Kor-da-házon emléktábla jelöli Reményik Sándor születésének helyét. Az emléktábla két lényeges mozzanatot örökít meg. Először: a Reményik név mellett hirdeti, hogy a költő VÉGVÁRI is volt.

Erre valóban szükség van, mert Reményik képe csak a Végvári-ronásokkal teljesedik ki. Valami különös kettősség ez, amely jellemző a rejtve befelé vérző Költő és a kifelé néha oly harcra Lázongó életformájára. A humanista Reményik különválasztotta önmagában a Végvári misszióját. Többször megszállotta a „Végvári elhallgat” hangulata, amikor úgy érezte, hogy „*a röghöz visszatér, mint földműves*” vagy pedig „*vad tusák közül immáron Istenéhez menekül*”, – de az erupciók újra és mindig át-törték a felszín simaságát. Ezért rögzíthette meg az emléktábla immár állandó epikus jelzőként, hogy *a nemzet költője* volt. (Az emléktáblának van egy nagy stílustalansága: kiemelkedik a sima falból és egy beljebb fekvő sík felület architektúráját megbontja).

Mikor Reményik első verskötete, a *Fagyöngyök* 1918 tavaszán megjelent – már a címében is jelezve különleges „botanikai” jellegét –, senki sem gondolta volna róla, hogy hamarosan a nemzet költője lesz.

Jancsó Elemér, aki nemrég egy füzetben összeállította a Reményik-irodalmat, 1920 előttről semmi adatot nem közöl. Pedig a **Tompa Mihály**hoz hasonlítható költőről már *A Hét* 1918. július 21-i száma közölt egy kritikát, amelynek szövege ma is aktuális, amint **Járosi Andor** mondotta a szomorú évforduló alkalmából tartott előadásában. „*Reményik Sándor lírája – írta 1918-ban A Hét névtelen kritikusa – értelmi líra, eszmék, reflexiók hullámmása egy félreeső, csöndes öbölben, egy tépelődő, szinte a világgal meghasonlott lélek inkább finomkódó, mint elementáris megnyilatkozása. Nem az érzelmek kohója olvasztja ki a versét, hanem az ész hideg kavicsai köré izadja a gyöngyöt. A Tér, az Idő, a Művészet, Pompeji, Vajda János szelleme, hit, tudás, erő, gonosz és jó, a forma, mely uralkodik az anyagon: – íme az ő racionális témái, melyek távol vetik őt modern líránktól, de ezekbe a keresett, külső élményekbe tud beleérezni halk remegőseket, láttat velük mélységeket, és ilyenkor a szavak csengő szín-ezüstje, melyet áhít, valóban bőven ömlik ajkairól. Koszmikus fantáziája és végtelen-vágya kihunyó és születő világok felé, filozófiai alapból fakad. Saját bevallása szerint nehezen ácsolja a sorokat...*” Ez nyilván a végváriságnélküli Reményiket jellemzi. Ez a Reményik éppen a *Hétben* jutott először verseivel budapesti szóhoz. Járosi Andor szabadegetemi előadását valósággal emlékünneppé avatta a közönség áhítata és a szónok templomi inspirációja, mellyel Reményik költői szálait egy búskomor életből lelkipásztori pszichológusként kifejtette. Az elnöklő professzor üdvözlés helyett Reményik Sándornak *Az én lelkipásztorom* című versét olvasta fel, amelyben a költő azzal ünnepelte Járosi Andort, hogy ő tanította meg templomba menekülni, Evangéliumot olvasni:

*Jöttek ragyogó s zordon vértetben,
Jöttek óriás prédikátorok.
És ostromoztak és égbe ragadtak, –
Csak ezt a szócskát: „én bűnös vagyok”
Nem bírták velem úgy értetni meg,
Ahogy te tetted...*

Igen megszívlelendő dolgokat lehetett tanulni Járosi Andor előadásából. Mindenekelőtt azt, hogy a kettős lelkű költőnek hazája is kettős volt: Dobsina és Kolozsvár. Apja Dobsináról származott, anyja szepesi német, nagynénje alig tud magyarul, és német fordításban olvassa a Reményik-verseket, de megjegyzi: magyarul szebbek! Persze, hogy szebbek, hiszen sejtelmes, félig értett, tehát költői nyelven vannak írva... A szentistváni Magyarország misztériuma ez: a felvidéki ősök leszármazottja, aki visszajár Dobsinára és a *transzilvanizmus* apostola lesz. Idegen ajkú, de magyarszívű anyának hősi szavú fia.

Heltai Gáspár, a költő **Zrinyi, Petőfi**: mintha a kevertfajúak érzelmesebb magyarok lennének, mert övük a magyarrá-levés élménye, a titokzatos átlényegülés gyönyörűsége. Külön probléma Reményik világnézete is, amely – mint Járosi rámutatott – mindig a végső kérdések megoldását kereste. Ezért tudtak érvényesülni lelki fejlődésben a legellentétebb hatások. Vajda János pesszimizmusát a hívő lélek templomba-járásával egyesíti. Az egyetemen a pozitivista, anyagelvű jogbölcsész, **Somló Bódog** tanítványa, de **Böhm Károly** idealizmusa és **Márki Sándor** lelkes historizmusa is leköti, hogy aztán megtalálja az utat a magasságok felé mutató, misztikus **Prohászka**hoz, akivel a luteránus költő benső kollokviumokat tart... **Imre Sándor** figyelő szeme a gyermekkortól a Végvári-versekig kíséri. Orvosaival költői levelezést folytat. Fortissimókból és elcsöndesülésből épül fel az ő finom lelki konstrukciója. „Fáklyafutó”, aki „begubózva” él. Elnémult harangokat hallgat és maga is harangszó. Az elsüllyedt Erdély mélyről feltörő harangzugásában az ő lelkének csengettűje szólt a legfájóbban.” (Kolozsvár)*

Garázda Péter

* Eredetileg megjelent: „Reményik-évforduló” címen a *Szellem és élet* c. folyóirat 1942. évi 4. füzetének 230-232. oldalain. (Szerkesztett változat.)

MAGUNKBA LE

Vedd a lámpát, magunkba szállunk –
Nincs ezen kívül más szállásunk.

Magunkba szállunk: ez most minden,
A külvilágban semmi sincsen.

A külvilág rémek világa.
Te is árva vagy, én is árva.

A külvilágban kockázat van
A legártatlanabb szavakban.

A külvilágban kémekek lesnek –
Lélegzetünkre is fülelnek.

Vedd a lámpát, magunkba térünk –
Nagy a vétünk: az emberségünk.

Magunkba még mélyebbre szállunk:
Nagy a bűnünk: a magyarságunk.

Nyáj néppé nem akarunk lenni.
Iszonyú mélyre kell hát menni.

Idegenné nem tudunk válni, –
Hát minden tárnát fel kell tárnai,

Ahol még érc van: emberi, s magyar,
Hová le nem hat semmi zivatar.

Lassan megszűnünk írni, sírni,
Segítségül bárkit is hívni.

Nemzet-forgácsot, csillag-töredéket:
Minket ugyan kicsoda ért meg?

Vagyunk kétféle értetlenség
Menyegzőkön külhoni vendég.

Ki nem elégít semmi ország,
Egyedül ez a mély mennyország.

Vedd a lámpát, magunkba térünk.
Nincs külvilágban menedékünk.

Érzed? Réteg réteg után szakad,
Omlik be tétova léptünk alatt.

Ez még mind rögös, érzéki világ,
De mi megyünk, mind mélyebbre tovább.

Ahol már csak a Lélek lelkesít –
Megyünk, meg nem állunk az Istenig.
(Budapest, 1938. november 4.)

KORSZERŰTLEN VERSEK

7.

EGYMÁS MELLETT SOHA?

Hát így kell mindig lennie:
Fölül az egyik, s a másik alul?
Hatalmi kérdés emberek között,
S a hatalomban egyik elvadul?
Mindig csak elnyomott és elnyomó,
Kis különbség a módszerek között
És árnyalatok kockaforduláskor,
S meztelen önzés mindenképp mögött?
Egyéni önzés és családi önzés
és ezerféle színű nemzeti –
Hát nem lehet e korhadó világot
Testvér-színekkel ékesíteni?
A kocka fordul és aki alul volt:
Hegylábnál: hegytetőre kerül,

S amit magának nem kívánt, a mással
Folytatja, vagyis hogy kezdi elül.
Hát így kell mindig lennie:
Az egyik alul s a másik felül?
Ölni vagy halni: ez a nagy parancs:
És szép egymásmellettség soha?
Fúljon hát önvérébe a világ
Végképp, ha sorsunk ilyen mostoha!
A pusztaság embert többé ne lásson
És hegy se legyen ezen a világon,
Mivel hogyszem csillaggal társalogna:
Súlyával a kis halmot nyomorítja.
Isten maradjon egyes egyedül –
Kiben nincs többé rab és hódító
És nincsen többé alul és felül!
(Kolozsvár, 1941. május 15.)

A *Mi a magyar?* című versében így fogalmaz:

„Csikoroghat az államgépezet,
Mert minden állam test és csikorog –
De Arany János dallama örök,
S Petőfin nem fognak ki divatok!
Vannak bolondjai a szerelemnek
S örültjei a honfi-láznak is –
De néha nagyon is hamar kisül,
Hogy mindez múló, balga és hamis.
Vannak korszakos szörnyű tévedések
És vad politikai divatok –
De néha egy-egy költő mondja el
Joggal: az állam mostan én vagyok.”

Idáig jut a dobsinai gyökerekkel rendelkező, a trianoni döntéssel egyszerre két hazát is elvesztő, a döntés igazságtalanságát Végvárként elsirató, ostorozó, az Úristennek is keserű kérdést feltéve Reményik Sándor, „*Princeps poetarum transilvanorum*” – Erdély költőfejedelme.

*Az összeállításban idézett verseket a Polis Könyvkiadó – Kálvin Kiadó – Luther Kiadó közös gondozásában megjelent: Reményik Sándor *Összes verse* (Kolozsvár – Budapest, 2008.) c. kiadványból vettük át.

A fény megálmodói

Bemutatjuk a Gömöri Fotóklubot

„Mindezt a fényvel. És a hiányával, tegyük hozzá sürgősen. Mert a fény önmagában nem rajzol, csak kimaradásával, az árnyékkal együtt, mely egyedül szintén képtelen erre – kettejük kiegészítő váltakozásának lenyomata a KÉP.”

(Ries Zoltán: A fotográfáról)

Vajon a gömöri ember rejteget-e magában értékeket és érdekességeket? Milyen a világról alkotott képe? Vajon milyen eszközök segítségével és milyen módon közvetíti ezt a külvilág felé? „Akinek nincs presztízse, még nem bizonyos, hogy értéke sincs. Aki nem aktuális, még nem futóbolond. Jézusnak is kevesen tapsoltak, de sokan megsírárták” – írja a szülővárosában szinte ismeretlen, de mégis világhírű szociológus, **Leopold Lajos**. Vajon egyedül van azok sorában, akik több megbecsülést, emléktáblát, utcanévet érdemelnének? Aligha.

Kérdés, becsülhetjük-e azt, akit nem ismerünk? Néhány évtized vagy század a feledés porával fújja be az előttünk járók lábnyomait, nem tudhatjuk, mikor lépünk egy jeles orvos, kiváló lelkész, neves tanár vagy éppen egy derék mesterember nyomába. Ugyanígy közömbösen megyünk el érdekes épületek, jeles kiadványok és dokumentumok s általában a múlt és a jelen szellemi alkotásai mellett. Jó az, ha szinte idegenek vagyunk szűkebb hazánkban? A gömöri ember igenis rendelkezik értékekkel, amelyek méltóak a megbecsülésünkre. Lehet, hogy csak a mi figyelmünkre, de arra mindenképpen. Olyan értékek és érdekességek rejtőznek benne, amelyek ismerete nélkül szegényebbek vagyunk, általuk és velük pedig önbecsülésünk is növekedhet. Ilyen értéket illetve értékteremtő embereket szeretnénk bemutatni az alábbiakban.

„Egy közös kiállítás, régebbi baráti kapcsolat kapcsán jött a gondolat egy fotóegyesület alapítására. A Gömöri Fotóklub A kultúráért Gömörben és Gömörön túl Polgári Társulás keretén belül jött létre. Tulajdonképpen egy baráti társaságot kell elképzelni, akik – ha mindenben nem is – egy dologban mindenképpen egyetértünk: hisszük és valljuk, hogy egy jó fotó maradandó érték. Számunkra legalábbis az. Alkotásaink által egy szöveget szeretnénk nyújtani önmagunkból, gondolkodásmódunkból, a világról alkotott képünkről, a számunkra fontosnak vélt és tartott dolgokról. Bízunk benne, hogy ez a rejtett üzenet eljut az érdeklődőhöz. Célul tűztük ki, hogy egyesítjük a Gömörben élő és a Gömörből elszármazott fotósokat, felvesszük a kapcsolatot más fotós klubokkal, egyesületekkel, szervezetekkel, csoportos, illetve egyéni kiállításokat szervezünk, rendezünk. Szeretnénk továbbá a fotóklub életéről, tevékenységéről szóló ismeretterjesztő és propagációs anyagokat megjelentetni, ezeket a lehetőség szerint minél szélesebb körben terjeszteni, a már nem élő gömöri fotósok anyagát bemutatni és dokumentálni, valamint bemutatni kiállítás, illetve kiadványok formájában. A fotózás iránt

érdeklődő fiatal generációt szeretnénk felkarolni és támogatni.

A Gömöri Fotóklub megalakításával – ha mások még nem vennék észre – megleltük a fényt önmagunkban. A fényt, ami úgy gondolom, nemcsak bennünket, fotósokat igyekszik elkerülni, hanem a gömöri embert és értékeit is. De ha kitekintünk a világba, láthatjuk, kik azok az emberek, vagy melyek azok az értékek, akik, vagy amelyek, felé ma a fény irányul, és ugyanígy megfigyelhető, kik maradnak árnyékban... Próbál az ember ebbe belenyugodni, próbálja ezt elfogadni, de hiába: fény nélkül nem megy! Hogy van-e értelme annak, amit csinálunk? Úgy gondolom, ha egy kevés veleszületett adottsággal rendelkezve, fényképezőgéppel a kezünkben megörökítünk egy általunk megfelelőnek vélt pillanatot, s ha ezt kellő alázattal bemutatva örömet, élményt tudunk nyújtani másoknak, akkor van értelme annak, amit csinálunk.” – vallja **Benedek László**, a Fotóklub vezetője.

„Egyértelműen pozitív dolognak tartom a Gömöri Fotóklub megalakulását. Itt azonos érdeklődésű emberekkel találkozom, akik ráadásul még barátok is. Mindenkinek megvan a saját profilja, és még ha azonos is a téma, a feldolgozás nézőpontja eltér. Ez természetesen bizonyos szempontból motivál, de semmiképpen nem kelt versengési érzetet bennem.” – vallja **Csomós Árpád**, a Fotóklub tagja.

Rimaszombatban ez év májusában mutatkozott be a Gömöri Fotóklub. A klubnak akkor 6 tagja volt: **Benedek László** elnök, **Gecse Attila**, **Szöke Attila**, **Mács István**, **Csomós Árpád** és **Kovács Attila**. A tagok száma azóta fokozatosan bővül. A bemutatkozó esten fény derült a fotósok terveire és a fotózás művészetéről alkotott véleményükre. Az akkor még tervként létezett Kárpát-medencei kiállítás-turné azóta valósággá vált. A turnét, az első közös kiállítást, 2 egyéni kiállítás előzte meg. Szöke Attila *Apróságok* című fotókiállítása a *Tornaljai Szabadidő Központ* szervezésében, és a piliscsabai *Josephium Szakkollégiumban* Kovács Attila egyéni tárlata. A Partiumban, Érmihályfalván május 16-án tartott XVI. *Nyíló Akác Napok* négynapos rendezvénysorozatának nyitónapján, pénteken a művelődési házban a felvidékieké volt a terep. A Gömöri Fotóklub kiállítását **Kovács Zoltán**, Érmihályfalva polgármestere nyitotta meg. Dicséretet és elismerést a polgármesteren kívül a helyiektől és a tárlatot megtekintő közönségtől is kaptak a fotósok.

„...Gyönyörű, szuggesztív megjelenítése a természetnek, föld felett és föld alatt. Egy a szívünk, egy az ország!...”

„...A szép táj szeretete, a dolgos munka és a hit látszik fotóikon. Gratulálok!...”

„...Nagy örömmel látom újra a Nagy Magyar Haza gyönyörű tájait. Gratulálok a fotóművészeknek!...”

Érmihályfalva után Nagyszalontára, Rimaszombat egyik testvérvárosába vezetett a fotósok útja, ahol a Cson-

ka-torony tövében levő *Arany János Galériában* nyílt kiállításuk. Mind a nagyszalontai, mind az érmihályfalai megnyitón **Boráros Imre**, a komáromi *Jókai Színház* színművésze, Erzsébet-díjas művész a rimaszombati születésű **Győry Dezső** *Emberi hang* című versével tette ünnepélyesebbé a léggömböt. **Sára Péter** újságíró a *Reggeli Újság* című Bihar megyei napilapban így értékeli a tárlatot: „A tárlatot érdemes megtekintenie annak, aki a szépet, az ötletességet, az emberi szenvedélyességet, a helyállást értékeli... Bámulatosan remek, maradandó élményt nyújtó fotókban gyönyörködhet a látogató.”

Salgótarján a következő állomás a fotósok életében, ahol 2008 júniusában nyílt meg a Gömői Fotóklub kiállítása a *József Attila Művelődési és Konferencia Központban*, a több mint 40 éve fennálló *Nógrád Megyei Fotóklub Egyesület* meghívására. A megnyitón **Homoga József**, az Egyesület elnöke köszöntötte a kiállítókat és a nézőket, majd Benedek László, a Gömői Fotóklub elnöke ismertette a klub tevékenységét. A tárlatot **P. Tóth László**, a Nógrád Megyei Fotóklub Egyesület megbecsült és lelkes tagja is véleményezte: „...Kovács Attilánál kiemelném a *Nagyapa II.* című képet, ahol a sötétből kiemelkedő fél arcél mutatja be a személyt meggyőző erővel... Benedek László, a gömői táj szerelmese igényesen kidolgozott tájképeken szellemesen mutatja be a tájban megbúvó barlangokat, ahol képein megjelenik az ember is... Mács István színes tájképeivel remekül adja vissza a vidék szépségét... Szőke Attila makrofotói egyenesen csodálatosak! Az állatok szinte már „emberi minőségben” vannak bemutatva, csodás színharmóniában és élességben... Összefoglalva: Salgótarján lakói egy remek kiállítással lettek gazdagabbak. Köszönet ezért a Gömői Fotóklubnak...”

S végül Bátka – a *III. Nyári Balog-völgyi Fesztivál*, a Gömői Fotóklub tagjai számára kihagyhatatlan állomás, hiszen a tagok többsége ezen a fesztiválon találkozott, és itt

született meg a fotóklub megalakításának a gondolata is.

„Minden, még az álmok is osztozóval szaporodnak.” – vallja Benedek László, amikor a tervekről kezd beszélni. „Egyik álmom megvalósulása következménye az újabb, nehezebben megvalósíthatónak tűnő álmom megálmodása. Aztán jön a munka: ötletgyűjtés, lelkesedés, a nehézségek és azok leküzdése, az álmom megghiúsulása érzésének megtapasztalása, majd a kitartó munka eredménye: az álomból valóság lesz. Így van ez nálunk, a fotóklub életében is. Álmodunk, tervezünk, és – ahogy ez máshol is történik – van, ami megvalósul, van, ami nem sikerül, megghiúsul...” A Rimaszécsen élő Kovács Attila klubtagunk, aki jelenleg a budapesti *Pázmány Péter Katolikus Egyetem* hallgatója, fiatal kora ellenére nagy sikert ért el: A *reneszánsz életérzés a kortárs magyar fotóművészetben* című, a *Reneszánsz Év* alkalmából, a *Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége* által meghirdetett fotópályázat díjazott alkotója lett. Az oklevelet **Győri Lajostól**, a zsűri elnökétől, a *Magyar Fotóművészek Világszövetségének* elnökétől vehette át Sárospatakon. A zsűri 73 pályázó 544 alkotásából választotta ki 42 szerző 76 alkotását, ebből 5 kép lett díjazott.

Benedek László a terveikről: „Sok új tervünk van. Fotótúrákat szeretnénk szervezni. „Gömör, ahol élünk” címmel fotópályázatot hirdetünk 2 kategóriában: a diákság és a felnőttek részére. Ezzel a pályázattal azt szeretnénk elérni, hogy Gömör kulturális és néprajzi értékei kellő figyelmet és megbecsülést kapjanak. Továbbá tervezünk Gömörország-Bükk-Partium karsztvarázsa címmel egy nemzetközi fotókiállítást a Miskolci Egyetemen, és sorolhatnám tovább. Köszönöm a magam és a tagok nevében mindenkinek, aki felismerve a tevékenységünk fontosságát, segítette és segíti folyamatosan álmaink megvalósulását.”

Balázs Emese

Csomós Árpád: Cseresi táj

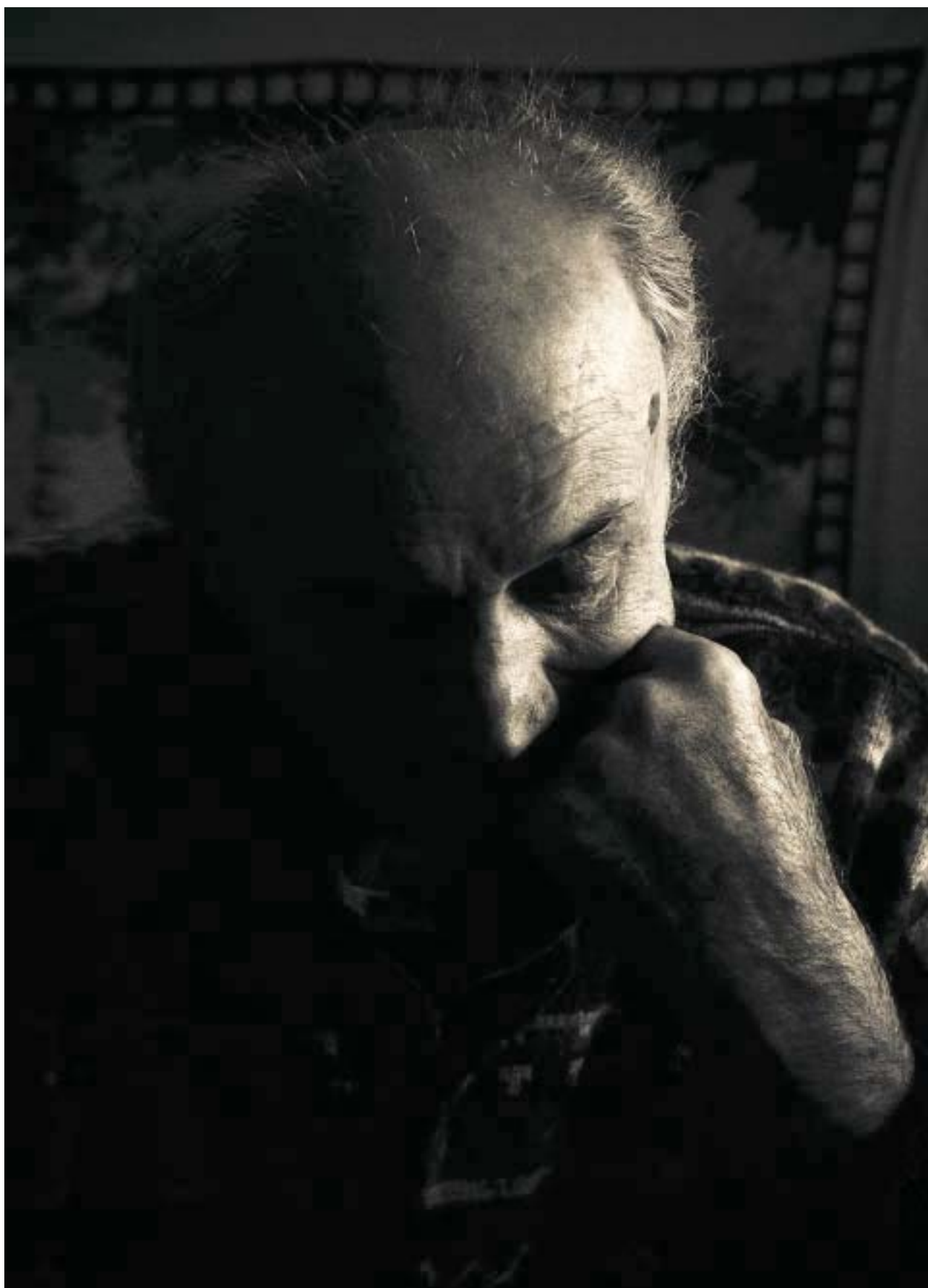
Benedek László: Nagy az én felelősségem

Szőke Attila: A naplemente karmestere

Szőke Attila: Az utolsó pillanatban

Kovács Attila: Nagypám 2.

Kovács Attila: Kialudt

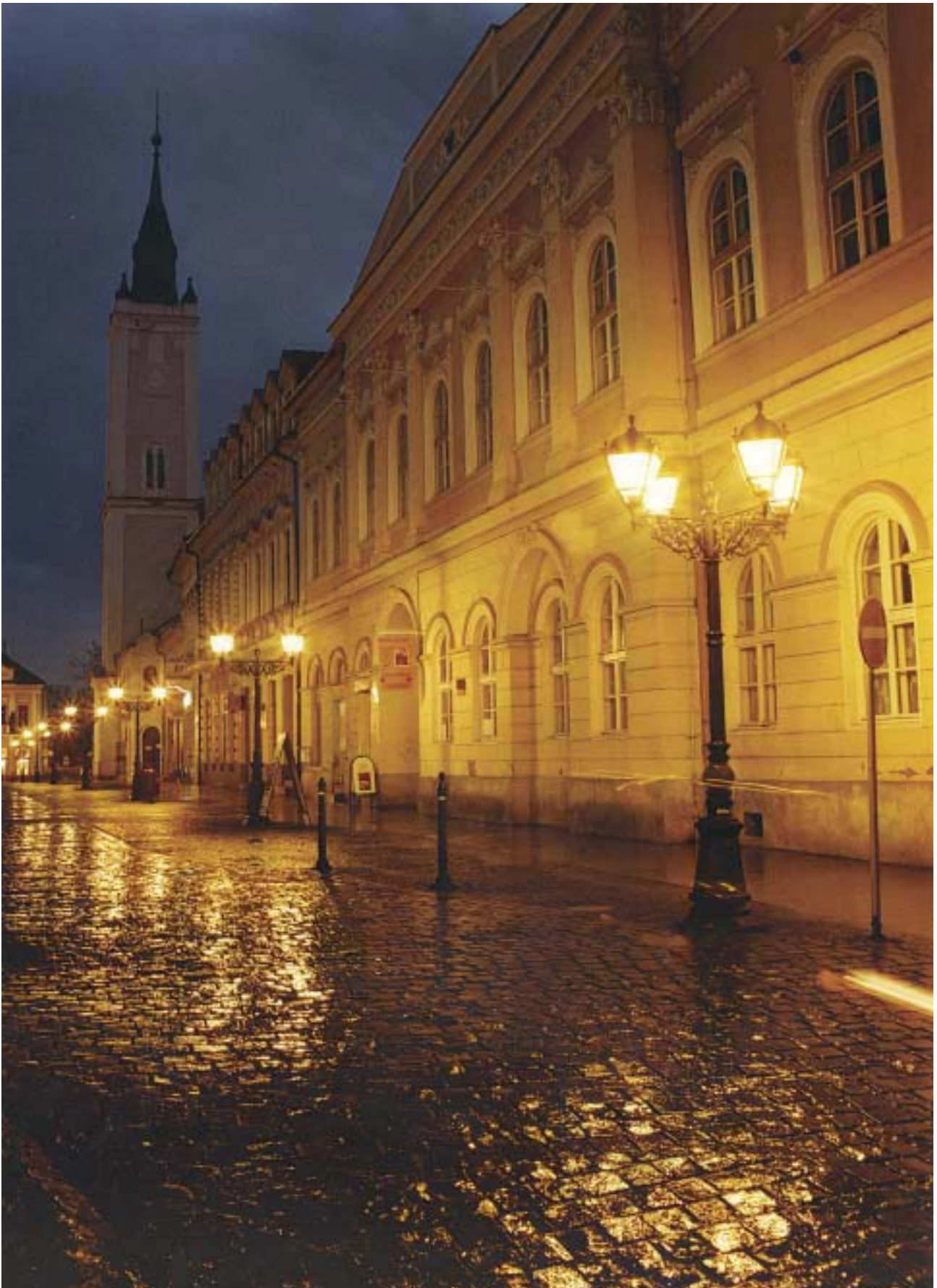
Kovács Attila: In memoriam 1241

Csomós Árpád: Ember és táj

Gecse Atilla: Csobogás

Mács István: Rimaszombat esti fényben 1.

A hűség faluja

Az első világháború után Magyarország területének kétharmadát elvesztette a trianoni döntés következtében. Akkor csatolták el az anyaországtól Susát is. A kis gömöri település lakói azonban ebbe nem nyugodtak bele, ezért 1922-ben helyi népszavazást tartottak, melynek eredményeként visszakerültek az anyaországhoz. Ennek 85. évfordulója alkalmából most emlékművet állítottak a település központjában.

Susa az Ózdra torkolló Uraj patak völgyében fekszik. Oklevélben 1216-ban említik először. A település a török pusztításnak áldozatul esett, és több mint 200 évig lakatlan volt. Az 1700-as évek második felében települt be ismét. Eredeti földbirtokosai a **Hangony** nemzetség, majd annak kihalása után a **Losonczyak**. A XIX. században telepedett le itt **Bronits Viktor**, aki a Templomdombon kastélyt építtetett. Jelenleg abban az épületben működik a *Szent Anna Szeretetotthon*. Felesége révén a Losonczy családdal rokonságban lévő **Tompa Mihály** 1850-ben Susán vendégeskedett, s ott egy szilfa árnyékában írta meg a *Gólyához* című allegorikus költeményét.

Abban, hogy Susa lakói annak idején maguk dönthettek hovatartozásukról, elévülhetetlen érdeme volt **Léhi Gábornak**, aki bíró volt a faluban. Ő harcolta ki ugyanis a népszavazás lehetőségét. Léhi Gábor unokája, **Léhi Zoltán** jelenleg is nagyszülei házában él, néhány száz méterre a szlovák határtól. Tőle tudom, hogy nagyapja 1915-től töltötte be a bírói tiszteletet. A református egyházkerület presbiteri közé is beválasztották. Életének 71. évében hunyt el 1944-ben.

1923-ban az akkori főispán hálából egy bíróbothoz hasonló emlékbottot adott át Léhi Gábornak. A polírozott bot felső végén egy ezüsthől készült, stilizált növényi mintákkal domborított gömb van, alatta a nyakrészen felirat: „Susa község bírójának a magyar határért runyai Soldos Béla főispán”. Léhi Zoltán féltve őrzi a falu hűségének bizonyítékát.

Az emlékpálca • Ifj. Dobosy László felvétele

Susa 1922. október 20-án került vissza Magyarország területéhez. Ma már nem önálló község. 1979. január 1-je óta Ózd város peremterülete.

*

A magyarlakta területek visszacsatolásakor Léhy Gábor felesége, született **Boholy Amália** egy nemzeti színű zászlót adományozott szülőfaluja, Balogtamási református gyülekezetének. A zászlót a mai napig nagy gonddal őrzik a megadományozottak.

*

A történelmi eseményre emlékezve

A határon túlra került szomszéd településről, Jénéről érkezett **Martinovics János** hamisítatlan palóc kiejtéssel szavalta el bevezetőül a valaha Susán írt leghíresebb verset, **Tompa Mihály: A gólyához** című költeményét. **Tartó Lajos** önkormányzati képviselő köszöntőjében elmondta, régi vágya teljesült a kis településnek az emlékmű felállításával, hiszen kevesen mondhatják el magukról, hogy bele tudtak szólni a határok megváltoztatásába, ahogyan tették azt nagyszüleik, dédszüleik.

Az avatásra a helybeli meghívottak mellett négy szlovákiai község polgármestere, a rimaszombati református egyházközség lelkésze, és Jéne számos lakója látogatott el.

A múlt fontos állomása Susa – hangsúlyozta **Benedek Mihály** polgármester –, amelynek lakói méltán viselik „A hűség faluja” kitüntető címet. Az egykori kis gömöri falut 1919-ban cseh intervenciók csapatok szállták meg, és három éven át fennhatóságuk alatt tartották. Léhi Gábor bíró azonban némi fondorlat árán kiharcolta, hogy a helybeliek népszavazással dönthessék el, a határ melyik oldalán szeretnének élni. A választás napja 1922. október 20-ra esett, ám akkorra a bíró jókora szervező munkával maga mellé állította a többséget. Így kerültek vissza Susa lakói szülőföldjükre, az anyaországba.

Az itt élők élni akartak és élni fognak, mert ezt az erényt örökölték őseiktől, a haza és szülőföld iránti hűségük pedig példát mutat mindenkinek. Olyan családok közösségéről van itt szó, akik álmaik és akaratuk szerint alakították sorsukat – mondta a polgármester, majd Tartó Lajossal leleplezték az új emlékművet, amelybe bevették a történelmi Magyarország körvonalát is.

A református és római katolikus egyházak képviselői hangoztatták: nem lenne ok az ünneplésre, ha a susaiakban nem lett volna hűség a magyarsághoz, a hazához és a szülőföldhöz. Ez a hűség a mai világban már nem közkedvelt erény, amire a 21. század elején jobban oda kellene figyelni, hiszen életünket ez a szó döntő módon határozza meg.*

* Készült Kerékvártó Mihály „A falu hűségének bizonyítéka” (Vakok világa, 2007 november) c. írása és a „Susa 85 évvel ezelőtt hazaszavazott” c. beszámoló (www.ozd.hu) felhasználásával (szerk.)

Részlet a Boholy Amália által adományozott zászlóról

Az Ózd Város Önkormányzata által emelt emlékmű • Ifj. Dobosy László felvétele

Somoskő visszakerülése

Tisztelt Ünneplők! Kedves Vendégeink!

Mint Somoskőújfalú, Somoskő és Salgóbánya önkormányzati képviselője, köszöntöm Önöket a *Somosi Kultúráért Egyesület* és a *Somoskői Váralja Egyesület* által közösen rendezett *Hazatérés Napja* ünnepségen.

Megkülönböztetett tisztelettel és szeretettel köszöntöm dr. **Krepuska Géza** és **Liptay B. Jenő** jelenlévő hoztározóit.

Somoskő várát és a községet, valamint Somoskőújfalut az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés Csehszlovákiának ítélte. Akik megélték, máig nem felejtették el azokat a pillanatokot, amikor az első világháborút követően e két települést egy másik ország földjére helyezték, amikor az itt élőket elszakították családtagjaiktól, barátaiktól és szülőföldjüktől.

1924. február 15. Somos és Somoskő történelmének ünnepnapja, hála két kiemelkedő személyiségnek, Dr. Krepuska Géza orvosprofesszornak és Liptay B. Jenőnek, a *Rimamurányi Vasmű Rt.* akkori igazgatójának. Határkiigazítási közbenjárásukra, három és fél éves tárgyalássorozat eredményeképp a *Népszövetségi Tanács* visszacsatolta Magyarországhoz Somoskő és Somoskőújfalú községeket és a környékbeli bányákat.

Történelmünknek ezen időszakáról az elmúlt fél évszázad során nem volt ildomos beszélni, nem lehetett nyíltan megünnepelni, holott az itt élők magyarságtudatának, Magyarországhoz való kötődésének mérföldköve és ünnepnapja február 15. Míg Sopront méltán nevezik a hűség városának, addig Somoskő és Somoskőújfalú bátor visszatérése az anyaországhoz méltatlanul el volt hallgatva. Ezt a csendet törtük meg 1999-ben, amikor itt, a Somoskői vár lábánál a visszacsatolás 75. évfordulója alkalmából határnyitással egybekötött megemlékező ünnepséget tartottunk, és kopjafát helyeztünk el. Most, a 80. évfordulón kérem, engedjék meg, hogy rövid történelmi visszatekintést tegyek, mi is történt a számunkra oly fontos 3 és fél év alatt.

Bő egy évvel a trianoni rendelkezés elfogadása után, 1921. július 27-én Brünmben megtartotta alakuló gyűlését az a magyar-csehszlovák határmegállapító bizottság, amelynek feladata a békében meghatározott határ véglegesítése volt. Elnöke **Carey** angol ezredes lett, a magyar felet **Tánczos Gábor** altábornagy, a csehszlovák delegációt pedig **Roubik** vezette. A bizottság antantbeli tagjai az elnökön kívül francia, olasz és japán biztosok voltak. A bizottság felváltva, hol magyar, hol csehszlovák területen székelt. A Budapesten működő határmegállapító központot gr. **Csáky Imre**, majd **Szógyén György** vezette. A határmegállapító bizottság magyar delegációjának célja a megadott kereteken belüli ésszerű korrekció volt. Nyilván nem lehetett számítani jelentős módosításra, ezért elsősorban azokat a bizonytalan pontokat kellett megtalálni, amelyek esélyt adhattak a felülbírálásra. A magyar delegáció ennek tudatában válogatta össze a kétes pontokat.

Az ominózus csehszlovák-magyar határt 19 szakaszra

osztották fel, ezek közül a somoskőújfalui rész a nyolcas számú volt.

A tárgyalások során a magyar fél felsorakoztatta a Somoskőújfalú és Somoskő községekre, valamint a Krepuska-féle bazaltbányára vonatkozó követeléseit, amit a települések tekintetében néprajzi és gazdasági érvekkel támasztott alá. A bánya visszacsatolásának szükségességét a következő indokkal határozták meg: „...a badacsonyi bazalt a főváros kövezésére nem alkalmas, s erre csupán a somoskői bányában kitermelt kő használható fel”. 1921. szeptember végén elsősorban magyar kezdeményezésre a bizottság elhatározta a helyszíni szemlét. Az, hogy a szemle csupán 4-5 napig tartott, tovább erősítette azt a gyanút, hogy a bizottság létrejötté komolyabb változást nem fog eredményezni a már meglévő határokon. Ezt támasztja alá, hogy a bizottság felsőbb utasításra cselekedett, tehát saját hatáskörében aligha tehetett valamit. Érdekes az a tény például, hogy a helyszíni szemlét követően a bizottság még kimutatást kért a magyar delegációtól az elszakított városok gazdasági fontosság szerinti sorrendjéről, de 1921 végére ezek a törekvések elhallgattak, amint **Eduard Beneš** személyesen Párizsban járt.

Az 1921. december 19-én Brünmben megtartott ülésen vált kétségtelenné, hogy a magyar delegáció lefokozott, szerény igényeit sem veszik figyelembe. Ekkor ugyanis a bizottság újabb helyszíni szemle mellőzésével, közvetlen tanulmányozás nélkül az Ipoly és a Háromhatár (Somoskőújfalutól nyugatra), Cered és Bánréve, valamint a Jánok és Alsó Mihály közötti szakaszon a trianoni határon nem változtatott. A Salgótarjától északra fekvő terület kivételével alig maradt valós esély az esetleges módosításra.

Az 1922. január 13-i ülésen végleg eldőlt az, amit már régóta sejtteni lehetett: a Duna-szakaszt végleges határként jelölték ki, azzal az indokkal, hogy a folyó által képzett határ megváltoztatása a béke alapelveibe ütközne. A helyzet adta lehetőségek ezután végképp realizálódtak, a magyar delegáció ettől kezdve a Rozsnyói-medencére és a Salgótarjáni-bányavidékre koncentrált.

A Salgótarján környéki szakaszon kezdettől fogva remélni lehetett a határkiigazítást a kiszállások gyakorisága és a részletkérdések tanulmányozása miatt.

Az akkor csehszlovák területen fekvő salgóbányai szénterületnek visszacsatolása a békeszerződés szövege szerint is megillette hazánkat. Ráadásul azt külön nem is említette a trianoni konkordátum. A magyar delegáció minden erejével arra törekedett, hogy olyan javaslat elfogadására bírja a feleket, amely a helyi viszonyok figyelembe vételével ezen a szakaszon minél nagyobb területet csatol vissza. A bizottságon belül véleménykülönbség alakult ki a kérdést illetően, de biztosnak tűnt, hogy valamilyen határkiigazításra sor fog kerülni.

A magyar fél ún. I. számú elképzelése magában foglalta Somoskőújfalú és Somoskő községeket, a Somoskő környéki bazaltbányákat, a *Sátoros* hegyet és a Salgóbánya környéki szénmezőket, különös tekintettel a *Medves*-fenn-

síkra. A II. számú elképzelésben csak a salgóbányai szénmezőket, ill. Somoskő községet akarták visszacsatolni, vagyis Somoskőújfalut és a Sátoros hegyet nem. Ez utóbbit támogatták a francia és olasz biztosok, ami azért lett volna praktikus számukra, mert ez a megoldás nem lépte volna túl a bizottság jogkörét, hiszen a békeszerződés egyik területet sem említette. Ráadásul, mint kiderült, a Medves-fennsíki csehszlovák jelenlét igazából törvénytelen volt, amikor ugyanis elfoglalták, csak a trianoni béke hiányosságait használták ki. Ezzel szemben az angol és japán biztosok – akceptálva a magyar igényeket – a fenti területeken kívül Somoskőújfalut község egész területének visszacsatolását is előtérbe helyezték. A szavazás így módon megoszlott (3-3 arányban), és patthelyzet alakult ki. Ezt a tényt a bizottság elnöke bejelentette a bizottság felett álló *Nagykövetek Tanácsának*, amely azonban kitért a döntéshozatal elől, mivel a fennálló utasítások szerint nem is volt joga hozzá. Írásbeli válaszában két megoldást ajánlott: vagy megegyezést a két érintett állam között, vagy felterjesztést a Népszövetséghez.

Az ún. kiegyenlítő tárgyalások meghiúsultak, a két fél nem tudott közös nevezőre jutni. Az ügyet mégsem terjesztették fel a Népszövetség elé, mert a határmegállapító bizottság ekkor a csehszlovák államjavaslatát fogadta el. Eszerint a Nagykövetek Tanácsa elé kell felterjesztést indítványozni, s ennek a tanácsnak kell döntőbíró szerepet betölteni.

A magyar állam helyeselte, hogy a kérdést döntőbíró elé kell vinni, de e szerep betöltésére a Népszövetséget kérte fel, amire a magyar-osztrák határmegállapítás alkalmával a velencei egyezmény alapján már precedens is volt. Ugyanakkor a Nagykövetek Tanácsa 1922. június 22-én kelt válaszában felszólította a bizottságot, hogy a hártárt szótöbbséggel határozza meg, ami így a trianoni békének is megfelelt. A bizottságon belüli helyzet azonban nem javult, az ún. abszolút véleménymegosztás továbbra is fennállt. 1922. októberében újabb magyar javaslatot vehetett kézbe a határmegállapító bizottság elnöke. Ez dűlőre vihette volna a már csaknem egy éve zátonyra futott kérdést, ugyanis Tánczos altábornagy felszólította az elnököt, hogy éljen a békeszerződés adta joggal, amely kimondja, hogy a szavazatok egyenlő elosztásakor az elnök két szavazatot adhat le. Ennek elfogadása Somos visszacsatolását jelentette volna, hiszen Carey korábban már a japán biztossal együtt a magyar fél javaslatát részesítette előnyben, s így az angol ezredes dupla értékű szavazata eldöntötte volna a kérdést hazánk javára.

Carey azonban egész októberben vonakodott. Magyar oldalon közben minden diplomáciai összeköttetést megszüntettek, hogy a szótöbbség adta lehetőséget ki tudják használni. Gróf Csáky Imre az angol nagykövetnél is közbenjárt, hogy közös erővel bírják rá a határmegállapító bizottság elnökét a döntéshozatalra. A magyar biztos azonban október 12-i jelentésében még azt közölte, hogy a bizottság elnöke nem merte magát rávenni a döntésre.

Am egy hónappal később, november 15-én, a helyzetjelentés szerint Carey második szavazatát az I. számú ja-

vaslat (Somos és Somoskő község visszacsatolása) mellett leadta. Tehát végre megszületett a szótöbbség, de a bizottság közben úgy döntött, hogy az ügyet mégis a Népszövetség elé terjeszti.

Eközben, 1922. november 22-én a csehszlovák és a magyar állam között vasúti egyezmény született, amelynek értelmében megállapodtak, hogy a közös határszakaszokon mindenütt közös határállomásokat működtetnek. Somoskőújfalut nem volt alkalmas ilyen állomás kialakítására, s a csehek ezért azt Salgótarjánba akarták helyezni, vagyis Tarján hovatartozása is veszélybe került. Ez a somoskőújfalut-kérdést magyar részről igen hátrányosan érintette. A helyzetet a csehek ki is használták érdekeik érvényesítésére, ami a végső megállapodásoknál vissza is köszönt.

A Népszövetség főtitkársága 1923. február 25-től március 2-ig részletes megbeszélést folytatott az ügyben érdekelt államok szakértőivel. Ezeket a tárgyalásokat **Mantoux**, a főtitkárság politikai osztályának igazgatója elnökölte, Magyarországot Tánczos altábornagy képviselte. Már itt megmutatkozott egy előzetes rendezési elképzelés, ami a Népszövetség várható tárgyilagosságát támasztotta alá. Eszerint Magyarország az összes követelt területet megkapta volna a Somoskőújfalut határában emelkedő Sátoros hegy kivételével, amelyet rendíthetetlen stratégiai indokok tartottak csehszlovák területen.

1923. április 8-án Tánczos a kormány utasítására Párizsba utazott a Népszövetség ülésére. Itt részt vett **Da Gama**, Brazília londoni nagykövete, **Mantoux**; **Carey**, **Pellucelli** olasz határbiztos és **Osudsky** párizsi csehszlovák követ. Az elnök **Wood** angol közoktatási miniszter volt.

A tárgyalások április 15-től Genfben folytatódtak. A somoskőújfalut határkérdés konkrétan április 22-én került napirendre, s ekkor a már előre jelzett verziót fogadták el. A Sátoros hegy kivételével a Népszövetség helyt adott a magyar követelésnek, amelyet további két feltétellel toldottak meg:

„...a magyaroknak megállapítja, hogy a községek átadása nem jöhet előbb tekintetbe, amíg a két állam nem köt külön megállapodásokat a somoskőújfalut vasúti állomásnak határállomás gyanánt való felhasználása és a somoskői bazaltbánya üzeme tekintetében. Ez a két szerződés ugyanis része a népszövetségi tanács 1923. év április hó 23-án kelt döntésének és előfeltétele a területek átadásának.”

1923. június 1-jén a Népszövetség Tanácsának határozata alapján a Nagykövetek Tanácsa átiratban utasította a határbizottságot az új határ megállapítására és a két jegyzőkönyv megszerkesztésére az állomás és a kőbánya ügyében. Még a nyár folyamán kikövezték az új szakaszt, és augusztusra kitölték az új demarkációs vonalat. A somoskői bánya és a határállomás tekintetében azonban a két fél nem tudott megállapodni. 1923. október 29-én és 30-án Pozsonyban került sor a tárgyalásokra, de olyan elvi kérdésekben nem született megegyezés, mint például Somoskőújfalut állomás pusztán csehszlovák-e, vagy közös a magyarokkal. A már említett 1922-es kétoldalú vasúti egyez-

ség is nehezítette az ügy megoldását. Az 1923. december 12-ére kitűzött prágai egyeztetések is elhúzódtak az érdekellentétek miatt. Csehszlovákia továbbra is Salgótarján szerette volna közös határállomásul, a magyar delegáció viszont először Fülek mellett kardoskodott. Végül a nagyhatalmak közvetítésének eredményeképpen február 2-ára kirajzolódta a megegyezés körvonalai. Ezt bizonyítja a *Munka* című hetilap cikke:

„Somoskőújfalu január 30-án magyar és cseh bizottság szállt ki, hogy az átadás és az átadás előtt tisztázzák a bazaltbánya hovatartozásának a kérdését. Mint értesültünk, magyar részről Somos lesz a határállomás és a közös vámvizsgálat is ott fog történni. A MAV e célból nagyszabású építkezéseket kezd tavasszal.”

1924. február 9-én a Nagykövetek Tanácsának nyomására megszületett a megegyezés, amely mindkét vitatott pontban a csehek elvi győzelmét hozta. A somoskői bazaltbánya végérvényesen átkerült, míg – ahogy a cikkben is olvasható – határállomásnak Somoskőújfalu jelölték meg, ahol csehszlovák képviselőt kellett létrehozni. A beruházások költségei közösek voltak, a magyar félnek a saját használatú épületeket teljes egészében, míg a közös használatúakat arányosan kellett fizetnie.

A hivatalos átadásra 1924. február 15-én került sor a helyszínen. Az aznapi eseményekről a *Nemzeti Újság* a következőképp számolt be:

„...A hivatalos személyek kocsin hajtottak át Salgótarjánból. A volt határon találkozott a két ország küldöttsége, majd a község házában folyt le a jegyzőkönyv felvétele. (...)

A jegyzőkönyv felvétele után az egész cseh-magyar bizottság bejárta a térképen berajzolt határokat. (...) A míg a politikai átadás történt, addig Veress Zoltán salgótarjáni főszolgabíró átvette a jegyzői hivatalt. A határjárás és átvétel után Krepuska Géza nagybirtokos látta vendégül az összes hivatalos jelenlevőket. Délután 4 óra 30 perckor írták alá a jegyzőkönyvet, ettől a perctől lett a falu hivatalosan is magyar.”

80 éve Somoskő és Somoskőújfalu hazatért.

Tisztelt Ünneplők! Kedves Vendégeink!

Két és fél hónap múlva Magyarország és Szlovákia egyaránt tagja lesz az Európai Uniónak. Nem kis izgalommal, bizakodással, és, valljuk be, kicsit félve várjuk ezt a napot. Mit hoz számunkra a jövő, még nem tudhatjuk, de a reményünket megfogalmazhatjuk. Eltűnik végre a határsorompó, a vár előtti drótkerítés. A tőlem pár méterre álló „Achtung! – Nem mehetsz tovább!” felirat helyett a „Gyere, várunk! Üdvözlünk!” táblákat helyezzük ki itt és a határ túloldalán egyaránt. Kívánom, hogy a sebek gyógyuljanak be. E történelmi hely mindkét oldalán élők, magyarok és szlovákok, találjuk meg boldogulásunkat és az együttműködésünk leghatékonyabb formáját!

A somoskői vár végre ne elválasszon, hanem összekössön minket. Köszönöm, hogy meghallgattak.*

Angyal János

* Elhangzott Somoskőn, 2004. február 15-én.

Az emlékmű • B. Kovács István felvétele

Teleki Pál miniszterelnök beszéde a Nemzetgyűlés 1920. november 13-i ülésén (részletek)

T. Nemzetgyűlés!

Engedjék meg, hogy ebben a pillanatban, mikor hazánkban balsorsa és saját végzetem erre a helyre állít, őszinte legyek, talán azért is, mert azt hiszem, hogy minden körülmény, talán maga a nemzet becsülete is azt kívánja, hogy utoljára szóljak a Nemzetgyűléshez erről a helyről.

Amikor összeomlottak a frontok, akkor a magyar nemzet azt a tulajdonságát követte, amely mindenkor jellemző volt reá nézve, hogy még a szerencsétlenségben is, még akkor is, amikor lelketlen vezetők félrevezették, még abban a pillanatban is a magyar nemzet becsületes volt és becsületesen tudott és akart hinni. Ebben a becsületes-ségében és ebben a hitében tette le, dobta el a magyar nemzet magától a fegyvert, azt gondolva, hogy ugyanolyan bánásmódra fog találni, mint ahogy ő bánt volna el, ha az ő becsületes kezébe lett volna letéve a világ sorsa.

Igazságot vártunk, de ahelyett kaptunk egy békét, egy békeszerződést, amelynek összes egyéb jellemvonásai közül csak egyet akarok ma kiemelni, hogy szemben minden békeszerződésekkel ez a legkevésbé őszinte békeszerződés: az őszinteségnek, s a hirdetett igazságnak megcsúfolása.

[...]

Ez a békeszerződés egyike minden korok legrövidláb-
több és legvégzetesebb alkotásainak. Kötetekre menő bizonyító anyaggal bizonyítottuk ezt és azt hiszem, hogy a történelem ítélőszéke nem is adhat másnak igazat, mint nekünk. Ezekben a bizonyításokban soha sem léptük túl – azoknak módját nem követve, akik ellenünk áskálódnak – annak a keretét, amit a legszigorúbb kritika a legtudományosabb munkától megkívánhat. Méltóztassák megengedni, hogy ezekre ne térjek ki részletesen. Ez nem szükséges magyar ember előtt, és a világ előtt sem lesz szükséges, mert hiszen előtte fekszik ez a mű, amelyben argumentumaink össze vannak gyűjtve.

[...]

T. Nemzetgyűlés!

Én nem tehetek mást, mint kormány, s mint aki annak idején erdélyi ember létem dacára abba a szerencsétlen helyzetbe kerültem, talán azelőtti tudományos munkásságomnál fogva, hogy kénytelen voltam helytállni, mint külügyminiszter az aláírásért, végig kell, hogy őrítsem ezt a keserű poharat és én magam, aki minden munkában, de minden hibában is, amely talán ez alatt az idő alatt történt, és minden másban, ami ezalatt történt, első és legfőbb felelősnek tekintem magamat, kénytelen vagyok ezt a törvényjavaslatot elfogadásra ajánlatni. [...]

Én nem hiszem azonban, hogy reményvesztetten kellenne itt állnunk és ugyanannak a képviselőtársamnak be-

szédjéből nem hiszem azt sem, hogy félszázad tartamára vissza volna vetve ez a nemzet. Ebben a nemzetben életerő van. Ez a nemzet élni akar, ez a nemzet dolgozni akar. Ez a nemzet csak a legutóbbi napokban is megmutatta azt, hogy önmagát fegyelmezni, rendben tartani tudja, és megmutatja ma azt, hogy meg tud érteni olyan érveket is, amelyek – nem a pillanat érdekeiért – a szíven keresztül az észhez szólnak, ahhoz az észhez, amely nem a szív ellen foglal állást, hanem amely ész a hazáért működik.

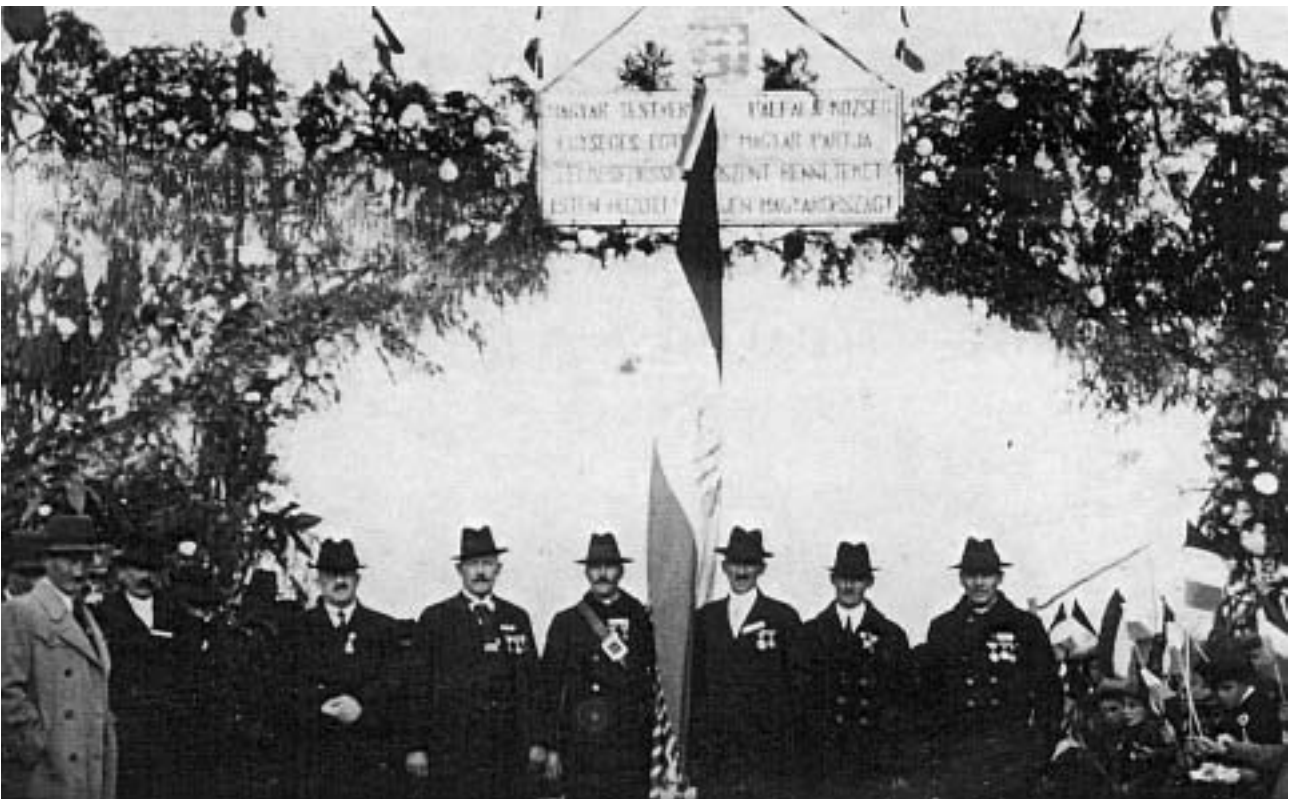
És ez az egyetlen, amiből a demarkációs vonalon túl lévő honfitársainak erőt meríthetnek. Nem meríthetnek másból erőt az ő jövőjükre nézve, nem meríthetnek másból meggyőződést arra nézve, hogy nem vesznek el, mint a mi egyetértésünkől és a mi megerősödésünkől. Mert csak egyetértve, összefogva és az összefogott erőket toronymagasságra emelve tudjuk majd őket is istápolni. Ezzel az erővel igenis tudjuk majd őket megvédeni, tudjuk majd honfitársainkat, a magyarságot, mindenütt tiszteletben tartani és tudjuk majd elérni, hogy a nemzetek között a magyar tisztelt, becsült és megvédett legyen az egész világ által, de csak akkor, ha önmaga ehhez hozzá tud járulni.

1938. november 10.

Simonyi díszkísérettel várja a honvédeket

Rimapálfalva előljárósága üdvözli a felszabadító honvédeket

Rimapálfa apraja-nagyja üdvözlí a Rimaszombat felé vonuló honvédeket

Jánosi magyarsága is díszkapuval köszönti a honvédeket. Középen: Farkas Mihály tanító, Szontágh Zoltán későbbi alispán, Konkoly-Thege István ref. lelkész, Simon Pál, Mojzes Károly jegyző

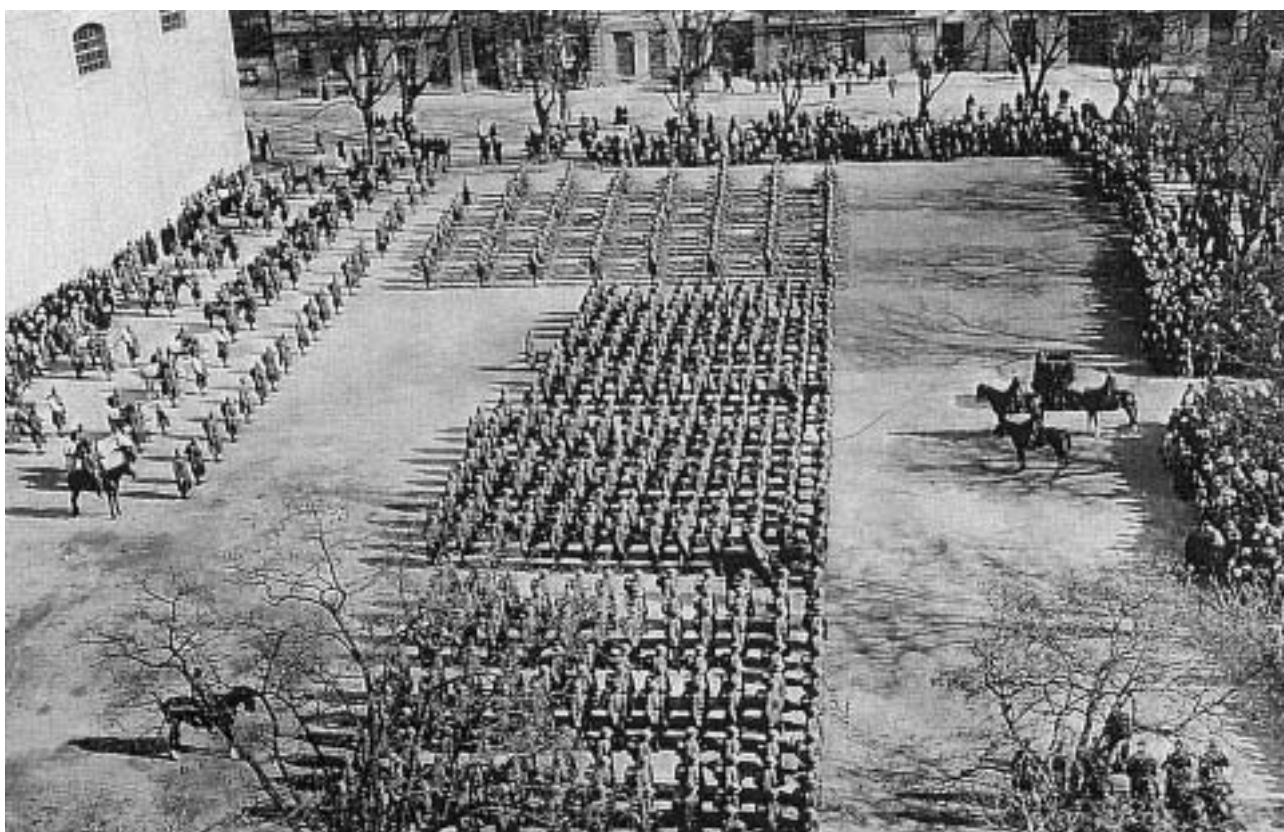
A magyar honvédség Jánosi irányából vonul Rimaszombat felé

A magyar honvédség Jánosi irányából vonul Rimaszombat felé

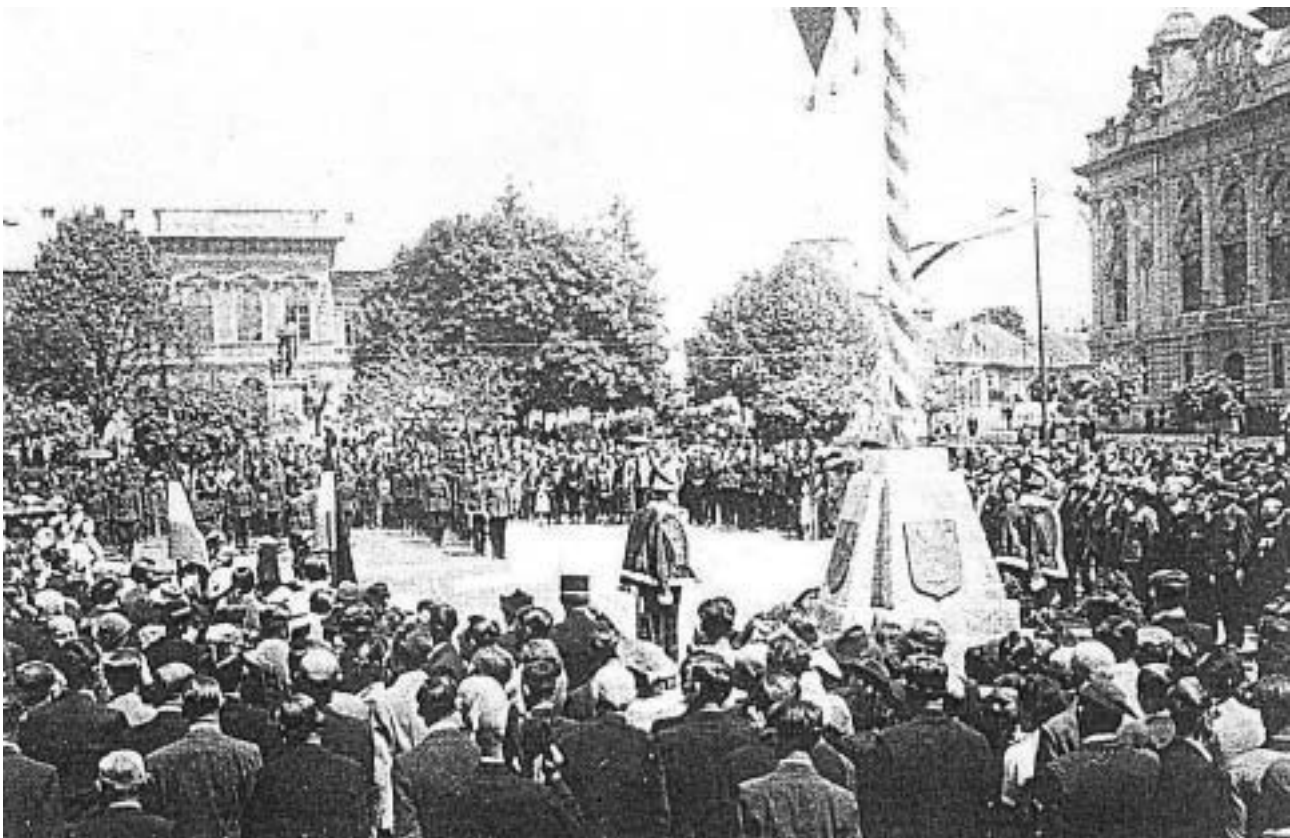
A magyar honvédség bevonulása Rimaszombatba

A felsorakozott honvédség a Fótéren

Horthy Miklós kormányzó látogatása 1939-ben Rimaszombatban

Az ereklyés országzászló avatása (helyén áll a szovjet emlékmű)

Szívből gratulálunk Dr. Dénes Györgynek

Dr. Dénes György átveszi a Pro Natura díjat a környezetvédelmi minisztertől. Középen Haraszthy László helyettes államtitkár Dénesné Lustig Valéria felvétele

Megható pillanatra került sor 2008. április 22-én, a Föld napján, Ipolytarnócon. A világhírű ősmaradvány lelőhely előadótermében Fodor Gábor környezetvédelmi miniszter és Haraszthy László helyettes államtitkár értékelték a természetvédelem terén elért legkiemelkedőbb eredményeket, és kitüntették a természet és környezetünk érdekében legaktívabban tevékenykedő szakembereket. A miniszter átadta Magyarország legmagasabb természetvédelmi kitüntetését, a *Pro Natura*-díjat is. Minden gömöri természetvédő szíve megdobbant ekkor, hiszen a megtisztelő kitüntetést az ebben az évben nyolcvanötödik születésnapját ünneplő Dénes Gyurka bácsi kapta, amely elismerése volt egy egész életet átfogó hatalmas munkának.

Az alföldi (orosházi) születésű Gyurka bácsit jól ismerik a tornai, gömöri és nógrádi geográfusok, hidrológusok, barlangkutatók, nyelvészek és történészek is, hiszen számos munkája kapcsolódik ehhez a vidékhez. Ott volt a *Meteor-barlang* feltárásánál, a csodás képződményeket rejtő *Esztramos* barlangjainak kutatásánál, megpróbálta kifürkészni az *Alsó-hegy* valamint a *Bükk* víznyelőinek és forrásainak rejtélyes összefüggéseit, kutatott és szakaszokat tárt fel a *Baradla*-barlangban, helyneveket gyűjtött és ismertetett Beretkén és a Vály-völgyben. Különösen az utóbbi munkája igényelt hosszadalmas terepjárásokat és alapos helyismeretet. Hasonlóan alapos felkészültséget és széleskörű ismereteket igényelt az 1983-ban kiadott *A Bódvaszilasi-medence 700 éves története* című példaértékű monográfiája, de több Aggtelekről szóló történeti munkája és turistakalauza is. Rendkívül értékes a Harkács melletti *Kőlyuk*-barlang 1266. évi oklevelés említésének felfedezése, melynek értelmében ez a kis gömöri barlang immár az ország legrégebbi barlang- említései közé tartozik. Ezt a barlangot Gyurka bácsi kutatta át először annak alapján, hogy előbb kifürkészte létezését középkori *Munuhpest* néven. Bebizonyította, hogy a Munuh itt remetét, barátot jelent, akiknek a barlang menedéket nyújtott, a bolgárszláv eredetű és a honfoglaló magya-

rok által meghonosított „pest” szóösszetétel alatt pedig üreget kell értenünk, ami, hasonlóan számos magyarországi vagy erdélyi példához (vagy a beretkei *Peskő* esetéhez), a „barlang” szavunk elődje. Gyurka bácsi neve a olvasóink előtt sem ismeretlen, hiszen 2003-ban itt hozta nyilvánosságra először a Korponai-hegység déli lejtőin, az Ipolytól északra előforduló, de mára már az ismeretlenség homályába vesző barlangok létezését. Neki köszönhetően ezek ma *Sisa Pista barlangja* és *Pest-üreg* néven ismertek.

Gyurka bácsi gömöri és nógrádi vonatkozású kutatásainak eredményeit több szlovákiai tudományos konferencián, szimpóziumon is ismertette, pl. az 1970-ben Dedinkyn a Dobsinai-jégbarlang felfedezésének százéves évfordulójára rendezett nemzetközi konferencián, az 1998-ban Liptószentmiklóson megrendezett ALCADI (Alpok, Kárpátok, Dinaridák) nevű barlangtörténeti konferencián, vagy pedig a 2004-ben Meleghegyen sorra került nemkarsztos barlangok nemzetközi szimpóziumán.

A felsorolt munkák természetesen csak vidékünkre vonatkozó töredékei Dr. Dénes György rendkívül széleskörű és terjedelmes munkásságának. Csaknem 250 szakcikke, dolgozata, ismertetése, könyve ismert, melyek között találunk természeti földrajzra, földtanra, hidrológiára, történelemre, földrajzi nevezéktanra, tudománytörténetre vonatkozó munkákat, de számos útikönyve is megjelent. Joggal nevezik őt korunk Orbán Balázsának. E roppant teljesítmény széleskörű képzettségének is köszönhető, hiszen különböző egyetemeken hallgatott jogot, történelmet, földrajzot, földtant. Szívügye azonban a karszt- és a barlangkutatás maradt, dolgozatainak túlnyomó része a karsztok és földalatti üregek rejtélyes szövevényének megismerésére irányul.

Gyurka bácsit mindenki tiszteli, annál is inkább, mert kollégái, szakembertársai vagy a hozzá forduló fiatalok közül senkit sem utasít el, mindenkin igyekszik segíteni. Számos megtisztelő tisztség viselője: a *Magyar Földrajzi Társaság* és a *Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat* tiszteletbeli elnöke, az általa életre hívott *Magyar Barlangi Mentőszolgálat* elnöke, Aggtelek község díszpolgára stb. Munkásságának elismeréseként a *Pécsi Tudományegyetem* aranydiplomával tüntette ki, a *Magyar Földrajzi Társaság* pedig *Teleki Sámuel-érmét* adományozott neki.

A Pro Natura-díjhoz és a szép születésnaphoz gratulálók hosszú sorába a Gömörország olvasói is beállnak, és szerény ajándékként e néhány sort nyújtják át nagy szeretettel. Kérjük a Mindenhatót, hogy további életútján is őrizze meg Gyurka bácsi csodálatraméltó szellemi frissességét és életerejét.

Gaál Lajos

Bartal Károly Tamás jubileuma

Bartal Károly Tamás jászóvári premontrei apát idén augusztus 27-én töltötte be 75. életévét, és ötven éve annak, hogy pappá szentelték Pozsonyban. Májusban Csíksomlyóra látogatott el, és szolgálatának sok más állomását is felkereste ebben az évben. Jászói aranymiséjét június 29-én mutatta be, ahová sok szolgatársa mellett jeles vendégek is eljöttek imádkozni.

Az apát úr Körnöcbányán, Besztercebányán és Érsekújvárott kezdte káplánként a hivatását, majd Köbölkúton már plébánosként szolgált. Paláston esperesi hivatást is teljesített, és három évig volt a pozsonyi papi szeminárium rektora. Ezután került Jászóra, amikor a rend vagyónának visszaszerzése, az épületek állapotának megmentése is feladatává vált, hiszen a kommunizmusnak kiszolgáltatott hosszú időszak rányomta bélyegét a rend minden szférájára. Az idén végre nagyobb szabású felújításokat kezdhettek el mind Kassán, mind Jászáron. Ezenfelül a leleszi épület is javításra szorul. Az apát úr a rend történetével kapcsolatos kutatásait és szentbeszédeit is megörökítette, és méltó ápolója a Jászáron kilencven éve pappá szentelt **Mécs László** költői munkásságának. Aranymiséjén az általa igen kedvelt szépi *Vox Columbella* Kórus énekelt.

Áldja meg az Isten, éltesse erőben, egészségben!

(Mihályi Molnár László)

A jászói premontrei apátság bejárati része • A szerző felvétele

A főapát paptestvérei társaságában • A szerző felvétele

Tisztelgés Koncsol László előtt

Koncsol László átveszi a Petőfi-díjat a Civil Helytállásért
Gecse Attila felvétele

Tisztelt ünneplő gyülekezet, kedves gyerekek, kedves tanító nénik, tanító bácsik, polgármester úr, képviselő urak, hölgyeim és uraim!

„*Laudo, laudare*”... Ízlelgetem ennek a veretes latin szónak a hangzását. Jelentése: „méltatás”. Az ünnepeltek méltatására készített szöveg neve a „*laudatio*”.

Hadd kezdjem a magam mentségével. Kérem, ne tekintsek az álszerénység jelének, ha azt mondom: nem hiszem azt, éppen én volnék méltó arra, hogy kitüntetettünket méltassam. A szereposztásnak megfelelően nekem jutott ez a tisztesség.

Ünnepeltünk Deregyőn, a Laborc mellett született, református lelkész gyermekeként. A pozsonyi *Komenský Egyetemen* szerzett magyar-szlovák szakos tanári diplomát.

Ha az előbb a magam méltatlanságát szóba hoztam, hadd mondok el, hogy a mai helyszínt viszont annál inkább megfelelőnek érzem. El nem hallgathatom ugyanis, hogy kitüntetettünk pályakezdőként évekig tanított Rimaszombatban, majd a közeli Harkácson is. Élete párját is a palóc végeken találta meg. Úgy véltük, hogy gyerekek és pedagógusok körében talán jól érzi magát.

Pozsonyban telepedett le, s bekapcsolódott a magyar szellemi élet formálásába. Tette ezt addig, amíg tehetette.

A továbbiakban, talán kissé rendhagyó módon, hadd idézzem magát az Ünnepelet!

„*Pályámat a történelem irányváltásokra szorította, széttördelte. Lelkész, ahogy Édesapám szelíden szerette volna, nem akartam lenni, a zongora és az orgona vonzott, de zenei tanulmányaim a háború utáni felvidéki magyar kisvárosok szellemi romjain orra buktak és nyakukat*

törték. Érdeklődésem átterelődött a zenével ikertestvér költészetre s a szépirodalomra – így lettem bölcsész, e révén tanár, majd szerkesztő, kritikus, műfordító és itt-ott, bár ezt csak félve írom le, poéta. Nagy terveim, egy minden poétikai területre kiterjedő, szórakoztató magyar verstan, a csehszlovákiai magyar irodalom története, szlovák-magyar nagyszótár, egy vaskos szlovák versantológia lefordítása, verskötetek, kisregények, drámák mind elakadtak a diktatúra néhány meghatározó emberének korlátoltságán és aljasságán, így kötöttem ki két évre egy nagy pozsonyi nyomdában, s egy újabb irodalmi pályatorés után a diósförgepatonyi vezetők által fölkinált szalmaszába kapaszkodva lettem azzá, aki vagyok és maradok, mert hetven felé hova is mennék még, egyébként is gyönyörű ez a szolgálat, helytörténésszé és sorozatszerkesztővé.

Kamaszként a szellemi pályákra készülő ember úr szeretne lenni (Ady: Én voltam úr, a vers csak cifra szolgál...), de nálunk, lenullázott, szegénységbe szorított kisebbségi helyzetünkben ez nem megy. Itt mindenkinek szolgálnia kell, s ezt a szerepet az ember ha tetszik, ha nem, akár tudja, miként csúszott bele, akár nem, elfogadja. Tanítás, szerkesztés, kritika, nyomda, műfordítás, szótár, verstan, helytörténet: ez mind szolgasors. Szolgálat a főgondnokság is: három évig hordoztam püspök testvéremmel a Szlovákiai Református Keresztény Egyház gondjait, s láttam bele még mélyebben a felvidéki magyar közösségek fájdalmaiba és kevés örömeibe.

Könyveket, unokákat és emlékeket hagyok magam után. Azt hiszem, szolgálatom hasznos volt, ezért az öszveségek öszvesége, a summa summarum: nyugodtan veszem majd fekete kalapomat, ha az Úr visszaszólít magához.”

Kitüntetettünk az egyik – ha nem „a” – legtisztelteméltóbb tagja a szlovákiai magyar nemzeti közösségnek. Azt illetően, hogy vajon a legmegbecsültebbek közé is tartozik-e, már kénytelen vagyok visszafogottabb lenni. Abban a közegben, ahol a „közélet” fogalmához általában a pártpolitikát szokás társítani, nincs ebben semmi meglepő. Mi azonban tudjuk, hogy a közélet, a „képvisélet” jóval több annál.

Ünnepeltünk ez utóbbiak közé tartozik. Tanár, író, költő, fordító, szerkesztő, történész, közíró, tisztelheteli elnöke a *Patria Honismereti Szövetség*nek, évekig főgondnoka a *Szlovákiai Református Keresztény Egyháznak*. Könyvek tucatjait jegyzi, a *Csallóközi Kiskönyvtár* szellemi atyja. Felelős ember! Nem ama bizonyos elefántcsonttoronyban él, hanem nagyon is érzékenyen figyeli mindazt, ami velünk és körülöttünk történik, s fel is emeli a szavát, ha kell. Megszólalt a meciarizmus tombolása idején, fel-emelte szavát ama gyalázatos 2004. december 5-i magyarországi népszavazás kapcsán, s a református egyházunk elleni gyűlöletkampány idején is szelíden, de határozottan állást foglalt. Ugyanakkor nem szószátyár. Hívó emberként tudja, hogy „*ideje van a szólásnak, s ideje van a hallgatásnak is*”. Neki a hallgatása is beszédes.

Az előbb próbáltam érzékeltetni azt a sokoldalú szolgálatot, amelyet Ünnepeztünk vállalt.

„Mi hát az Ő igazi műfaja? – teszi fel a kérdést egyik méltatója, irodalomkritikusi tevékenységét elemezve – majd választ is ad, ekképpen: „a humanizmus. Ő nem a kritika, nem a recenzió, nem az esszé, hanem a humanizmus műfaját műveli. Nemcsak megbízható, lefegyverzően tágas és mély klasszikus műveltsége teszi humanistává, hanem lényéből sugárzó, magatartásából, életviteléből áradó embersége is.” Azért is választottam ezt az idézetet, mert nem csupán az irodalomkritikust, hanem az embert is jellemzi.

Kedves László!

Amikor köszönetet mondunk Neked, egyben kérjük az Urat, áldja meg azt a szolgálatot, amelyet az Ő nevében, néped javára végeztél, s adjon Neked erőt a folytatáshoz!

Hölgyeim, Uraim, Kedves Vendégeink!

A civil helytállásért alapított *Petőfi-díj* idei kitüntetettje
Koncsol László.*

B. Kovács István

* Elhangzott Sajógömörön, 2008. június 20-án.

Gömöri fohász

Istenem! Ha letekintesz e szép tájra,
Benne e maroknyi házra,
Szelíd szemed mosolyogjon,
Áldó kezed felé nyúljon.
Simogasd meg e lágy dombokat,
A frissen feshő zöld lombokat,
A szélben hajlongó, ringó búza-tengert,
A mezőn fáradozó kicsiny embert.
Segíts neki, hogy dolgát jól tegye,
Aratásának haszna legyen, ne kegye!
Adj jó termést munkájáért,
Hisz' sokat törődik családjáért.
Öleld magadhoz a megfáradt embereket,
Adj nekik hálával-élő gyerekeket!
Nyújts vigaszt a temetőben bolyongónak,
Hogy új remény keljen a szívükben holnap,
S ne gondoljon Rád haraggal,
Eléd járuljon, ha hívod haranggal.
Áldd meg jó szívvel, ki másokért él,
Ki csak adni tud és soha nem kér.
Őrzi a nép és a vidék hagyományát,
Ápolja lelkünk nemzeti világát.
Adj békességet minden hű magyarnak,
Kik a világon bárhol is vannak,
Add, hogy segítsek egymást a széppel, a jóval,
És szabadon élhessenek a drága magyar szóval!

(Tismeretlen szerző írta a gömörészőlési alkotótáborban.)

A Fábry János Díj kitüntetettje: Bredár Gyula

Gecse Attila felvétele

Michna Ilonka, az akkor még önálló faluként létező Tamásfalva elemi iskolájának tanító nénije most bizonyára boldog elégedettséggel tekint le ránk égi őrhelyéről. Ő volt ugyanis az első, aki a 30-as években felismerte kis diákja kiemelkedő képességeit. Ő adta a kicsi korától „könyvmoly-erényeket” mutató fiú kezébe az első olvasnivalókat, ő győzte meg a szülőket arról, hogy fiuknak a nevezetes *Egyesült Protestáns Főgimnázium*ban kell tovább tanulnia. Mondhatjuk, ő indította el egy kiváló gömői tudós-tanár karrierjét. Michna tanító néni meghatározó „útravalóját” a gimnázium tanárai gazdagították tovább.

Bredár Gyula generációja nehéz időket élt meg. Érettségi vizsgájukat is magzavarta a háború: 1944-ben a front Rimaszombat közelébe érkezett, a várost bombázták, a gimnázium igazgatósága előre hozta az érettségi időpontját. Ebben az előrehozott időpontban tett érettségi vizsgát Bredár Gyula is, jeles eredménnyel. Ez a generáció azonban a nehéz idők okozta megpróbáltatások mellett bizonyos értelemben szerencsésnek is mondható. Az 1938-as visszacsatolás után a rimaszombati gimnáziumba számos új tanár érkezett. Egyrészt fiatal, energiáktól duzzadó, ambiciózus pályakezdők, másrészt kiemelkedő képességű, de az egyre rosszabb irányba haladó budapesti politikai „kurzus” által megbízhatatlannak, vagy nem kívánatosnak minősített, és büntetésből a „végekre” áthelyezett tanárok, amilyen a később mártírhalált halt Dr. Sárkány Oszkár volt. Az ő áldásos ténykedésüknek köszönhetően ez, a háború viszontagságai között érettségizett évfolyam gazdag szellemi útravalóval indulhatott neki a megbolydult világnak. Bredár Gyula 1946-tól a budapesti *Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Ka-*

rán folytathatta tanulmányait.

1950-ben csak külön engedéllyel térhetett vissza Budapestre, befejezni az egyetem utolsó évét. A diploma megszerzése után ő lett sokak szeretett tanár ura. Először a (cseh)szlovákiai magyar tanítóképzésben vállalt szerepet, majd utazás során történt véletlen találkozás határozta meg további életútját. Rákos Péter akkor már a prágai *Károly Egyetem Bölcsészettudományi Karán* Blaskovics József vezetésével alakuló *Magyar Tanszék* tanára volt. Az irodalmár Rákos meghívta Prágába a nyelvészet, nyelvtörténet iránt érdeklődő Bredár Gyulát, aki azután 1989-ig oktatott magyar nyelvtörténetet és leíró nyelvtant. Odaadó tanári munkája mellett a magyar-cseh irodalmi, nyelvi kapcsolatok szerény, de nagyon hatékony képviselője több mint egy fél évszázada. A cseh világirodalmi sorozat (*Světová četba*) több magyar kötetét ő javasolta kiadásra, többnek ő írta az elő- vagy utószavát, valamint a magyar írók kislexikonjának (*Slovník spisovatelů, Maďarsko*) számos címszavát. Tudományos munkásságában jelentős szerepet játszott a magyar nyelvemlékekkel kapcsolatos kutatások. Nevéhez fűződik a Gálszécsi énekeskönyv új töredékeinek megtalálása, ill. ezek azonosítása (a *Prágai Egyetemi Könyvtár* egyik XVI. századi kötetének kőtestáblájából kerültek elő). A *Halotti beszéd* keletkezésével (vagy másolásával) kapcsolatos kérdésben állást foglalt Jánosi, az egykori itteni apátság mellett... és sorolhatnám tovább. Számos észrevétellel segítette, segíti a szótárkészítőket, ma is odaadóan jegyzeteli a szótárakat Tankó László nem a legjobban sikerült magyar-szlovák, szlovák magyar szótárától az *Értelmező Szótár* és az *Etimológia Szótár* új kiadásáig. De a maga utánozhatatlan, kedves szelídségével javíthatja mindnyájunk szóbeli megnyilvánulásait, a szó legszebb, legnemesebb értelmében ápolja az anyanyelvünket. Még sokáig sorolhatnánk Bredár Gyula tanári és tudósi, szakmai eredményeit, de ha sikerülne is a lehetetlen, hogy maradéktalanul mindenre sort kerítsünk, akkor is csak egy töredékét mutatnánk be Bredár Gyula, kedves Gyuszi bácsink értékeiből. Kevés embert ismerek, akinél a szakmai tudás, eredmények mellett olyan jelentős és fontos szerepe lenne az emberi értékeknek, a talán patetikus hangzó jóságnak, segítőkészségnek, emberségnek. Aki nem a saját bőrén tapasztalta, nem tudhatja, meg sem értheti. De sok ezer Prágában tanuló diák, Prágába látogató ismerős vagy „földi” tapasztalhatta saját bőrén, mit jelent az idegenben nyújtott segítség, támogatás, jó tanács, vagy „csupán” egy jó szó, egy-egy biztató emberi szó. Az évtizedek során számtalan embernek jutott Gyuszi bácsi filantróp szeretetéből, de figyelmének központjában azonban mindig a szűkebb haza, Tamásfalva, Rimaszombat, Gömör-Kishont, s az ottani, vagy onnét jött emberek álltak (állnak). Rendszeresen járt és jár haza, és segítette, segíti a Prágába került gömörieket, minden szavában, cselekedetében fölfedezhető, érezhető a szülőföld szeretete. Mindezen eredmények és emberi értékek páratlan, ritkán látott szerénységgel párosulnak. Bredár Gyula, Gyuszi

bácsink szeret beszélgetni, szívesen szól értékekről, sikerekről, eredményekről is. Az emberiség nagy többségével ellentétben ő soha nem a saját sikereiről, értékeiről, eredményeiről beszél, sőt, ezekről szinte soha nem beszél, inkább a mások sikereinek örül, mások eredményeit népszerűsíti. Ha Michna Ilonka tanító néni mennyei őrhelyéről letekint, mégis teljes elégedettséggel bólinthat tanítványa eddigi életére, eredményeire, sikereire. Ha netán egy picit ránc megjelenne a homlokán, az legföljebb nekünk, kortársaknak szólhatna, akiktől ha tehetné, talán megkérdezné: ismeritek-e ezt az embert? Tudjátok-e mi

mindent tett tanárként, tudósként, emberként, s mindezt méltó módon értékelitek-e? Ha ezeket a kérdéseket valóban föltenné, költői kérdésnek szánná őket, mert ő oda-fönt tudja a választ, onnét látja mily kevésbé figyelnek a kortársak a szerény, saját magát előtérbe soha nem helyező emberre. S Michna tanító néninek megint igaza lenne. Ezzel a mi kis elismerésünkkel is szeretnénk fölhívni a figyelmet egy talán kevésbé ismert, de nagyon értékes életműre, Bredár Gyula életművére. Talán hozzá járulhatunk, hogy fönn a mennyben Michna tanító néni homlokán az a kis ránc is elsimuljon.

Mács István: Rimaszombat esti fényben 2.

A szülőföld kérdez – a költő válaszol (Cselényi László Fábry János Díja)

Cselényi László a Fábry János-díj átvétele közben
Gecse Attila felvétele

Amikor tudomásomra jutott, hogy Cselényi László költő – és természetszerűen földim – lesz a Fábry János Díj egyik idei kitüntetettje, óhatatlanul elgondolkodtam afőlről, miféle párhuzamot lehetne vonni díj megnevezője és díjazott között. Fábry emlékirataiból, életművéből tudjuk: pedáns, szorgalmas, következetes nemzet- és közösség-építő ember volt, vagyis olyan gömöri magyar, aki emberi magatartásával, művével példát mutatott, akire föl lehet nézni, különösen, ha bajban, szorult helyzetben van a nemzet, a közösség. A haza. Ha példa kell, Fábry János ott áll példának előttünk.

Ezzel szemben Cselényi László a szlovenszkói (de hiszem és vallom), az egyetemes magyar költészetnek is fenegyereke, megzabolázhatatlan őstehetsége, aki már indulásakor is vihart kavart. Akivel sem később, sem napjainkban nem tud igazán mit kezdeni a kritikai élet, aki az éppen divatos kánonnak határait feszegeti, és nem óhajt beleférni az előre megszabott kalodákba. Hiszen Cselényi már 1961-ben megjelent *Keselylábú csikókorom* c. verskötetével, majd a 65-ben kiadott *Erők* c. kötetével osztatlan figyelemre kényszerítette a honi kritikát. Aztán, mint annak idején Ady Endre esetében, nála is bekövetkezett a fordulat: Párizs hatására, ahol az európai avantgárd szele csapta arcul, nagy változás állt be költészetében. Innen jutott el az 1978-ban megjelent *Krétakorral* kezdődően ahhoz a szívós és következetes – s még fontosabb: tudatos

– költészet-katedrális felépítéséig, amely az *Aleatóriának* nevezett költészeti kvintesszenciában valósul meg (magyarul és leegyszerűsítve: a mindenség akarása). Két évtizedre volt szüksége Cselényinek, hogy eljusson erre a szellemi magaslatra. A két évtized termése (a teljesség igénye nélkül): *Krétakor* (1978), *Jelen és történelem* (1981), *Téridő szonáta* (1984), *Kiegészítések Herakleitoszhoz* (1988), *Acetilén ágyak* (1991), *A megíratlan költemény* (1990), *Elvetélt szívárvány* (1994), *Az eggyé vált sokk* (1995).

Idáig jutva a töprengésben, rájöttem, hogy lehetetlen vállalkozás lenne Fábry János és Cselényi László között bármiféle párhuzamot vonni. Hogy aztán revideáljam a megállapítást: lehetséges a dolog. Sőt.

Tőzsér Árpád megállapítása, hogy az 1945 utáni szlovákiai magyar irodalomnak két meghatározó képviselője van: Cselényi László és Grendel Lajos. Indokát is megadja: kulcsfontosságú műveik és nyitottságuk okán. Nem az én találmányom, de költőnket valaki Kassákhöz hasonlította, mondván, ha van igazi őstehetség a Felvidéken, ők ketten azok. (Annak minden ódiúmával együtt.) Ahhoz, hogy egy művész eljuthasson e magaslatra, több dolog szerencsés konstellációjára van szükség. Az első és a legfontosabb az anyanyelv, amely Cselényi esetében adott volt: a palóc nyelv megismételhetetlen csodáját kapta örökül Gömörpanyiton, szülőfalujában. S ezért is mellőzhető a költő bemutatása, hiszen itt született, a szomszéd községben. „Van, ki e nevet nem ismeri?”

Eljutva a lehetséges párhuzamhoz, amely mégiscsak vonható: míg Fábry János az építkező magyar géniusz egyik prototípusa, Cselényi László az építkező magyar géniusz másik prototípusa. Mert – habitusukból eredően másképp, de – mindketten megismételhetetlen értéket adtak földijeiknek, sorsosaiknak. Mindketten lehetnek követendő példák.

Mellesleg, de nem mellékesen, Cselényi László idén töltötte be a 70. életévét, ami abszolúte nem látszik meg rajta. Ugyanolyan hektikus, lobbanékony, megzabolázhatatlan, a tehetség őseréjétől lobogó fiatal költő, mint aki pályája elején volt.

Földijeinek, a gömöri és a felvidéki magyaroknak értékes, tehetséges, s a szülő földet legmaradandóbb értékeiben felmutató költője méltán kapja a Fábry János Díjat.

Kövesdi Károly

A Fábry János Díj kitüntetettje: É. Kovács László

Kovács Attila felvétele

Olyan ember kapta meg a Fábry-díjat, aki egy rövid, kényszerű időszakot leszámítva egész életében egy magyarországi gömöri kis faluban, Gömörszőlősön, régi nevén Poszobán élt, s ott él ma is a családjával. A vidéki létet azonban nem hátrányként, éppen ellenkezőleg, előnyként élte, éli meg. Alkotó ember vált belőle, s tevékenysége minden szállal szülőföldjéhez, a gömöri tájhoz, a gömöri emberekhez kötődik. Az alkotó tevékenységnek több oldalát is gyakorolja: fest és rajzol, honismereti kutatásokat folytat és publikál, aktívan részt vállalt, vállal az önszerveződő civil életben, gyűjteményeket alapít, kiállításokat szervez. Igazi kovásza szűkebb környezetének.

É. Kovács László 1923. március 21-én született. A kor és a társadalom szokásainak és elvárásainak megfelelően hamar beletanult a paraszti életbe és az erdei munkákba, bár alkatából kifolyólag nem igazán volt alkalmas erre a feladatra, a nehéz fizikai munkára, ugyanis vékony, beteges testalkatú gyermek volt.

Művészeti látásmódjának kialakulására elsősorban a *Sárospataki Népfőiskola* volt nagy hatással, továbbá egy angol hölgy, Vásony Sándorné Ayslefort Wood Florence, aki *Búzavirág Falugárda* néven ifjúsági mozgalmat szervezett a keleméri és gömörszőlősi gyermekek részére. (Ennek történetét a közelmúltban publikálta É. Kovács László a miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyvében.) De jött a háború, 1944-ben őt is besorozták katonának, majd

fogságba esett. Ez az időszak nem kedvezett a művészekre fogékony ifjúnak. Az új társadalmi rendbe való beilleszkedés sem volt zökkenőmentes. Ám már az 1950-es években tudatában volt annak, hogy az egyre gyorsabban letűnő paraszti világ sok-sok értéket hordoz. Ezek megmentését egyik fő feladatának tekintette. Kezdeményezésére megalakult a *Tompa Mihály Emlékbizottság*. Ennek a civil szerveződésnek óriási szerepe volt a térség kulturális életének alakításában. Tevékenységhez köthető a *Tompa Mihály Emlékiállítás* létrejötte Kelemérben, a neves papköltő egyik állomáshelyén, valamint a Kisgaléria és a *Néprajzi Gyűjtemény* megalakulása Gömörszőlősön, a falu egykori iskolájának épületében és portáján. Saját családi házának melléképületében apósának, a fafaragó-ezermester Babus P. Benjáminnak állított a család emléket azzal, hogy összegyűjtötte és kiállította azokat a háztartási eszközöket és gazdasági szerszámokat, melyeket ő készített, természetesen nem kiállításra, hanem használatra szánva. Használta is ezeket a család sok évtizeden át, de a mai megváltozott életformában már a legtöbbször nincs használati, van viszont esztétikai értéke.

É. Kovács László nemcsak tárgyi emlékeket gyűjt, ment meg az enyészettől, hanem a szellemi értékeket is igyekszik lejegyezni. Egyik könyvében sorstársai, az erdei emberek életmódját örökítette meg. Egy másikban azokat a humoros történeteket gyűjtötte össze egy csokorba, amelyek a faluközösség és a térség embereivel estek meg. Tompa Mihályról is számos történetet őrzött meg a közösség, ezek szájról szájra hagyományozódtak, hosszú téli estéken mesélgették egymásnak az emberek. Ma már ezek É. Kovács László jóvoltából könyvben is olvashatók.

A múzeumalapító, kiállításszervező, honismereti kutató É. Kovács László mellett meg kell említeni a képzőművészt, aki számos csoportos és önálló kiállításon mutatkozott már be a nagyközönség előtt. Eleinte olajjal dolgozott, de egyéniségéhez jobban illik a pasztell és az akvarell, jó néhány éve szívesebben dolgozik ezekkel, valamint grafikákat is készít. Képeinek túlnyomó többsége a gömöri táj és falu szépségeit tárja elénk.

Szerény ember, nem szívesen és nem sokat beszél magáról. Azt viszont vallja, hogy a társak, a barátok és a család nagyon fontos szerepet játszottak életútjának minden szakaszában. Itt ki kell említeni felesége, Éva asszony személyiségét, aki maga is alkotó egyéniség, szőttesei számos kiállításon kerültek bemutatásra.

É. Kovács László tevékenységét több díjjal és kitüntetéssel ismerték el az elmúlt években. A most megkapott Fábry-díjat is úgy tekinti, mint olyan szerzeményt, amit nem egyedül, hanem másokkal együtt érdemelt ki.

Bodnár Mónika

Búcsú Ráczai Győzötől

Hosszas betegség után, 2008. szeptember 8-án elhunyt Ráczai Győző nyugalmazott erdőmérnök, helytörténeti kutató, gyűjtő. A gömöri honismereti kutatók társadalmá szegényebb lett távozásával, viszont gazdagodott sok évtizedes, számos témakört felölelő tárgyi gyűjtései és publikációi nyomán.

Ráczai Győző 1935. július 29-én született Mezőpeterden, később a család Hajdúböszörménybe költözött. Erdőgazdasági technikumot végzett Debrecenben, majd Sopronban folytatta tanulmányait, ahol előbb technikus minősítést szerzett, majd okleveles erdőmérnök lett. 1954-től a *Miskolci Állami Erdőgazdaságban*, majd annak jogutódjánál, a *Kelet-Bükk Állami Erdőgazdaságban* dolgozott. 1967-ben került Putnokra az erdészet vezetőjének. 1999-ben a *Sajóvölgyi Erdészeti Igazgatóság* első számú vezetőjeként vonult nyugállományba.

Szakmai tevékenysége mellett az 1980–90-es évek folyamán több honismereti szervezetnek is tagja lett. Előbb a Kelemér-Gömörszőlős székhelyű *Tompa Mihály Emlékbizottság*hoz csatlakozott, amelynek törekvéseit – szakmai pozíciójából kifolyólag is – hatékonyan támogatta. Ez a civil szerveződés éppen ebben az időszakban alakította ki a gömörszőlősi *Szabadtéri Néprajzi Gyűjteményét*, benne az erdei emberek, favágók, szénégetők életmódjának tárgyi emlékeit megőrkítő állandó kiállítást. Ráczai Győzőnek elvitathatatlan érdemei voltak ennek létrejöttében. Később csatlakozott a *Gömöri Népfőiskolai Egyesülethez*, melynek keretén belül a nyári táborok rend-

szeres túravezetőjeként vált ismertté a résztvevők körében. Rendszeresen segítette a putnoki *Gömöri Múzeum* gyűjteménygyarapító munkáját, részben egy-egy felbukkanó érdekes tárgy vagy dokumentum átadásával, részben saját Tompa Mihály-gyűjteményének adományozásával. A tárgyak gyűjtése mellett nagy gondot fordított a hozzájuk kapcsolódó szellemi értékek feljegyzésére is, legyenek azok Tompa-dokumentumok és relikviák, putnoki képeslapok, vagy Gömörhöz kapcsolódó kisgrafikák. A *Gömöri Múzeum Baráti Körének* tagjaként rendszeres résztvevője volt a múzeum által szervezett *Fügedi Márta Honismereti Pályázatnak*.

Rendkívül sokszínű egyéniség volt, ebből kifolyólag érdeklődési köre is tágan nevezhető. Ennek megfelelően gyűjtőtevékenysége sem korlátozódott egyetlen témára, hanem bizonyos idő elteltével mindig új és új témákat talált. Kezdetekben figyelme az ásványok felé fordult, erről gazdag ásványgyűjteménye tanúskodik. Később elsősorban a Tompa Mihály gömöri papköltővel kapcsolatos tárgyi emlékeket és dokumentumokat gyűjtötte, ezek ma már a Gömöri Múzeum irodalomtörténeti gyűjteményét gazdagítják. Ezek után képeslapokat kezdett gyűjteni, közülük is elsősorban a Putnokot ábrázoló lapokat kereste. Sikerült több száz darabot összegyűjtenie. Talán a legfiatalabb gyűjteményi egység a kisgrafikai gyűjteménye. Elsősorban olyan kisgrafikákat igyekezett megszerezni, amelyek alkotójukat vagy tematikájukat tekintve gömöri vonatkozásúak, vagy gömöri illetőségű személy vagy szervezet volt a megrendelőjük. Legutolsó publikációja is e témakört öleli fel.

Honismereti és gyűjtőtevékenysége mellett szólni kell természetszeretetről, ami részben összefügg erdész mivoltával, de ugyanúgy természetjáró mivoltával is. Több természetjáró szövetség tagjaként sok ezer kilométert gyalogolt a történeti Magyarország területén. Jól ismerte a túraútvonalakat, gyakran túravezetőként is feladatokat vállalt.

Nyíltszívű, egyenes, őszinte ember volt. Soha nem az aktuális politikai széljárásoknak megfelelően bújt ilyen vagy olyan köpönyegbe. Személyesen azért is hálával tartozom neki, mert azon kevés emberek egyike volt, aki életem egyik sorsfordító, nehéz szakaszában személyemet ért igazságtalan vádak ellen nyíltan kiállt mellettem.

Legyen számára könnyű a pihenés.

Bodnár Mónika

III. Gömöri Országnapok Sajógömörön Mátyás király évfordulójának jegyében

Mi sem természetesebb, hogy a *Gömörország Polgári Társulás* idei rendezvényei Hunyadi Mátyás koronázási évfordulójának (amely 550 évvel ezelőtt esett a Duna-jégen) és a reneszánsz szellemiségének jegyében zajlanak, akár csak az egész esztendő, szerte a magyarok lakta Kárpát-medencében, az igazságos királyunkra való emlékezéssel telik. Ez annál is inkább logikus, mert a polgári társulás patrónusa Mátyás király, aki 1459–1460 fordulóján hadai élén személyesen is megfordult Gömörben. Köztudott, hogy az egykori megyeszékhelyen, a mai Sajógömörön áll utolsó nagy nemzeti királyunk egyetlen kapás szobra a Kárpát-medencében. Az egykori megyeszékhely ráadásul a polgári társulás fővárosa.

A másfél évszázada tett királyi látogatás elsődleges célja a hadvezetés volt: Mátyás seregei ekkor üzték ki Giskra csapatait Felső-Magyarországról. S ha már akkor, 550 esztendeje itt járt, ma is körülnézett; hadd lám, miként sáfárkodnak kései utódai a rájuk bízott örökséggel. Hogy hol esett az emlékezetes szőlőkapáltatás, vitatható, ám a június 20-án Sajógömörön, a harmadik Országnapra összesereglett vendégeknek is kijutott belőle. **Jankósik Zoltán** polgármesternek, majd **B. Kovács Istvánnak**, a polgári társulás elnökének köszöntője és a királyszobor megkoszorúzása után ugyanis Mátyás király megtestestítője, **Rimay Balázs István** kapálni hívta az urakat, országnagyokat és vendégeket. Rimay Balázs az ünnepélyes szavak mellett a szigorú király mához, a kései utódokhoz szóló üzenetét is tolmácsolta: tessék megtartani az egyenes gerincet és a magyarságot. A monda szerinti, dombon fejjel lefelé történt kapáltatás ezúttal csak jelképes volt, mivel nem a szőlőhegyen, hanem a község főterén, a szobor és a szépen felújított evangélikus templom közötti emlékmű mellett került rá sor.

A jelképes kapáltatás és a koszorúzás után a vendégsereg átvonult a helyi kultúrházba, ahol a régió iskolásgyerekei vették át a főszerepet. Tizenöt gömöri és nógrádi iskola közel 200 tanulója uralta a színpadot, ahol **Ádám Zita** ötletgazda tervei alapján a tágabb régió nebulói Mátyás királyról és koráról készült összeállításokkal szerepeltek (a műsor hozzáférhető az interneten). Az egyedülálló projekt meghirdetésekor húsz iskola jelentkezett, köztük olyanok is, amelyek mindeddig nem éppen aktivitásukról voltak közismertek. Ez a tény is arról árulkodik, hogy Mátyás király alakja és a nem mindennapi ötlet minden képzeletet képes megmozgatni a gyerekek körében. Láthattunk a színpadon gömöri pórnépet, udvaroncokat és udvarhölgyeket, lándzsásokat és zenészeket, szakácsokat és étekhordókat, Beatrix királynét és Kinizsi Pált, Bonfonit és természetesen magát, az igazságos Mátyás királyt. A korabeli díszletek, jelmezek és relikviák előterében középkori ételek receptjeit, kódexmáslást és iniciálé-festést mutattak be a gyerekek, de nem hiányzott a reneszánsz tánc sem, természetesen korhű hangszerekkel

(rebek, fibula, kürtök) és a hozzájuk párosuló zenével.

Mialatt a gyerekek szórakoztatták a közönséget, a kultúrház mellett, a takaros felújított kastély parkjában kézműves kirakodóvásár portékái közt szemezgethettek a látogatók. Természetesen nem hiányoztak a Gömörország folyóirat régebbi évfolyamai és a Gömör-Kishonti Téka eddig megjelent kiadványai sem. Az árnyas térségen a galíciai Tarnowból érkezett, a Gömörországgal szoros barátságot ápoló lengyel barátaink verték az ország pénzét, amelyből minden érdeklődőnek jutott. Délután a kultúrház előtt élő sakkot játszottak az iskolások.

Az Országnapok részét képezte az idei kitüntetések átadása is. A Simonyi Alapítvány Petőfi-díját ezúttal **Koncsol László** kapta. A civil helytállásért alapított díj odaítélésének indoklásaként az igazgatótanács kiemelte a díjazott sokoldalú, elkötelezett és példamutató szolgálatát, amelyet évtizedek óta a szlovákiai magyar nemzetrészt élő lelkiismereteként közösségünk javára végez. A *Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület* által három éve alapított Fábry János Díjat idén **Cselényi László** költő, **Bredár Gyula** rimaszombati nyugalmazott tanár és **É. Kovács László** gömörszöllősi helytörténész kapta. (A laudációk lapunkban olvashatók.) Az egyesület alapító-igazgatójáról és örökös tiszteletbeli tagjáról elnevezett díjat Cselényi László azért a sok évtizedes művészi alkotótevékenységért érdemelte ki, amelynek eredményeként a gömöri szülőföldet világgá tágította, Bredár Gyula a prágai Károly Egyetemen végzett sok évtizedes tudományos és pedagógiai munkásságáért, míg É. Kovács László a sok évtizedes munkásságáért, a gömöri szülőföldért vállalt elkötelezett szolgálatért kapta.

Estefelé az egykori Szent-Ivány-kastély szépen felújított nagytermében fogadást adtak az országnagyok a díjazottak és a meghívott vendégek tiszteletére. A vacsora részét képezte az a borkóstolás, amelyhez a rimaszombati **Gemerprodukt** szőlészeti szövetkezet képviselői szolgáltatták az isteni nedűt. (Amelynek egy-egy évjárata és fajtája megkóstolása után valószínűleg Mátyás király is megnyalta volna a szája szélét.) Van tehát jó bor is, tenni akaráss is szép Gömörországban, s a civil kurázsira sem lehet panasz. A Gömörország Polgári Társulás célja ugyanis a történeti Gömör és Kis-Hont felemelkedése, a régió természeti és kulturális örökségének megmentése, fejlesztése. Akik ezért nem sajnálják az időt és a fáradságot, erkölcsi elégtételük egy majdan virágzó régió létszen.

Kövesdi Károly

Indulás a koszorúzáshoz • Gecse Attila felvétele

Jankósik Zoltán köszönti a megjelenteket • Gecse Attila felvétele

Szőlőültetés, királyi segédlettel • Gecse Attila felvétele

Készül az ország pénze • Gecse Attila felvétele

Jelenet Mátyás király életéből • Gecse Attila felvétele

Pásztorok áldomása

Pásztortalálkozó Pál István az utolsó dudás tiszteletére – ahol megelevenedett a muzsikáló pásztorok tovább élő tudománya és hagyománya

Úr Jézus, indítunk!...mondják a pásztorok, mikor a delőlő nyáját újra útnak indítják, és pásztorbotjukat az ég felé emelik és meglendítik. Aztán előkapják furulyájukat vagy tárogatójukat, és egy szép dallamra váltanak. Sokan úgy gondolják, hogy ezzel csak az idejüket mulatják. De ők tudják a legjobban, hogy ez nem így van. A nyáját terelgetik vele. Mert amerre megy a pásztor, amerre dallik az éneke, muzsikája, arra legel a nyáj is izesen. Így tanulja meg ezt majd a bojtár, és száll apáról fiúra ez a nem is könnyű „tudomány” évszázadok, időtlen idők óta...

Így terelgettük most össze mi is a „széledő nyáját” a hagyományos pásztordinasztiák még élő és gyakorló tagjait Torna, Borsod, Gömör, Nógrád és Hont lankáiról, tanyáiról, és „indítottuk” útjára a pásztortalálkozót.

Legfontosabb célunk az volt, hogy ennek a mára már szinte teljesen eltűnőben lévő pásztorkultúrának helyet és teret adjunk. Olyan találkozási pontot kívántunk kialakítani Várhosszúréten, amely egyszerre szól a múltnak, a mának és a jövőnek.

A múltat jelen esetben azok a muzsikáló pásztorok képviselték, akik a maguk teljes minőségében még élő kultúráként hordozták és hordozzák magukban a pásztor-ság valódi hagyományát: a mesét, a dalt, a muzsikát, a

fortélyt és a furfangot, az imát és a gyógyítást, a pásztor-ság csínját-bínját.

A mindentudásukat. És a derűt.

A pásztortalálkozóra a meghívott 70 pásztoremler közül 50 eljött.

A más azok a muzsikások, mesemondók, kézművesek és más mesterségbeliek képviselték, akik a pásztorkultúra értékeit tovább viszik és adják, valamint azok a mai gazdák, akik a mai modern állatgazdálkodásban sem felejtették el, hogy ennek a gazdálkodási ágnak komoly hagyománya és tudománya van, akik hajlandók áldozni a gazdaság mellett a szellemi tőkére is.

A jövőt pedig természetesen a gyermekek és azok az ifjak képviselték, akik itt lehetőséget kaptak magukba szívni mindezt, hogy a pásztorok tudása tovább hagyományozódjék.

Célunk volt továbbá, hogy méltó helyre kerüljön vissza a köztudatba ez a méltatlanul elhanyagolt ága szellemi és gazdasági kultúránknak.

Reméltük, hogy találkozásonkra odafigyelve újabb és újabb rejtékhelyekről kerülnek elő majd élő és tárgyi ereklyék. Számos pásztor hozta el sokáig őrizgetett kincseit.

Találkozónk szellemi tartalma és színvonala, valamint

Pál István, a főszervező Badin Ádám és Ulman István társaságában • Jozef Peniaško felvétele

annak kedvező fogadtatása folytán reményeink szerint a mai állattenyésztő gazdák közül egyre többen lesznek majd, akik odafigyelnek a pásztorság szellemi és kulturális hagyományainak továbbéltesére.

Reményeink szerint a találkozót felhívta a figyelmet a pásztorkultúrában rejlő, még fel nem kutatott értékekre, amelyek csak ilyen oldott közegben tudnak előjönni, hisz a találkozónak egyszerre volt szakrális és vásári jellege, odafigyelve minden apróságra, ami a pásztorok tudományát és hagyományát a múltban és mában jellemezte és jellemzi.

Társadalmilag egy mára egyre inkább a perifériára sodródó, a magyarságnak ugyanakkor szellemi és gazdasági kultúrában rendkívül sokat jelentő és adó, értékőrző társadalmi rétegnek szeretnénk volna visszaadni a méltóságát és rangját.

Ez a célunk a pásztortalákozó megszervezésével nemcsak elkezdődött, hanem megteremtette a további rehabilitáció rangos esélyét.

A találkozón itt volt nemcsak **Pál István**, az utolsó dudás, de dallamait tovább muzsikáló tanítványai: **Juhász Zoltán, Dsupin Pál, Agócs Gergely, Bese Botond**, valamint az összes élő pásztormuzsikus és énekes (**Laczkó János, Cselényi József, Bárczy István, Nagy János, Árvai Sándor, Katyi János, Gubo József, Mogyorósi József** és még sokan), itt voltak a pásztortáncokban jeleskedő **Mezei Lajos** tanítványai Borzováról, az **Ilosvai**, a **Búzavirág** együttesekből, itt voltak a kolompások Szilicéről, a csen-

gősök, kampósok Edelényből, valamint a pásztorművészetben jeleskedő számos kézműves; itt voltak a palóc mesemondók, és nem utolsósorban a legjobb pásztorkonyhát vezetőik, akiknek tudásuk megmérettetett.

Nem utolsósorban itt volt velünk a muzsikáló pásztorok zenéjét magas színvonalon továbbadó **Fonó** zenekar Budapestről. Mátyás király áruházában szintén itt járt.

Darmo Istvánra, a gömői pásztorok 2007 őszén 96 évesen elhunyt jeles képviselőjére pedig **Varga Norbert** közreműködésével kiállítással emlékeztünk.

Komoly szándékunk volt, hogy a találkozóra bevonjuk a lehető legtöbb modern pásztorgazdát, vállalkozót, akiknek szerves együttgondolkodása és munkálkodása lehet a záloga annak, hogy a mában és a jövőben ez a kultúra a maga természetes közegében is továbbéljen, és a gazdasági gondolkodás természetes velejárója legyen, hogy hozzájáruljon az állatgazdaság, valamint a pásztorkultúra és művészet természetes fejlődéséhez. A gazdák támogatása nélkül a találkozót nem tudtuk volna ilyen méltósággal megvalósítani.

Pirkadattól hajnalig szólhatott 2008. május 31-én Várhosszúréten a *Buzgó-fogadó*ban és környékén a pásztornóta, mese, muzsika, tánc és ima – a **pásztorok áldomása**.

„*Mintha pásztortűz ég őszi éjszakákon...*” hangzottak föl **Koncz Károly György** szájából **Arany János** szívszorongató sorai, és megszólaltak az óriáskolompok, a pásztorok pedig a tárogatók hangjára átvonultak a pásztorok kapuján, amit **Ulman István** faragott Pál István és a pász-

Muzsikáló pásztorok a Fonó Együttes tagjaival • Jozef Peniaško felvétele

torok tiszteletére. Ez volt a találkozó sok szép pillanata közül talán a legmegindítóbb és a leginkább elgondolkodtató.

Hogy tenni kéne, még nagyon sokat kéne tenni értük, értünk, hogy megmaradjunk és továbbéljünk azzal a méltó és nyugodt derűvel, ami a pásztorokból árad.

Még mindig árad...

Badin Ádám

Pál István dudán játszik • Jozef Peniaško felvétele

Árvai Sándor és Cselényi József • Jozef Peniaško felvétele

Ulman István bemutatja Pál Istvánnak a tiszteletére faragott kaput • Jozef Peniaško felvétele

Váratlan fordulat(ok)

Nehéz pasztorációs feltételek mellett, az elfáradt főtisztelendő úr néhány évvel ezelőtt már mint nyugdíjas, segédlelkési minőségben került Rimaszombatba. Működési köre a magyar ajkú hívek számára a szentmise bemutatására korlátozódott. Az istentiszteletnek a szentáldozaton kívül fontos része a szentbeszéd. A liturgia szerinti evangéliumot az atya értékes prédikációkban fejtegette. A tanítás és az időszzerű gondolatok azonban őt esztendő óta, adott körülmények miatt, nem jutottak el a hívők tudatába. Néhányan a múlt év júniusában írásbeli kérelemmel fordultunk **Eduard Kojnok** rozsnyói püspök úrhoz. Plébániánkra magyar anyanyelvű plébános kinevezését kértük, aki hosszú távon igazi pásztorunk lehet. Az elvilágiasodott társadalom kihívásának megfelelni tudó hitoktatókra, hitszónokokra van szükség. Rimaszombatban a négy-öt középiskolából csupán a református gimnáziumban folyik római katolikus hitoktatás magyar nyelven. Ott is a guszonai esperes-plébános tanít. A magyar ajkú papok hiánya éppen ezen a területen súlyos. **Széman és Radány** plébánosok idején **Korpás, Jávorszky és Durzó** rimaszombati fiatalok választották a papi hivatást. A püspök úr válasza a következő volt: [fordításban] „*Smuda dékán úr azt mondta, hogy teljes erejével végzi a szolgálatot, aminek örülök... Imádkozzanak a papi hivatásokért, különösen a magyar hívők esetében. A magyar papok a tiszta magyar parókiákon vannak, és csak a magyar plébániák állnak üresen. Még jó, hogy vannak szlovák papok, akik magyarul akarnak szolgálni.*” (2007.7.2.)

Más nem maradt hátra, minthogy eszünkbe jusson a bibliai idézet: „*Zörgessetek és megnyitattik*”. Aztán a csodálatos: „Deus ex machina”, váratlan fordulat villant föl előttem, amikor január végén hivatalos ügyintézés során megismerhettem Mgr. ThLic. **Földeáky Péter Fülöp** diakónus urat. Elmondta, hogy december végén Rózsnyón szerpappá szentelték. A püspök úr plébániánkon a magyar hívekkel való törődés feladatával bízta meg. Ezentúl a szentbeszéd már az ő feladatai közé fognak tartozni. Hamarosan felderítettük ősi rimaszombati gyökereit. Hat éves koráig itt nevelkedett nagyszüleinél, **Földeáky Bélánál** és feleségénél, született **Szalontay Máriánál**. Később is a nyári vakációk jelentős részét városunkban töltötte. Így megismerte a nagymama rokonait, kortársait, és továbbra is tartotta óvodás társaival a kapcsolatot.

Talán már templomunkban a gyakori ministrálás során érintette meg az Úr hívása. A mélyen vallásos nagymama szerette volna, ha unokája a papi pályát választja. Később szülei szülővárosából, Pozsonyból Bécsbe költöztek. Itt is érettségizett. Teológiai tanulmányait Bécsben, az ottani *Alma Mater Rudolfina* egyetemen, majd Budapesten a *Pázmány Péter Hittudományi Egyetemen*, a továbbiak során Rómában a *Pápai Gergely Egyetemen* végezte. Külföldi útjai során eljutott Németországba, Svájcba, Angliába, sőt az Egyesült Államokba is. A múlt év végén Rómából jövet Rózsnyón a püspök úrnál abbéli

vágyát fejezte ki, hogy rokoni kötődése folytán Rimaszombatban szeretne papi hivatást teljesíteni. A kiskorától imádott, de súlyos beteg nagymama a bécsi kórházban még boldogan vette tudomásul, hogy szíve vágya teljesülni fog. Csakhamar megtudtuk, hogy városunkat rendkívüli megtiszteltetés éri.

Az egyházi rend feladása általában azon püspöki székhely katedrálisában történik, ahol az egyházmegye papijává szentelik a diakónust. A püspök úr úgy döntött, hogy a papszentelés a „*Ratione familiaritatis*” illetékeség elve alapján városunkban lesz. Plébániánk történetében nem találunk ilyen nagyjelentőségű eseményre utaló bejegyzést.

Február 9-én a magyar hívek képviselőinek a plébánián tartott összejövetelén üdvözlöttük körünkben a diakónus urat, és a passió előadásával kapcsolatos gondolat is sikerült rendezni. Ezután a kérelmet szövegezők hűsvét keddjén, első találkozásjukon felmérték az ordináció ünnepeivel kapcsolatos tennivalóikat. Előkészítettük a szlovák hívekkel közös, a zeneiskola alagsorában tartott gyűlést. Itt **Szomolai Tibor** részletes tervet adott elő, és a feladatok is gazdára találtak. Kiváló szervezőmunkájával sikerült a plébánia híveit a közös cél érdekében egyesíteni. Mint később mondta, nem akadt, aki kérését elutasította volna. Külön ki kell emelni a **Csirke házaspár, Pelle Tibor, a Pelle házaspár, Anton Blaževička, Gulik Peter, Kvietiková Jarka, Kollár Gyula, Vilhan Milan, Básti Ottó** és mások áldozatkészségét.

A pap életében az egyházi rend felvétele és az első szentmise, hivatása betöltésének kezdete és a legjelentősebb esemény. Az 5-6 esztendő stúdiuma a teológia és az azzal kapcsolatos tudományok elsajátítását, de főként a hivatástól elválaszthatatlan lelkiélet elmélyítését jelenti.

Földeáky Péter Fülöpöt áldozópappá április 26-án, a rimaszombati Keresztelő Szent Jánosról elnevezett római katolikus plébániatemplomban szentelték föl. Tanulmányai során sok kiváló egyházi személyiség ismerte meg őt. Nagy megtiszteltetés érte, amikor őexcellenciája monsignor **Karl Josef Rauber** érsek, aki pápai nuncius a Belga Királyságban és a Luxemburgi Nagyhercegségben, kézrátételével szentelte pappá.

Általában ez a megyéspüspök feladata és privilégiuma, de ez esetben Kojnok püspök úr szívesen átengedte ezt az érsek úrnak, hiszen ő és a szentelendő már több mint 15 éve ismerik egymást, még amikor Rauber érsek úr nuncius volt Svájcban és Magyarországon.

Az ünnepi szentmisével egybekötött szertartáson celebrált monsignor Eduard Kojnok rozsnyói megyéspüspök, monsignor Dr. **Németh László** pápai prelátus, őszentsége tiszteletbeli káplánja, valódi és titkos pápai kamarás, a *Pápai Magyar Intézet* rektora, az olaszországi magyarok főlelkésze, főméltóságú főtisztelendő **Bartal Károly Tamás** jászóvári premontrei apát, főtisztelendő Dr. **Vadkerti István** rimaszombati esperes, guszonai plébá-

nos, **Jozef Dluhoš** helybéli plébános, esperes, valamint további 30 távolabb és a környékünkön működő lelki testvér.

Az ünnepi szertartást 10,30-kor a plébániáról a templom főbejáratán keresztül bevonuló egyházi személyiségek menete nyitotta meg. A rendezők a várható nagyszámú részvételre való tekintettel gondoskodtak a templom északi falán az ünnepség lefolyásának a vetítéséről.

Az egybegyűlt vendégeket városunk lakossága nevében MUDr. **Czifruš István** polgármester úr szlovák és magyar nyelven üdvözölte. Az egyházi rend feladását és az egyházi méltóságok látogatását városunkban nagy megtiszteltetésnek és a hívek maradandó lelki élményének tekintette. A hívek nevében magyar nyelven **Danis Tamás** mondott köszöntőt. Tolmácsolta, hogy a napi gondokkal küzdő lelkek kérik az evangéliumi tanítás anyanyelvű átadását. Jó pásztorra van szükség, aki a félmondatokat is megérti. Most hosszabb idő után egy reménysugár tűnik föl. Isten áldása az, ha a népnek saját soraiból van főpásztor, lelkiatyja. Városunkhoz kötődő Péter Fülöp megértette a kihívást, és **Mózes** szavaival válaszolt: „*Uram, legyen, mint parancsolod, megyek, hová szavad vezet.*”

A nagytekintélyű és becses vendégeket a szlovák hívek nevében Anton Blažička üdvözölte. Háláját fejezte ki, hogy templomunkban vehetünk részt a felbecsülhetetlen jelentőségű egyházi eseményen.

A pappá szentelés ünnepélyes szertartása latin, a könyörgések és imák, valamint a népének felváltva szlovák és magyar nyelven hangzottak el. Az áldozópappá szentelendő a *Mindenszentek* litániáját arca borulva hallgatta végig, kifejezve a papnak Jézus Krisztus tanítása és az egyház iránti feltétlen engedelmisségét. Az érsek úrnak erre az alkalomra írt homíliáját magyar nyelven a jászóvári premontrei apát úr tolmácsolta. Ennek egyik gondolata: „*Az, aminek fontosnak kell lennie az ön életében, a spiritualitás, a lelki beállítottság, és nem a funkcionalitás, melynek lényege a tett Krisztus szellemében, és nem lesz ez üres emberi tevékenység.*”

A lépcsőn térden álló felszentelendő fejére az érsek atya kézzel adta a szent hatalmat a szent hivatalhoz és a kegyelemosztó tevékenységhez. Közben **Lévay Tibor** kvartettje a *Veni creator spiritus* c. művet adta elő. Majd a kézfelkenés, a kehely és a patena átadása után a lelkiatyák békecsókja során az *Ave Verum* dallama méltó módon mélyítette az áhítatot. A hívek által magyarul énekelt *Isten bányája...* után a Communio ideje alatt a kvartett a *Sacrum convivium* c. művet énekelt. A most már áldozópappá szentelt paptársaival együtt concelebrálta az Eucharisziát, majd kiszolgáltatta az oltáriszentséget a híveknek.

A szertartás végeztével, a *Pápai Himnusz* eléneklése után, az egyházi személyiségek ünnepi menete a főbejáraton keresztül a plébánia épületébe vonult. Az emeleti termekben a hívők vendéglátói szaktekintélyek (**Slovak Jozef** és **Pelle Gyula** urak) irányításával gondosan előkészített ünnepi ebédet szolgáltak fel.

Április utolsó, húsvét 6. vasárnapján, ragyogó napfényre ébredt városunk lakossága. A Fő téren fél tíz órai kezdettel mutatta be Péter Fülöp atya első szentmiséjét. Erre az alkalomra a betléri múzeumban őrzött igen értékes kazulát ölthette fel. **Mária Terézia** királynő 1776-ban alapította a rozsnói püspökséget, és ezt a miseruhát feltehetően **gróf Révay Antal** püspöknek (1776–1780) ajándékozta. A főpapok (Rauber érsek, **Lukač** általános helynök úr, az apát úr) concelebrálása emelte a primícia ünnepélyességét. A liturgia könyörgéseit, a zsoltárokat **Michal Pásztor** szepesi szerpap énekelte, és **Jozef Sukanik** orgonaművész, kispap kísérté szintetizátoron. Az istentisztelet latin, szlovák és magyar nyelven folyt. A két egyházi énekár népeiket városunk *Sobotienka*, a gyetvai *Detva* és a besztercebányai *Cementár* egyesített fúvószenekar **Lévay Tibor** karnagy vezetésével kísérté. Bartal Károly Tamás apát úr szentbeszédében **Mécs László** sorait idézte:

„*Csak annyit tudtam, Valaki szeret,
Valaki nagyobb minden boldogságnál,
Minden csendnél és minden szerelemnél,
Nagyobb a Földnél és nagyobb az égnél,
Tudtam, szeret. És ennyi az egész.*”

„*A legnagyobb hiánycikk ma a világon a szeretet.
Mindnyájan a szeretet koldusai vagyunk... Péter Fülöpöt a
Mester választotta. És ma a Mester vezette tekervényes
utakon át az oltárhoz itt, Rimaszombatban.*”

Szlovák nyelven Dr. **Štefan Kosturko** korompai esperes-plébános úr a pap személyének tulajdonságait és az iránta való elvárásokat taglalta.

A felajánlás és az átváltozás liturgiája alatt az oltárt körülvevő paptársak concelebrálása mélységes áhítattal töltötte el a Fő téren egybegyűlt hívek seregét. A *Mi Atyánk* és az *Agnus Dei* együttes éneklése után az áldoztatás idején a *Győzelemről énekeljen...* c. éneket kísérték a fúvósok.

A concelebráló lelkiatyák és az újmiséis áldásosztása után Anton Blažička mondott köszöntőt, majd e sorok írója szólt. Hangsúlyozta, hogy kiváló emberi tulajdonság felismerni a feladatokat és beleélni magunkat mások helyzetébe. Ez a megértés, az együttműködés záloga.

Ifjú áldozópapunk a mise végeztével a híveket meghívta a plébánia udvarán és a zeneiskola alagsorában elkészített agapera. A Pápai Himnusz éneklése után a fúvószenekar által kísért *Boldog asszony anyánkat* éneklők a templomból kivonuló ünnepi menetet követték a parókiára.

Az ünnepséget követő hétfői napon a rendezők záró értekezletén olvasta fel Mgr. ThLic. Földeáky Péter Fülöp atya monsignor Eduard Kojnok megyéspüspök úr dekretumát, melyben az újmisést mind a szlovák, mind a magyar hívek szolgálatára a rimaszombati plébániára kápláni minőségben 2008. május 1-ével kinevezi.

Lévay Tibor és kvartettje • Gál Miklós felvétele

Az ünnepi szertartás után Rauber érsek úr, Kojnok püspök úr, a felszentelt pap és családja • Gál Miklós felvétele

A primicián résztvevők • Gál Miklós felvétele

Rauber érsek úr kézrátétele • Gál Miklós felvétele

Utóhang

Bibliai évünk második negyede maradandó lelki élményt adott. Talán a rozsnyói egyházmegyében nem is találhattak olyan plébániát, ahol méltóbb módon készítették volna elő és ünnepelték volna meg az április végén megvalósult papszentelést és első az szentmise bemutatását.

A katolikus hívők öröme egyöntetű volt.

Minden mulandó, ez az élet velejárója. Június vége egyeseknek meglepetést, másoknak csalódást, valakiknek pedig kimondhatatlan fájdalmat, vagy megalázást jelentett. Egyesek mellőzésnek, mások félrevezetésnek vették Péter Fülöp atya gyors távozását. A borúlátók januárban kelt hírekre hivatkozva, kételkedve mondták: „Nem fog ittmaradni”. Templomunkban mondott utolsó szentmiséjét megdöbbenés kísérte, mely a búcsú gondolatát is elfojtotta.

Városunkban kápláni minőségben sokat tehetett volna hitünk elmélyítése, gondjaink orvoslása, az ifjúság nevelése terén. Lehet, hogy Rimaszécsen plébánosi minőségben, az új közösségben is gyümölcsöző lesz munkája.

Csüggedtségünk orvosa a remény, hogy a Gondviselő, a földieket irányítva, körülményeinket jobbra fordítja.

Danis Tamás

A 2008-as Rovás Alkotótáborról

A Rimaszombathoz közeli Kokava-Línia üdülőközpontban augusztus 2-től 9-ig zajlott a Rovás idei nyári képzőművészeti és iparművészeti tábora. Az alkotótábor a társaság gyermek tehetséggondozó programja részét képezte.

Gyönyörű környezetben, égis éré fenyőfák alatt, lankás hegyi legelők közvetlen közelében, friss levegőn, nap-sütésben, néha esőben, juhok és lovak társaságában, mesés faházak között történtek a foglalkozások. Kevés ennyire kiválóan és színvonalasan megszervezett nyári program van ebben az országban, amely egyben szórakoztató, vidám és precízen kivitelezett továbbképzést biztosít gyerekeknek, értelmesen töltve el a szünidő néhány napját. A résztvevők többé-kevésbé „visszajáró lelkek”, az újak tőlük kapták az információt a táborról, amely idén már sorrendben a 14. volt.

A délelőtti foglalkozások különböző szekciói reggel 9 órakor kezdték a munkát és dolgoztak ebédig. Ebéd után hosszabb pihenő, fürdés, sport, túrázás, délutáni foglalkozások következtek, este 18 órakor vacsora, utána lovaglás és kvadozás sötétedésig. Tábortűz, móka, szórakozás, 23 órakor takarodó és lámpaoltás. Íme, három mondatban elmondva, összefoglalva a lényeg. Viszont ennyire leegyszerűsíteni a dolgot azért mégsem lenne szabad.

A festészet szekciót **Tóth József** festőművész vezette, aki a besztercebányai művészeti akadémia absolvensé, a *Kassai Márai Gimnázium* művészeti osztályának tanára. A festészet iránt érdeklődők a tábor végére igazi mester-

műveket vihettek haza. Olyan A2-es farostlemeze készült műveket, amelyekkel az alkotóik bármelyik művészeti iskola diákjaként is megállnák a helyüket. A szobrászat szekciót **Jozef Suchoža** szobrászművész vezette, aki szintén a besztercebányai akadémián végzett és az itteni szobrászati tanszék tanársegédje. Agyaggal és gipsszel foglalkoztak, és a jelentkezők megtanulhatták a formázás és a gipszöntés fortélyait. A grafika szekciót **Kiss László** encsi grafikus, a *Váci Mihály Gimnázium* tanára vezette, aki főleg monotípiákkal és linómetszéssel foglalkoztatta a tőle tanulni vágyó fiatalokat.

A figurális rajz szekciót egy fiatal képzőművész, **Gyenes Gábor**, a pozsonyi képzőművészeti akadémia diákja vezette. Nála a felvételi vizsgához szükséges alapokat, a portrét, a félalakos és egészalakos stúdiumrajzok készítését, az árnyékolás és a helyesen értelmezett arányos rajzot tanulhatták meg az érdeklődők. A fotó és filmművészet volt a legnépszerűbb szekció, ezt három csoportra kellett osztani a nagy érdeklődésre való tekintettel. Az egyes csoportokat **ifj. Szaszák György**, a *Kassai Műszaki Egyetem Képzőművészet Tanszékének* diákja, **Szekeres Éva**, a Rimaszombati Városi Televízió szerkesztője és **Kovács Oszkár** mérnök, kiváló fotográfus vezette. Az Ipoly vendégház borozójában egy kiválóan felszerelt stúdiót hoztak létre, ahol rövidfilmeket is készítettek a fotózás és a vágás elsajátítása mellett. Filmeket néztek és elemeztek, megtanulták a digitális felvételek számítógépes feldolgozását és az

Pillanatkép a táborból • A szerző felvétele

Pillanatkép a táborból • A szerző felvétele

Pillanatkép a táborból • A szerző felvétele

egy programok kezelését. A dekor szekció, amelyet **Krúzs Judit**, a Kassai Műszaki Egyetem Képzőművészeti Tanszékének diákja vezetett, ékszerkészítéssel és különböző lakásdíszekkel foglalkozott. A bőrművészek **Ladóczy Vilmos**sal éjt nappallá téve dolgoztak, ami rengeteg karkötőt, nyakéket, övtáskát, övet és egyéb csecsebecsét eredményezett. A mozaik szekciót **Ferdics Béla** szobrászművész, a pozsonyi képzőművészeti akadémia abszolvenséje vezette, aki a szakma avatott mestere. Szekciójában a gyerekeken kívül a felnőttek is megfordultak, gipszkartonra kisebb-nagyobb üvegmozaikot készítettek. A bizánci jellegű, apró, részletes, figurális és ornamentális mozaikoktól a teljesen elvont, nonfiguratív mozaikdíszekig, minden előfordult.

A Rovás-táborok legfőbb célja a kezdetektől az, hogy kifinomult, jóízű, a művészetek felé nyitott, értelmesen gondolkodó fiatalokat neveljen. Szellemisége értékteremtő, haladó gondolkodású és nyitott minden náció felé.

Szabó Ottó festőművész, a pozsonyi képzőművészeti akadémia abszolvenséje, a Kassai Iparművészeti Középiskola tanára és a Rovás vezetője így nyilatkozott:

„Hogy mi a célunk ezekkel a táborokkal? Mindenekelőtt olyan alkotótáborokat szeretnénk, amelyek művelődési és kulturális táborok is egyben, amelyek segítenek művészeti és kulturális értékeink továbbadásában. A különböző képzőművészeti technikák oktatásán kívül törekszünk az irodalmi és publicisztikai ismeretek fejlesztésére, a színházmesterség és előadóművészet, a népművészet és

a kézművesség legalapvetőbb jellemzőinek megismertetésére és kellő érdeklődés esetén az alapok kiművelésére, majd ezek továbbfejlesztésére későbbi táborok idején. A jóízű és az esztétikai érzék fejlesztése a legalapvetőbb célunk, de nem törekszünk feltétlenül arra, hogy mindenkiből alkotóművész legyen – az értő szellem számunkra fontosabb, akár alkotóművész lesz valakiből, akár befogadó értelem. A szépet keresve hívjuk fel a fiatalok figyelmét a világ sokszínűségére és legfőképpen arra, hogy az egyes népek és nemzetek is pusztán színfoltjai és részletei a nagy egésznek – az emberiség kultúrtörténetének”.

A másik, nem kevésbé fontos szándék, hogy elejét vegyék mindenféle intolleranciának, a másság elutasításának, gyűlölködésnek – hiszen a művészetek nyelve egyetemes és főleg a képzőművészet esetében lényeges, hogy mentes legyen mindennemű nacionalizmustól.

Elsősorban a művészetek segítségével szeretnének oktatni és nevelni. Másodsorban szeretnének tevékenyen hozzájárulni egy új generáció szellemi kicsiszolásához és fejlődéséhez. Harmadsorban esélyt kínálnak a tehetségek számára, hogy kibontakozhassanak, hogy megfelelő mesterek segítségével valódi művészekké válhassanak. Továbbá, de nem utolsósorban szeretnék közel hozni a különböző nemzetiségeket, biztosítani a lehetőséget az ismerkedésre és a barátkozásra – egymás elfogadására, az igazi emberi értékek előtérbe helyezésére. Mindezekon túl a Rovás tagságát jelentő művészeknek és értelmiségieknek, valamint az oktatóként meghívott vendégeknek, művészeknek és tanároknak olyan szimpóziumot szeretnének biztosítani, ahol az egyéni elképzelések – úgy az oktatási folyamatban, mint az alkotótevékenységét illetően – méltó környezetben konfrontálódhatnak.

Kovács Ágnes

Pillanatkép a táborból • A szerző felvétele

„Énekeljete az Úrnak!”

Az I. Vox Columbella Kórustalálkozó Szepsiben és környékén

A címben jelzett mondat volt az augusztus utolsó hétvégéjének jelmondata Szepsiben, Ájban, Kassán és Tornaújfaluban. Az ötlet a szépsi *Vox Columbella Kórustól* jött, amely tavasszal a galántai *Kodály napokon* ezüst minősítést szerzett. Amit talán annak is köszönhet, hogy a 35 éve kiválóan működő aranykoszorús kassai **Csermely Kórus**szal szoros kapcsolatban van. **Bodnár Attila** karnagy, aki **Havasi József** keze alatt érlelődött középiskolás kora óta a Csermelyben, s az önálló alig négy éves karmesteri tevékenysége során sok közös próba és fellépés valósult meg e két lelkes és színvonalas csoport együttműködésében. Újévi koncertek, ünnepi köszöntők (Jászón, Kassán, Tornán, Szepsiben), avagy a tavalyi barokk mise bemutatója az Aggteleki-barlang koncerttermében, hogy csak néhányat említsünk. Nem csoda, hogy Galántán 15 közös tagot számlálhatott a közönség, akik mindkét együttesben énekelnek, s ebből nyolcan szépsiek.

A Vox Columbella (Kisgalamb Hangja), amely nevét a város címere és a Szentlélek tiszteletére emelt temploma alapján választotta, két éve a 150 éves mezőkeresztési kórusünnepségen ismerkedett meg a székelyföldi *Cantus Firmus Vegyeskar*al. Tavaly már meghívást is kaptak Sepsiszentgyörgyre egy **Kodály Zoltán** emlékére rendezett fesztiválra, amelynek élményét az is fokozta, hogy a csíksomlyói búcsúban is jelen lehettek. Ilyen előzmények után döntötték el, hogy ezeket az énekes, dalos alkalmakat egy-egy jeles eseménnyel egybekötve rendszeressé kell tenni. Jó alkalomnak kínálkozott a *Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének* országos tanévnyitója a kassai Szent Erzsébet-dómban és a Tornaújfaluban rendezett *Bódva völgyi dalos találkozó*. Ráadásul négy munkaszüneti nap követte egymást, s amit anyagiakban nem tudtak előteremteni a szervezők, azt jelenlétükkel, saját munkájukkal pótolták. Szepsiben a római katolikus templomban

*Cantus Firmus (Erdély) a Szent Erzsébet-dómban
A szerző felvétele*

Gábor Bertalan esperes-plébános, pápai káplán köszöntötte a csoportokat, végül pedig **Iván László** alpolgármester fejezte ki háláját a csodálatos kórusmuzsikáért, különösen a műsor végén közösen előadott Kodály által komponált *Ének Szent István királyhoz* című mű előadásáért.

A kassai országos tanévnyitón ugyancsak a karzatról, a háttérben hallatták hangjukat, de éppen ez a magyar és latin ének adta meg igazi történelmi hangulatát újra annak a szent helynek, ahol az építése óta szinte minden királyunk megfordult és imádkozott. Emlékezetes marad mind a kezdő pedagógusok, mind az első osztályba lépők számára, hogy itt áldották meg első lépéseiket (**Pásztor Zoltán** püspöki helynök, **Tarr Katalin** szesztai és komáromi református lelkész). Az ünnepi szónokok, köztük **Lezsák Sándor**, a MK Országgyűlésének alelnöke, **Csáky Pál** az MKP elnöke, **Pék László** (egykori kassai diák), az SZMPSZ elnöke a pedagógusokhoz, szülőkhöz, diákokhoz szólva mind az anyanyelv őrzésének alapvető fontosságát emelték ki, de elhangzott az önrendelkezés igényének időszerű kívánalma is.

A sepsiszentgyörgyiek (lévén a kórus többsége szintén pedagógus), bár először jártak Kassán, a magyar történelem emlékeit és hangulatát felidéző utcák és épületek látán hamar feltalálták magukat, és boldogok voltak, hogy Krasznahorkát sem hagyták ki vendéglátóik a programból. Szálláshelyükön, Ájban szintén sok meglepetés érte őket. Nem azzal, hogy a környezet szinte a Székelyföldet utánozza, s a vendégszeretet is hasonló volt, hanem azáltal, hogy abban a faluban töltöttek négy napot, és énekelhettek a községnek, ahová Kodály Zoltán küldte a negyvenes évek elején **Vargyas Lajost** gyűjteni. **Gajdos Irén** polgármester-asszony ténykedésének van látszatja a faluban, s a külsőségek tartalmat is kapnak. Nemsokára talán egy *Vargyas-emléksarok* is őrzi majd a népdalgyűjtő emlékét.

Az utolsó közös koncert, ahová a mezőkeresztési vegyeskar, férfikar és citerazenekar is eljött, Tornaújfaluban volt, a zsúfolt művelődési házban, kiváló szervezésben (fiatalos lendülettel, de a hagyományokhoz hű módon). Bodnár Albert polgármester és Gábor Bertalan esperes ajándékai mellett a legszebb ajándék az énekből való egymásra találás, árvaságra rendelt közös sorsunk tartóhatatlanságának felismerése, és a határokat nem ismerő összetartozás érzése volt.

Lesz folytatás!

(Mihályi Molnár László)

Cantus Firmus – László Attila karnagy vezetésével • A szerző felvétele

Csermely kórus – Havasi József karnagy • A szerző felvétele

Vox Columbellae • A szerző felvétele

Csoportkép Torna várával a háttérben • A szerző felvétele

Dél-Gömör öröksége

Új állandó kiállítás a putnoki Gömöri Múzeumban

A Gömöri Múzeum székhelye Putnok egyik legrégebbi épülete, az 1600-as évekből származik. Putnok neves történetírója vámházként említi. Az évszázadok során többszöri felújítás és átalakítás után nyerte el a mai formáját.

A múzeumi intézmény, Dr. **Ujváry Zoltán** tanszékvezető egyetemi tanár kezdeményezésére, 1987-től működik a jelenlegi épületében. Putnok Város Önkormányzata **Tamas Barnabás** polgármester vezetésével, a múzeum fontosságát szem előtt tartva, nagy hangsúlyt fektetett az épület karbantartására és felújítására. Az elmúlt húsz év alatt az első jelentős renoválás 1997-ben történt, amikor egy irodahelyiséggel és egy galéria-résszel bővült az intézmény, így megoldódott az adattár és a könyvtár elhelyezése. Jelentősebb beruházásra a 2006-2007-es években került sor. Putnok Város Önkormányzata a régi épület teljes körű felújítását tűzte ki célul, melynek során megtörtént a tetőszerkezet és a nyílászárók cseréje, valamint a fűtés korszerűsítése. A munkálatok befejezésével az épületkomplexum impozáns egységet alkot.

A megújult múzeum a *Dél-Gömör öröksége* című kiállítással nyitotta meg újra kapuit, 2007. október 23-án.

A Gömör-Szepesi érchegység és a Bükk hegység között elterülő Gömör vármegye déli folyóvölgyeiben a magyarság a kora Árpád-korban telepedett meg. A 14-15. század-

ban északon megnőtt a szlovák népesség aránya, a bányavárosokba pedig a nagyszámú német lakosság költözött. A huszita háborúk, a török hódoltság, a Thököly- és Rákóczi-szabadságharc küzdelmei visszavetették a terület fejlődését. A megrázkódtatásokat a vármegye a 18. század közepe táján kezdi kiheverni, leginkább a bányaművelés és a vasdolgozás fejlődik.

A 19. század derekán Gömör – az 1802-ben hozzácsatolt Kis-Honttal együtt – már az ország legiparosodottabb megyéje. Virágzik a kisipar majd minden ága, a földművelés (gabona-, szőlő-, zöldségtermesztés) és az állattenyésztés is, valamint a kereskedelem. A Sajó völgyén halad ugyanis a Felvidéket az Alfölddel, Erdéllyel összekötő egyik legfontosabb kereskedelmi útvonal. A gazdálkodásra kevésbé alkalmas részeken megnőtt a jelentősége az erdőmunkának.

A trianoni békeszerződés után a történeti vármegye 281 településéből mindössze 21 került Magyarországhoz. Ezzel Gömör, mint önálló vármegye megszűnt, de magyarul lakta területét továbbra is néprajzilag önálló tájegységként kezeli a kutatás, hiszen az itt élőket a közös múlt, a hasonló gazdasági-társadalmi feltételek, az egyező kulturális örökség köti össze.

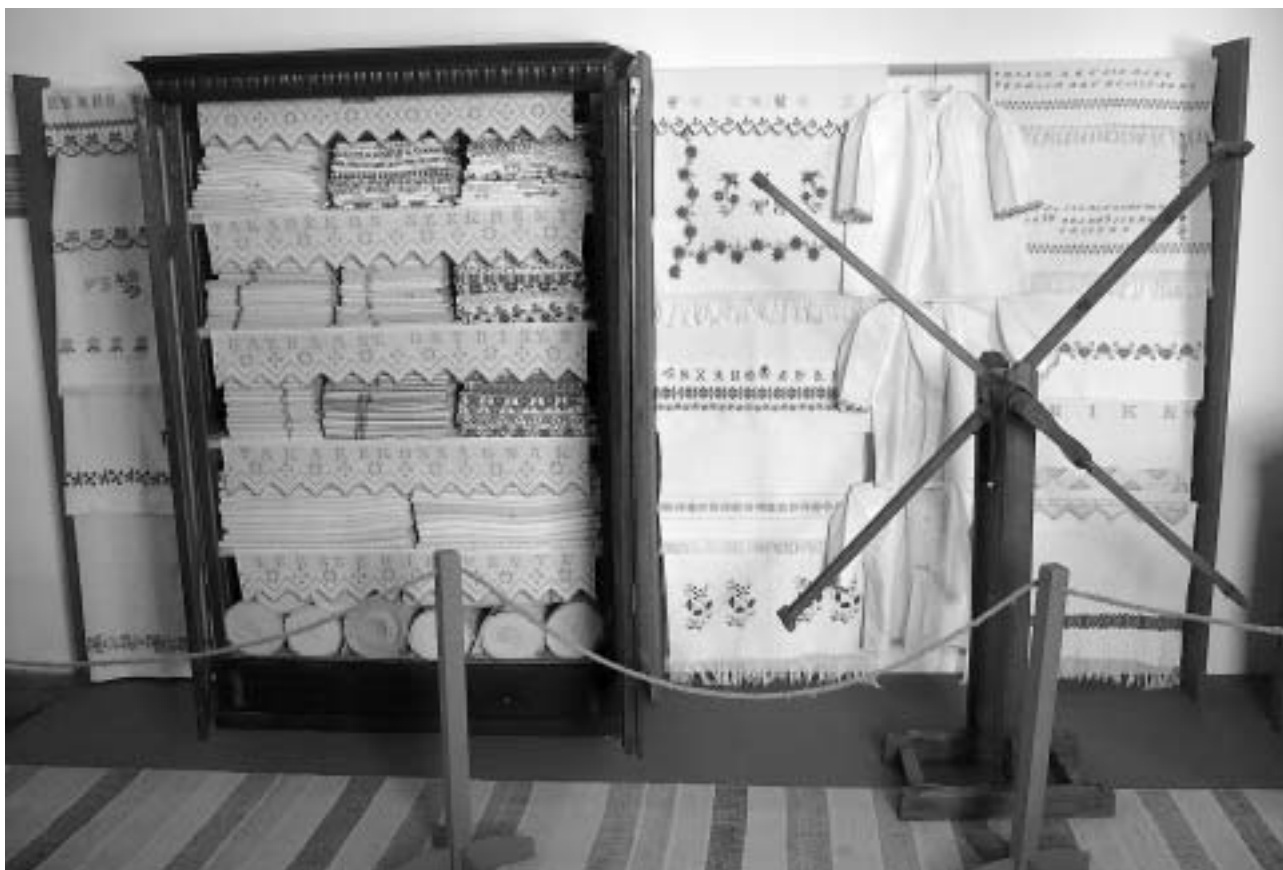
Részlet az új állandó kiállításból • A szerző felvétele

A jelen kiállítás több egységből tevődik össze. Az első terem egyik falán Putnok térképe látható 1822-ből, és **Rácz Győző** régi, kinagyított képeslapjain mutatjuk be Putnokot. A másik rész a Putnokon élt gróf **Serényi** családot mutatja be, a falakon a Serényi család leszármazottait ábrázoló festményekkel, valamint egy Serényi-szalongarnitúrát, amelyet 2005-ben kapott ajándékba a múzeum.

Serényi László gróf putnoki örököse legkisebbik fia, a Budapesten született **Béla** (1866–1919) lett, aki a birtokok és a kastély mellett a közügyek iránti fogékonyságát is örökölte apjától. A jogi végzettséggel és doktorátussal rendelkező, de politikai pályán tevékenykedő Béla egészen a miniszteri bársonyszékig vitte. A múlt századelő gyakran változó kormányzaiban több ízben volt kereskedelmi és földművelési miniszter. Politikai elfoglaltságai következtében ideje nagy részét a fővárosban töltő gróf soha nem feledkezett meg Putnokról és a putnokiakról. A köztudatban ma is Putnok Széchenyijeként él. A Serényi család 1944-ben hagyta el Putnokot. Ezt követően birtokaikat és kastélyukat államosították. Sokáig nem volt ildomos emlegetni a grófi család érdemeit. Az 1980-as évek végén azonban már szabadabb szellem kezdett uralkodni. 1991-ben közintézmények vették fel a család jeles, Putnokért sokat tevékenykedő tagjainak nevét.

Egy következő, nagyobb egység a gömöri kerámiát, a gömöri ácsolt ládát (szuszéket) valamint a gömöri textíliákat, a szövés-fonás eszközeit mutatja be. A gömöri faze-

kasság első írásos emlékei a 16. századból maradtak fenn. A régió városaiban: Rimaszombatban, Jolsván, Szepsiben, Rozsnyón már a 17. században önálló fazekascéhek alakultak. A legismertebb gömöri fazekastermek a keskeny fenekű, kerek hasú fazék (vászonfazék, vagy ahogy az Alföldön nevezték: „tót fazék”) volt. A csak belül és a peremén mázazott fazekak formája a középkorig vezethető vissza. Legfeljebb a nyakán díszítették. Gömörben tűzálló anyagból készült még a háromlábú lábas, serpenyő, kacs- és hurkasütő tepsi. Ezeket csakis belül mázazták, díszítésük pedig török megszállás kori örökségre utal: sárga, zöld és barna mázzal folyatták be, négyes sugárban, a belsejük felé irányítva. Az ácsolt ládákat a történeti Gömör néhány falujában (Bábarét, Kiéte, Fillér, Kistrőce) szinte kizárólagos foglalkozásként készítették a paraszti sorban élő kisiparosok. A gömöri szuszékok bükkfából készültek, és teljesen arányos, geometrikus díszítéssel voltak ellátva. A négy sarokoszlopon, a magasságtól függően egymás fölött négyzetekből vagy téglalapokból, illetőleg keresztcsíkokból, kereszttrácsolatból álló részek váltják egymást. A téglatesteken keresztben két átló, illetőleg két-három körből álló véset található. A láda elülső oldalának ornamentikája a táblák számához igazodik. A régebbi darabok rendszerint csak három széles zsilipdeszkából állnak, s ezek díszítése is szélesen komponált. Tiszaigaron használták azt a ládát, amely a datálása szerint 1800-ban készült, valahol Gömörben. Egy Putnok környékén gyűjtött gömöri

Részlet az új állandó kiállításból • A szerző felvétele

típusú ácsolt láda előlapján az 1886-os évszám olvasható. Az ácsolt ládák még itt-ott templomokban is előfordultak. A szuszékok csak később, részben a díszesebb, festett ládák megjelenésével, még inkább a komódok, majd a szekrények elterjedésével kerültek ki a kamrákba, és változott meg a funkciójuk. Az ácsolt ládák tetején felnyíló ajtó lehetett lapos, vagy koporsószerűen domború kiképzésű.

Egy külön teremben **Tóth Sándorné Horányi Ilus** bábművész bábuit láthatja a látogató. „*Tóth Ilus művészi törekvései a népművészetben gyökereznek. Ahhoz a pedagógus-generációhoz tartozik, akikre Kodály, Bartók zenei anyanyelvet teremtő munkájának iskolai tapasztalatai első élményként hatottak...*” (**Koós Iván**). A *Népművészet Mestere* címet csodálatos, virágszemű bábjaiért kapta. „*Olyanok, mint a gyermekeim*” – mondogatta az elkészült bábokról. Az 1970-es években debreceni pedagógus volt, aki már akkor megvalósította azt, amit az oktatási rendszerek később írtak le: játszva tanított a szépre, a csodára. És valóban: a keze alatt megszülettek ezek a csodálatos lények, amelyek a jóságba, szépségbe vetett hitet sugározták.

A terem másik oldalán a Ragályban élt **Hárskúti Imréné** tojásdíszítő írózott gömöri hímes tojásai szerepel-

nek. Erzsike néni az édesanyjától sajátította el a tojásírás technikáját. Ő inkább a virágos mintákat kedvelte, édesanyja a régi mintáit csak részben hagyta az utókorra. A gyufaszál-vonalkákból, apró, elvékonyodó húzásokból előálló minták: leveles, párosával záródó szívformák, virágok, forgók és Nap motívumokat ábrázolnak. Gyufaszál segítségével, forró méhviasszal írta a tojásokat. A megírt tojásokat hagymalé-főzetbe tette, és azzal újra felfőzte a főtt tojásokat. Így a viasz leolvadt róluk, de mire kiszedte és megtörölte őket, már szép barnára fogta be valamennyit a festék. Ugyanebben a teremben gyermekjátékok (parittyá, csuhébaba, pörgettyű stb.) láthatók, valamint a polgári iskolai képzésre utaló tárgyakat és fotókat láthatja a közönség.

Az utolsó terem egy polgári szobabelső részlete, polgári asztal három székkal, ezek **ifj. Fazekas György** ajándékai. A falakon híres putnoki családok festményei és fotói tekinthetők meg.

Szeretettel várjuk az ide látogató vendégeket.

Zsuponyó Ujváry Mária

Részlet az új állandó kiállításból • A szerző felvétele

Nyári rendezvények Nógrádban

Földön és levegőben várták a szervezők a kultúra, az akrobácia és az „adrenalin sportok” kedvelőit, Losonc és környéke érdeklődő közönségét. Az elmúlt évekhez viszonyítva szokatlanul gazdag nyári rendezvénysorozat kínálatában valóban lehetett válogatni. Néhány apróságtól eltekintve az általam meglátogatott valamennyi műsorról csak azt tudtam megállapítani, igényes, magas színvonalú, élményt adó rendezvény voltak.

A szeptember 14-én a *Repülőgép Modellezők Losonci Klubja* által megrendezett *Akrobatikus repülés F3A Szlovák Bajnokságának* versenye nyitotta meg. Talán kevesen tudják, hogy klubnak a város határában egy 170x50 m-es kis repülőtér van a tulajdonában, ahol rendszeresen gyakorolnak; ide várták az ország számos pontjáról meghívott versenyzőket is. Az eredeti terv szerint egy budapesti vendégszereplő is lett volna, aki azonban egyéb kötelezettségei miatt nem tudott eljönni.

A losonci klub elnöke **Bednár Péter**, jelenleg 20 aktív tagjuk van. Ma is aktív tagjuk az alapító **Kovács Gábor**, aki többévmagával 1978-ban, a modellezők egy önálló ágazatát is létrehozva (rádió keresztül irányított repülőgépek) hozta létre a losonci klubot. Azóta számos versenyen és bemutatóon vettek részt a régióban, s annak határain túl is. A repülőgép modellek készítése és „reptetése” nem tartozik a legolcsóbb szórakozások közé, ám aki részesévé válik egy-egy ilyen bemutatónak, akarva, akaratlanul kedvet kap hozzá. Ezt érezhették azok is, akik részt vettek az ideai versenyen.

A 17 elemből álló gyakorlatot egy meghatározott térben kellett végrehajtani. A pályát minden versenyző háromszor tehette meg, amelyből a megítelt pontszámok alapján a legjobb kettőt számították be. A legjobb ered-

ményt **Lukáš Pinter** (Nyitra, 1000 pont) érte el, **Peter Kozia** (Zólyom, 981) és **Miroslav Komunda** (Pozsony, 717) előtt. Volt versenyen kívüli bemutató is. Sugárhajtású, Albatros L-39-es modellrepülőgéppel **Milan Lalík** (Zólyom) tartott bemutatót.

*

Bolyk és Losonc 1982-ben kapott lehetőséget arra, hogy világvetélyt rendezzen. A losonci katlan az időjárás tekintetében gyakran a „saját útjait” járja, nem egyszer teljesen figyelmen kívül hagyva az időjárást előrejelzők jóvondoléseit. A bolyki repülőtérnek viszont kiváló és kiszámítható légköri viszonyai vannak, éppen ezért ideális helyszíne az ejtőernyős sportnak. Az országban éves szinten itt a legnagyobb az ugrásokra alkalmas napok száma. Ez is egyik oka annak, hogy július utolsó hetében a bolyki repülőtér már ötödik alkalommal kapott lehetőséget arra, hogy fogadja a világ élsportolóit. A helyszínhez fűződik több, a világbajnoksághoz kötődő változtatás bevezetése is. Itt kezdték elektronikusan mérni a pontossági ugrásokat. Az addig használt „szemmérték” ma aligha érné el a kívánt pontosságot. A célkör akkor 10 cm-es nagysága 5-re csökkent, s ezt az ejtőernyősöknek kb. 1000 m magasságból kiugorva kell elérniük. Ugyancsak itt szűnt meg az akrobatikus ugrások „távcsöves” értékelése, s váltotta fel azt a föld-levegő videófelvétel alapján történő pontozás.

A jubileumi 30. és a 4. *Junior Stílus és Célbaugró Ejtőernyős Világbajnokságra* 29 ország több, mint 350 sportolója érkezett a helyszínre, köztük Szlovákia és Magyarország ejtőernyősei, akik aztán két kategóriában mérték

Ejtőernyős Losoncon • Puntigán József felvétele

össze a tudásukat. A megnyitót a bolyki repülőtéren, a záróünnepséget a losonci Köztársaság téren tartották. Az időjárás az idén sem okozott csalódást. Egy a nyitó nap előtti kisebb záport leszámítva minden adott volt a jó versenyzéshez, így Losonc és Bolyk légtérében egy héten keresztül folyamatosan zúgtak a sportolókat magasba emelő repülőgépek.

Az eseményhez számos, jobbnál jobb kulturális rendezvény kapcsolódott. Volt jazz- és „funky” koncert (*KBS Projekt, Soul Grooves, NT Music PUB*), country koncert (*Akkor nyugaton, Arany Phoenix udvar*), nosztalgikus rock bemutató (*ESO Band, Kubinyi-tér*). A város több helyszínén élőzene várta a szórakozni, beszélgetni vágyókat. A *Nógrádi Múzeum és Galéria* udvarán **Tibor Kobliček** és fia mutatta be az általa készített hangszereket és játszott rajtuk. A losonci református templomban a *Presburger kvartett* adott koncertet. A városligeti szabadtéri színpadon **Robert Kazík** és vendégei léptek fel. A szervezőknek köszönhetően annak része lett a *Nógrádi Nemzetközi Kulturális Fesztivál* losonci gálaműsora is, amelyre, alkalmazkodva a verseny napjaihoz, az eddigi megszokott pénteki nap helyett csütörtökön került sor.

A részletes eredmények közzététele nélkül (az érme átadása közel két órát vett igénybe) a legtöbb érmet a szlovén és az orosz csapat szerezte meg. Egy-egy győzelem jutott Németországnak, Csehországnak, valamint Magyarországnak. Utóbbit **Olenyik Roland** egyéni célbaugrásban szerezte meg (egyéni összetettben pedig 4. lett). A magyar csapat (mintegy olimpiai előzetesként) nem tudta megőrizni az utóbbi két világbajnokságon is megtartott 2. helyezését. Célba ugrásban a 8. az összetett versenyben pedig a hetedikiek. lettek. A szlovák csapat a csapatversenyben a magyarokkal azonos eredményt elérve a 8. lett. Az egyéni összetett versenyben a legjobban **Karol Adamčík** szerepelt, aki a 10. lett.

*

Az idén 13. alkalommal rendezték meg a Nógrádi Nemzetközi Folklór Fesztivált, melynek témája az esküvő és a lakodalom volt. Az ötnapos rendezvényen a magyar és a szlovák népművészeti csoportok mellett az *Ergyron* csukotkai, *Yederink* török, a *Veselié* bolgár, *Koniaków* lengyel, *Avithow* görög néptáncgyüttesek mutatkoztak be. A fesztivál fővédnöke **Sólyom László** magyar és **Ivan Gašparovič** szlovák köztársasági elnöke volt. A megnyitóra hagyományosan a somoskői Váralja téren megtartott „Isten hozott Magyarországon” c. Európnik keretében került sor. A nyitó gálaprogramra pedig ugyancsak hagyományosan Losoncon. Ezen Ivan Gašparovič köztársasági elnök is részt vett. A programot a református templomban megtartott, szlovák lakodalmas dalokból összeállított koncert nyitotta meg, melyen a *Železiar* (Kassa), *Marína* (Zólyom) és a *Trnky* (Beszetrecebánya) női énekkarok mutatkoztak be. Ezután a fesztivál csoportjai „lakodalmas menetben” a város főutcáján keresztül vonultak a városligetbe, ahol a szabadtéri színpadon közel négyórás műsorral kápráztat-

ták el a telt nézőtér közönségét. A megnyitóban felszólalt Ivan Gašparovič köztársasági elnök is (aki nem tagadva meg önmagát, beszéde középpontjába az ezeréves szlovák elnyomást állította). A „Lakodalom van a mi utcánkban” c. műsort szlovák részről **Roman Malatinec** (*Korytárok* néptánc csoport) „násznagy” vezette, aki az est folyamán számos alkalommal csillogtatta meg zenei, tánc- és énektudását. Társa, a magyar násznagy, **Paluch Norbert**, a salgótarjáni *Nógrád* tagja volt.

A fesztivál szlovákiai helyszínei közül Ragyolcon, a divényi kastélyparkban valamint Füleken mutatkoztak be a fesztivál hazai és külföldi csoportjai.

*

Megnyílt a Füleki Vármúzeum

A hagyomány folytatódott június utolsó hétvégén Füleken is, ahol a *Koháry Polgári Társulás* és társrendezői 9. alkalommal rendezték meg a füleki várjátékokat. A rendezvény első napján a „*Nógrád íjása*” c., II. *Nemzetközi Történelmi Íjásversenyre* került sor. A verseny (melyben több mint 60-an mérték össze íjásztudásukat) nyertese az ecseri **Ruttay István** lett, aki ezzel elnyerte a „*Füleki vár védője*” címet.

Másnap a játékok résztvevői a város főutcáján, és a várhoz vezető, szépen rendbe hozott sétaúton keresztül vonultak fel a várba. A játékokat **Estefán László**, a Koháry Polgári Társulás elnöke nyitotta meg. A műsorban többek között fellépett a kaposvári *Fekete Hollók Rendje*, a pozsonyi *SIC* történelmi bajvívó egyesület, a nyitrai *TOR-MENTA* hagyományörző csoport, a győri *Fresco Bello* zászlóforgató és zászlódobáló együttes. Idén sem hiányzott a solymászbemutató, s nem maradtak el a kísérendvények sem, a vár alatti utcában a játékokhoz illő vásárlásban lehetett vásárolni vagy egyszerűen nézelődni.

A füleki vár augusztus 15-én újabb látványossággal gazdagodott. Hosszas előkészítés után megnyílt a *Füleki Vármúzeum* állandó kiállítása a „*Füleki vár évszázadai*” címmel. A megnyitó ünnepségen a pozsonyi *Szlovák Nemzeti Múzeum* képviselői mellett jelen voltak a régió határon inneni és túli múzeumainak és intézményeinek képviselői. Ugyancsak eljött – s minden bizonnyal örömmel – **Győri György**, az egykori *Füleki Múzeum* alapító tagja, valamint dr. **Jozef Drenko** tanár, helytörténész is, akinek az édesapja volt ott az egykori alapítók és irányítók között. A bevezető előadásokban elhangzott, hogy régi álom valósult meg, hiszen a vármúzeum létrehozásának gondolata már 1941-ben megszületett.

A szalagot **Agócs József**, Fülek város polgármestere és **Agócs Attila**, a Füleki Vármúzeum igazgatója vágta át. A belsőleg teljesen felújított Bebek-toronyban több szinten elevenedik meg Fülek és a füleki vár évszázados története. De nemcsak az, hiszen a tárlaton helyet kapnak a persi (avar temető), a ragyolci (az urnamezők népének települése) valamint a várgedei bronzkincs leletei is.

Puntigán József

Az állandó kiállítás ünnepélyes megnyitója. Balról jobbra: Agócs József – Fülek polgármestere, Agócs Attila – a Füleki Vármúzeum igazgatója és dr. Drenko József – nyugalmazott tanár, helytörténész, az intézményalapítók egyikének fia. Konferanszié: Sz. Danyi Irén

A Bebek-torony második szintjén a vár és az alatta elterülő végvári mezőváros területén talált középkori és törökkori leletek kerültek bemutatásra

Könyvről – könyvre

Határlét. Antropológiai tanulmányok Jabloncáról (szerk.: **Kotics József. Kulturális és Vizualis Antropológiai Intézet, Miskolc. 2008, 225 o.)**

Ez az egészen friss kiadvány több szerző műve. Azoknak a miskolci antropológus szakos hallgatóknak a munkáiból áll össze, akik 2002 óta kutattak Jabloncán, hogy szakdolgozati anyagukat elkészíthessék. Sajnos, különféle okok miatt a tizennégy kutató közül csak hatan tudták munkájukat elsősorban a szakma elé tárni, ezért ez a kismonográfia ilyen szempontból csonka. Ám mégis hatalmas érték a környező települések monográfiáinak gyér sorában, és óriási segítség Jablonca község szakmai szempontból történő feltérképezésében.

A szerencse tehát Jabloncára is rámosolygott azáltal, hogy egy egész évfolyam antropológus szakos hallgató éppen ezt a községet választotta kutatási területéül. De választásuk nem volt egészen csak a szerencse műve. Köszönhető ez részben a *Rozsnyói Bányászati Múzeumnak*, amely felhívta a figyelmüket és Kotics József tanszékvezető egyetemi docens figyelmét e település komplex társadalomkutatásának ötletére, hiszen zsákközségről van szó. S mint ilyen, feltételezhetően lassúbb változásokon megy keresztül, a hagyományok tovább élnek a maguk archaikus formájában.

Ez a munka egy komplex társadalomkutatásra irányult, amely természetesen bőven merített a múltból is. Hiszen az antropológia éppen a múlt és a jelen együttes vizsgálatán alapszik, a múltból nyert tények segítenek megtalálni korunk jelenségeinek okait.

Jablonca rövid története mellett olyan témák kerültek bele a könyvbe, mint a társadalmi érintkezési minták a 19. századi Jabloncán, vagy a kollektív kétnyelvűség dimenziói, az identitástudat és a történelmi tudat kivetülése a kollektívumra. Szerepel még a család, háztartás és rokonság szerkezete a 20. századi településen, vagy az államhatár menti falu helyzete, s az ebből fakadó következmények. A függelékben minden fejezethez táblázatos, grafikonos feldolgozás is tartozik, valamint néhány fotó a népi építészetéről és a falu kulturális életéből. További, a könyvben nem megjelent témák, amelyek a volt diákokat érdekelték a gazdaság, az építészet területéről származnak, szociológiai problémákat feszegettek (pl. az alkoholizmus előfordulása és szociális következményei, a nők szerepe a családban, a média szerepe a család életében, a kultúra változása falun, az ízlés változása stb.).

Csak remélni tudjuk, hogy idő kérdése, és egy második részben ez utóbbiakat is vizionálhatjuk.

(Kovács Agnes)

Rémiás Tibor: Derenk.
A szádvári uradalom lengyel (górál) telepesei a herceg Esterházyak és a gróf Andrássyak földesurasa alatt. (Miskolc, 2008.)

Az egykori Derenk a történelmi Torna, majd Abaúj-Torna vármegyében, Jablonca, Körtvélyes, Almás, Szín, Szögliget, Bódvaszilas tőszomszédságában található. Ma már romfalú, lakosai nincsenek.

Mégis egyre többet hallunk róla, s egyre-másra jelennek meg a falu történetével kapcsolatos publikációk és önálló kiadványok. E munkák egyik legfőbb szervezője Rémiás Tibor, a miskolci Herman Ottó Múzeum történésze, aki maga is derenk szülők leszármazottjaként kötelességének érzi a „derenkiség” felelevenítését és továbbélését.

A falu története 1943-ig hasonlít a környék többi településének történetéhez. A szádvári uradalom részeként sok háborúságot és járványt megélt, mígnem a 18. század elejére elnéptelenedett. Ezután több fázisban újratelepítették, a többi, szomszédos községtől eltérően többek között lengyel gorálokkal. A népesség élte a maga erdő- és földművelő paraszti életét, miközben megőrizte eredeti nyelvét. A lakosság egy idő után elfelejtette, hogy a néhány generációval korábbi elődök honnan érkeztek, a környező települések lakossága tótokként tartotta őket számon.

Az 1930-as évek végén **Horthy Miklós** kormányzó az egész térséget vadászterületté nyilvánította. A lakosság a felajánlott csereföldeket elfogadva kitelepült, a keveset termő földecskéért jól termő földeket kaptak a közeli Borsod megye különböző településeinek határában, mint Emőd, Emőd-Istvánmajor, Ládbesenyő-Andrástanya, Sajószentpéter, Vatta, Szendrő, Martonyi, Tóharaszi és Büdöskút-puszta. Az addig nyelvében, kultúrájában homogen lakosság megindult az asszimiláció útján. Ma már csak a legidősebbek beszélik azt a 18. századi állapotában konzerválódott lengyel-gorál nyelvet, melyet a kitelepítés éveiben még az egész falu beszélt.

Ám a derenkiek története ezzel nem ért véget. Az utóbbi években valóságos búcsújáróhellyé változott az egykori falu. Július utolsó vasárnapján minden esztendőben összegyűlnek a még élő kitelepítettek, azok leszármazottai, a környező települések lakói és más érdeklődők, hogy a szentmise után emlékezzenek múltjukra, s erőt merítsenek a jövőbe. Erre az alkalomra általában egy új kiállítás vagy egy új könyv is születik. Ez a mostani a legújabb a sorban, melyben a szerző levéltári források és a régi anyakönyvek tükrében összefoglalja a település történetét, interjúkat, visszaemlékezéseket közöl a széttelepítéssel kapcsolatosan és leírja a falu vallásos népeletét.

A tudományos igényű munkát irodalomjegyzék, egy a falu lakosságának 1937. évi vagyoni állapotát rögzítő adattár, a Rémiás család leszármazási táblái, valamint számos fotó teszi teljessé.

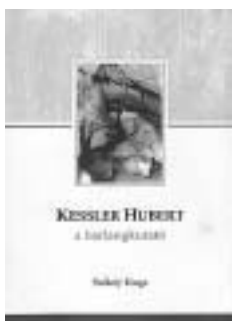
(Bodnár Mónika)

Gömöri Műhely 1989–2008. (szerk.: Mäger Ágnes és Végvári Zsófia. Gömörszőlős, 2008. 107 o.)

A jubileumát, alapításának 20. évfordulóját ünneplő Gömörszőlősi Művésztelep eddigi eredményeinek a metszetét adja a reprezentatív kiállítású katalóguskötet. Összeállítója **Tompa Mihály**nak és a gólyának szóló tiszteletadásként

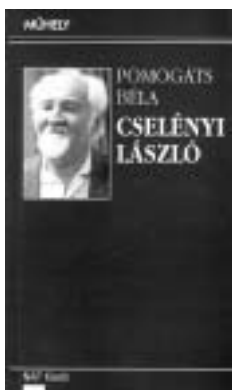
mutatja be. Noha alapvetően katalógus, mégsem könnyű a jellegét meghatározni. Festmények, rajzok, fotók, költői vallomások és publicisztikai szövegek sajátos ötvözet: „gömöri műhely” – ahogy a cím is jelzi. Nehéz letenni – könnyű felvenni...

Székely Kinga: Kessler Hubert a barlangkutató. (Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvafő, 2008. 158. o.)

Ez a nagyon értékes monográfia annak a barlangkutatónak az életét, tevékenységét mutatja be, akiről a szélesebb nagyközönség sajnálatosan keveset tud. Kessler Hugó Nagyszébenben született, szász családban. Az aggteleki

Baradla barlang kutatását 1931-ben kezdte meg. 1935-ben nevezték ki a barlang igazgatójának, s ezt a tisztségét 1944 végéig ellátta. (A barlanghoz való viszonyát mi sem mutatja jobban, mint hogy 1935-ben a barlang Hangverseny-termében kötött házasságot.) Az *aggteleki barlangrendszer hidrográfia* című doktori disszertációját 1938-ban védte meg. Kessler a magyar nemzeti ügy elkötelezett képviselője volt. A trianoni döntés igazságtalanságát nyilvánosan vallotta. Az 1. bécsi döntést követően a kecsői *Domica* barlang is a felügyelete alá került. A háború után meghurcolták.

Pomogáts Béla: Cselényi László (Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2007. 261 o.)

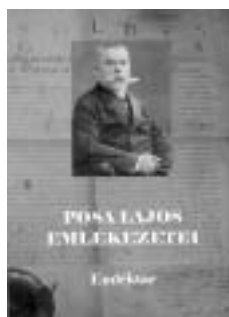
A kötet a 70. életévét betöltő alkotónak sokoldalú, személyes vonatkozásoktól sem ódzkodó bemutatása. A *Bevezető* (Cselényi Lászlóról három nézetben) négy fejezet követi (*Dalolni kell, Jelen és történelem, A megíratlan költemény, Sokágú síp*), majd *A pálya egy pontján* címmel utószó zárja. Ezt egészítik ki az életrajzi adatok, a

díjak és kitüntetések jegyzéke, műveinek felsorolása, a róla és műveiről szóló (válogatott) bibliográfia és fényképmelléklet.

Cselényi László: A kezdet s az egész. Válogatott versek, 1956-2006. (Madách-Posonium, Pozsony, 2008. 155 o.)

A **Tözsér Árpád** és a szerző válogatásában készült kötet az életmű metszete. A válogatást **Mekis D. János** *Félszázad, szöveg-folyam*, Cselényi László c. írása teszi teljessé.

Pósa Lajos emlékezetei - Emléktár (szerk.: Homoly Erzsébet. Rákóczi Szövetség Balogvölgyi Hehyi Szervezete. 88. o.)

A kiadvány a nemesradnóti születésű költő életművét kívánja bemutatni. A dicséretes szándékra némi árnyékot vet a kissé eklektikus szerkesztésmód. A kiadvány anyaga CD-n is olvasható.

Arrabona (A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Közleményei 46/1. Szerk.: Medgyesy-Schmikli Norbert és Székely Zoltán. Győr, 2008. 477. o.)

A Szent László-herma a magyar művészet- és művelődéstörténet becses emléke. A hermát annak idején a naprágyi születésű **Naprági Demeter** püspök menekítette Váradról Győrbe. A herma Győrbe

érkezésének 400. évfordulóján megtartott tudományos konferencia előadásait tartalmazó kötet nem egy írásában találunk régióinkat érintő adalékot. **B. Kovács István: Küzdelem az „egész-világi vitéz” címéért – a hősepikától a legendán át a meséig** c. írásában a Szent László-legendát gömöri mesei párhuzamait elemzi.

A saarbrückeni VDM - Verlag Dr. Müller tudományos kiadó gondozásában jelent meg **Ádám Andreea** tanulmánya, mely a *Das Volksmärchen bei den Palotzen* azaz a Palócok népmeséi címet viseli.

A munka bemutatja a palóc nyelv- és népcsoportot, vizsgálja származásukat és földrajzi elterjedésüket, ismerteti a nyelvjárást.

Bepillantást nyerhetünk a népmesekutatás történetébe és egyes palóc mesegyűjteményekbe. A tanulmány elemzi az egyes meséket, valamint mesélőket és a mesélést.

(Szerk.)

B. Kovács István

Bocskai és Gömör

Főtiszteletű Püspök Úr, Elnök Úr, Szeretett Atyámfiai!

„Magyarok pajzsa, igazság oszlopa” – így emlegették Erdély és Magyarország néhai fejedelmét.

Hogy jobban értelmezhezzük **Bocskai István** és Gömör kapcsolatát, a fejedelem nevével fémjelzett szabadságharcokait, távolabbi időkbé, egészen a mohácsi vészig kell visszanyúlnunk.

Az 1526-os veszttel csata következményeként – ha nem is rögtön, de negyedszázad múltán – az ország három részre szakadt.

A korábban a vajda által igazgatott erdélyi országrész török gyámság alatt önálló fejedelemség lesz. Első uralkodója utolsó nemzeti királyunk, a szepességi származású **Szapolyai János** fia, **János Zsigmond**. Az erdélyi fejedelmek a vallásszabadság elkötelezett hívei és támaszai voltak. A tordai országgyűlés már 1568-ban törvénybe iktatja, *E u r ó p á b a n e l s ő k é n t* (erre külön is utalnék, amikor emberi jogok ürügyén oly szívesen oktatnak ki bennünket) a vallásszabadságot. **I. Rudolf** király úgy gondolta, hogy **Báthory Zsigmond** lemondásával őt illeti meg az erdélyi fejedelmi cím. Egy zsoldosereget küldött az országrész birtokba vételére. Gyengén ellátott zsoldosai nagy pusztítást végeztek mind Magyarországon, mind Erdélyben. **Básta** tábornok serege valóságos rémuralmat teremtett. Nem csak az előkelőktől rabolták el vagyonukat, de a szegény népet sem kímélték. Sok helyen nem maradt állat, amit az eke elé fogjanak, s a gazdák kénytelenek voltak saját házuk népével húzatni az igát. Erdély népe – jellemző módon – e szomorú látványt „*Basta szekérének*” nevezte el.

A bécsi királyi udvar ellenségesen nézte a reformációt. Az ország protestáns népét a bécsi udvar egyre gyakrabban zaklatta. Arra kényszerítette őket, hogy térjenek vissza a katolikus hitre. Különösen nagy volt az elégedetlenség Északkelet-Magyarországon, ahol a legtöbb kálvinista kismemes élt.

Miután 1554-ben török kézre jutott Fülek vára is, Dél-Gömör, s az akkor még Kis-Hont részét képező Rimaszombat is a török birodalom része lett, s maradt egészen az 1606-ban megkötött zsitvatoroki békéig.

A korabeli gömöri viszonyokat a vályi gyülekezet egykori kurátorának, **Forgon Péter**nek tulajdonított emlékirat jellemzi. Egyebek közt ezt írja: „1602: vallásbeli háborúság. 1611: eretneknek Gömörön kikiáltattam, a jászói papokat Mihályfalából jobbágyaimmal kiverettem. Rudolf privilegiuma II. Mátyás királynál életemet megszabadította, újra Egerbe hívtam és pápistának tétettem. 1612: ismét kálvinista lettem, a gömöri I. és II. synoduson (= egyházi gyűlés) tisztségemtől meg akartak fosztani, de újra helyretéttem. 1619: a vályi templom minden írásokkal megég... a templomot nem engedik újraépíteni. II. Ferdinánd királyhoz személyesen felmentem és esedezésemre fe-

lépítését megnyertem...” 1622-ben így fakad ki: „*Húsz esztendeje mióta a kurátorságot viszem, az Isten mentse meg a pogányt is ily veszedelmes környül állásoktól.*”

Az alkotmány és a vallásszabadság megvédésére Bocskai fegyverbe szólította a nemzetet. Ezzel megkezdődött az idegen uralom elleni szabadságharcok sorozata, amelyhez a hajdúkon és a jobbágyokon kívül hamarosan csatlakozott az elégedetlen városi polgárság, köznemesség, sőt a főnemesség jelentős része is. Elfoglalta Észak-Magyarország legfontosabb városát, Kassát is. Itt rendezte be udvarát. Bocskai kassai udvarában az ország legjelesebb értelmiségi személyiségei éltek: **Rimay János** (titkár) **Káthay Mihály** (kancellár), **Bocatius János** (a fejedelem diplomáciai megbízottja – ma könyvtár viseli a nevét Kassán), **Alvinczi Péter** (prédikátor).

Bár Bocskai hajdúi is sokszor nagy pusztítást vittek végbe, seregét a legtöbb helyen felszabadítóként üdvözölték. Gömör is sokat szenvedett. Fekvése miatt – limesnek számított – állandó színhelye volt az átvonuló hadaknak, legyenek bár hódítók vagy felszabadítók.

1604 októberében Putnok és Krasznahorka Bocskai mellé áll. Kassa 1604. november 11-én történt meghódolása után pedig egész Gömör vármegye – valláskülönbség nélkül – lelkesedéssel csatlakozik a mozgalomhoz. A prágai császári udvar, megrettenve a felkelés sikerein, Básta György vezetése alatt egy 9 400 gyalogból és 5 000 lovasból álló hadsereget küldött a fölkelés elfojtására. Básta Zólyomból Füleken át Kassára igyekezett.

Bocskai seregének egyik vezére **Németi Balázs**, eredetileg császári zsoldban lévő hajdúkapitány volt, aki társaival együtt esküvel kötelezte magát „*az körösztínsígnék, s az mi országunknak s ídes hazánkknak, legfőképpen az egy igaz hitnek megoltalmazására*”, valamint „*az nagyságos Bocskai István úrnak minden vitélő dologiban s ez mi ídes hazánkknak megmaradásáért*”. Azaz kettős célt látnak: a nemzeti és felekezeti szabadság kivívását.

1604. november 17-én Bocskai felderítésre küldte Németi Balázst és **Bornemiszt**. Csapatuk 1000-1000 lovasból és gyalogosból állt.

„*Basta alig ért, november 16-án, Fülektől egy mérföldnyire, midőn hírül hozták neki, hogy Osgyánban a felkelők tekintélyes csapata tanyáz. A fővezér azonnal való megadásra szólította fel a felkelőket, de a hajdúk, bár számra nézve sokkal kevesebben (Istvánffi szerint 4 000-en, Kovachich György Márton szerint (Solemia 1827. évf.) pedig csak 1 500-an) voltak, a harcvágytól égvé, tagadólag válaszoltak. Básta erre egész hadseregét Osgyán ellen vezette, s míg a lovasság támadása az elsáncolt hajdúkat ágyúik hátrahagyása mellett kiűzte elsáncolt védelmi helyzetükből s egész Rimaszombatig üldözte őket, addig a gyalogság az osgyáni várat vette ostrom alá. Némethy Balázs hajdúvezér a várbeli 400 hajdúval vitézül védte magát. Mindjárt az első támadásnál Kolonics Ferdinánd*

császári ezredes és Von Der Burk Jakab kapitány súlyosan megsebesültek.

De Básta hadainak nagy száma, másfelől a hajdúk hiányos felszerelése eldöntötte Osgyán sorsát. Némethy előre látván az egyenlőtlen küzdelem végét, midőn november 18-án este már a lóistállók is lángba borultak, elhatározta, hogy 400 emberével áttör a császáriakon; azonban vállalata meghiúsulván, nagy veszteséggel volt kénytelen visszavonulni. Másnap, 18-án, reggel mintegy 50-en újból megkísérelték a kitörést, de mindnyájan elhullottak a császáriak csapásai alatt. A császáriak még aznap délelőtt könnyű szerrel Osgyán birtokába jutottak. A bevonuló császáriak Némethy Balázst, akit súlyosan sebesülten foglyul ejtettek, Bástához vitték, a ki embertelen módon végeztette ki. (A hajdúvezér meggondolatlanságát, hirtelkenkedését a „Hűbele Balázs” jelzős szerkezet őrzi nyelvünkben.) Básta ekkor győzelmese hadával, pusztítva, rabolva vonult keresztül a vármegyén s Kassát vette ostrom alá, de az itt szenvedett kudarc megsemmisüléssel fenyegetvén seregét, csakhamar odébb állott s így Gömör megszabadult pusztító hadától. Básta pusztításai oly viszatetszést keltek még a hű királpártiak közt is, hogy Széchy Tamás, akkori gömöri főispán fia, György szintén Bocskaihoz csatlakozott.”

Németi Balázs vezértársának, **Bornemisszának** az emlékét Felsővályban is őrzi a hagyomány.

Bocskai főserege 1604/1605 fordulóján érkezik Rimaszombatba, Szendrő, Lócse és Jászó irányából. Itt telelnak, majd innen indulnak tovább nyugat felé. Gömör két legnagyobb erősségét, Füleket és Murányt körülzárták ugyan, de elfoglalni nem tudták.

Bocskai serege egyébként a 17. század legjobb, jórészt a Habsburg-udvar által felfegyverzett és kiképzett magyar katonasága volt. 1605 elején Érsekújvár–Léva vonaláig sikerrel hódította a felvidéki várakat és városokat, s az év nyarára elfoglalta a királyi Magyarország döntő részét, majd – a székelyek csatlakozásával – Erdélyt is. Az erdélyi vármegyék és a székelyek Bocskait már 1605. február 21-én Nyárádszeredán, a magyarországi rendek pedig április 20-án Szerencsen Magyarország fejedelmévé kiáltják ki.

1605 októberének végén Bocskai csapatai ismét átvonulnak Gömörön. A fejedelem felmenti Dobsinát a beszállásolási kötelezettség alól. Október 26-án a Sajó mellett, a lénártfalvi táborból ír levelet **III. Zsigmond** lengyel királynak.

Bocskai arra törekedett, hogy a sokat szenvedett országban békét teremtsen, ezért tárgyalásokba bocsátkozott a bécsi császári udvarral. Aláírták a bécsi békét.

Az 1606. június 23-án megkötött bécsi béke biztosította Erdély és a Partium (az erdélyi fejedelemséghez csatolt tiszántúli területek elnevezése) határait, elismerte az országrész politikai önállóságát. Hosszas alkudozások után Bécs a nemeseknek, a városoknak és a végvárok katonáinak az egész ország területén megengedte, hogy tetszésük szerinti vallást kövessenek, azaz legalábbis részben biztosította a protestánsok szabadságát. (A jobbágyi rendre ez nem vonatkozott – itt a „*cuius regio, eius religio*” eleve érvényesült). Biztosította azt is, hogy az

A Bocskai-emlékgyűrű átadása Erdélyi Géza püspöknek Ifj. Bán Zoltán felvétele

országgyűlés ismét nádort választhasson, s a király kötelezte magát arra, hogy a jövőben a nádorral egyetértésben fog helyette kormányozni; a tisztségre csak magyarokat nevez ki.

Bocskai azonban azt is tudta: hiába egyezik ki a Habsburgokkal, ha a török elleni háborúban tovább pusztul az ország. Ezért a bécsi béke előírta, hogy Rudolf kössön békét a törökkel is. A békét meg is kötötték a szultán és a császár megbízottjai, Bocskai közvetítésével (ő írta alá), Komárom közelében, a Zsitva-patak dunai torkolatánál 1606. november 11-én (zsitatoroki béke).

A békekötések értelmében Gömör vármegye ismét a Királyi Magyarország része lett, Füleket, Ajnácskő és ezeknek tartozékai is felszabadultak a török hódoltság alól.

Bocskai a hajdúk zömét kiemelte a földesúri fennhatóság alól, és közösségi kiváltságokkal, katonáskodási kötelezettséggel letelepítette őket. A kiváltságokat adományozó hajdú szabadságlevelet 1605. december 12-én Korponán keltezi. Ekkor jöttek létre a mai napig fennálló hajdúvárosok (például Hajdúböszörmény, Hajdúhadház, Hajdúszoboszló).

Kik is a hajdúk? Felfegyverzett marhahajcsárok voltak. Gömör nem volt ismeretlen a számukra. A nyugat-európai városokba lábba hajtott alföldi marhák kísérei gyakorta áthaladtak erre. Rimaszécs az állatvásárok egyik fontos színhelye volt. Nem véletlen, hogy a Hajdú név ma is él itt.

Bocskai István a béke megkötése után fél év múlva, 1606. december 29-én Kassán – nagy szenvedések közepette – meghalt. (Hívei titkárát, Kátai Mihályt urának megmérgezésével vádolták, s legyilkolták.)

Az alkotmányt és vallásszabadságot biztosító bécsi békét az 1608-ban Pozsonyban megtartott országgyűlésen iktatták törvénybe.

Genfben a reformáció nagy harcosainak emlékművén **Kálvin János** (a svájci reformáció vezéralakja, a református egyház alapítója, 1509–1564) és **Cromwell Olivér** (az angol polgári forradalom vezetője, 1599–1658) mellett ott áll Bocskai Istvánnak, Erdély fejedelmének a szobra is. Annak a Bocskainak az emléke előtt tiszteleg a világ, aki következetesen harcolt a szabad vallásgyakorlásért.

Bocskai István fejedelem uralkodása nevezetes korszaka Magyarország történetének. A bécsi béke olyan vívmány volt, amely megalkotóját történelmünk legnagyobb alakjainak egyikévé avatta. Bocskai István örökségét, politikai végrendeletét utódai az erdélyi fejedelmi székben, **Bethlen Gábor**, I. Rákóczi György, majd **II. Rákóczi Ferenc** vállalták, s részben éppen az 1848/49-es forradalom és szabadságharc teljesítette be.

Halálát megelőzően, 1606. december 17-én Bocskai István elkészítette végrendeletét, amelyben az Erdélyi Fejedelemség politikai helyzetét és feladatait világosan kifejtette: *„Valameddig pedig a Magyar Korona ott fenn nálunknál erősebb nemzetségnél, a németnél leszen, és a Magyar Királyság is a németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenn tartani, mert nekik is oltalmokra, javokra leszen. Ha pedig Isten azt adná, hogy a Magyar Korona, Magyarországban magyar kézhez kelne egy koronás királyság alá, úgy az erdélyieket is intjük, nem attól elszakadnának,*

vagy abban ellent tartanának, de sőt segélyék tehetségek szerént, és egyenlő értelemben azon Korona alá a régi mód szerint adják magokat.”

Az 1848. március 15-én kitört forradalom egyik vívmánya volt Bocskai végrendeletének végrehajtása, azaz Magyarország és Erdély egyesítése.

Minderre, *„a szent és igaz hit legfőbb oltalmazójára”* és felföldi híveire – hitvalló eleinkre, s nem utolsó sorban a mai alkalomra hivatott emlékeztetni az az emléktábla is, amelyet egyetemes egyházunk és a rimaszombati gyülekezet készítettett.

* Elhangzott a rimaszombati református templomban, 2008. július 6-án.

Az emléktábla felirata:

„Legyen szabad a lutherana és helvéciái confessio...”

**Bocskai István fejedelem,
„a szent és igaz hit legfőbb oltalmazója”
és felföldi hívei – hitvalló eleink emlékezetére**

állíttatta a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház
és a rimaszombati gyülekezet 2008. július 6.

Az emléktábla leleplezése • Ifj. Bán Zoltán felvétele

Tartalom

VEZÉRCIKK

Sors bona, nihil aliud? (Kövesdi Károly) 1

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Lang László: Gömör és a „nagy” impériumváltás első évei 2
B. Kovács István: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában...” 12
Kis Domokos Dániel: A Gudrun-ének első fordítója 13
Gaál Lajos: Gömör természeti értékei 31. 17
Kiss László: Palócföld orvosai 3. 20
Móser Zoltán: Hasonlóságok – megfelelések 24

FUTÁRSZALON

„Egy lángot adok, ápolod, add tovább.” Reményik Sándor idézése 29
A fény megálmódói (Balázs Emese) 37
A Gömöri Fotóklub tagjainak fényképei 39

EMLÉKEZETÜNKRE

A hűség faluja 45
Angyal János: Somoskő és Somoskőújfalu hazatért 47
Teleki Pál beszéde 1920. november 13-án 50
1938. november 10. 51

EMBEREK – MŰVEK – ESEMÉNYEK

Szívből gratulálunk Dr. Dénes Györgynek (Gaál Lajos) 56
Bartal Károly Tamás jubileuma (Mihályi Molnár László) 57
Tisztelgés Konesol László előtt (B. Kovács István) 58
Gömöri fohász (vers) 59
A Fábry János Díj kitüntetettjei (Hizsnyan Géza, Bodnár Mónika, Kövesdi Károly) 60
Búcsú Ráczy Győzőtől (Bodnár Mónika) 64
III. Gömöri Országnapok (Kövesdi Károly) 65
Pásztorok áldomása (Badin Ádám) 68
Váratlan fordulat/ok (Danis Tamás) 71
A 2008-as Rovás Alkotótáborról (Kovács Ágnes) 75
„Énekeljete az Úrnak!” (Mihályi Molnár László) 77
Dél-Gömör öröksége (Zsuponyó Ujváry Mária) 80
Nyári rendezvények Nógrádban (Puntigán József) 83
Könyvről-könyvre 86

AGÓRA

B. Kovács István: Boeskaik és Gömör 88

A címlap Kovács Attila Gömöralmagy c. felvételének felhasználásával készült.

A számot a Gömöri Fotóklub tagjainak felvételeivel illusztráljuk

A folyóiratban közölt autorizált írások nem feltétlenül tükrözik a kiadó és a szerkesztőség értékelését.

Az északi magyar peremvidék fóruma

A lap fővédnöke: Tőzsér Árpád

Főszerkesztő: B. Kovács István

Szerkesztő: Kövesdi Károly

Szerkesztőbizottság:

Beke Zoltán (Rozsnyó)

Bodnár Mónika (Putnok)

Gaál Lajos (Rimaszombat)

Gyetvai Zoltán (Losonc)

Hizsnyan Géza (Rimaszombat)

Kovács Ágnes (Rozsnyó)

B. Kovács István (Rimaszombat) – elnök

Mihályi Molnár László (Szepsi)

Pálkás Tibor (Ipolság)

Puntigán József (Losonc)

Szabóné Bendik Márta (Ipolság)

Képszerkesztő: Kovács Szabolcs

Lapunk az Interneten is olvasható.

Szerkeszti: Gyetvai Zoltán

www.gomororszag.sk

Megjelenik: negyedévenként

Nyilvántartási szám: MK SR 2252/2000 • ISSN 1335-6410

Kiadja a rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület

a Patrióta Kiadó (Rimaszombat) által

Felelős kiadó: Dr. Kovács István, elnök

A szerkesztőség címe: Železničiarska 1, 979 01 Rimavská Sobota

Tf.: 0905 846 618;

E-mail: gemamuz@internet.sk

Nyomdai előkészítés: Kovács Szabolcs, Marian Ševčík, Ex-print

Nyomta: Ex-Print, Losonc

ISSN 1335-6410

Ára: 60,- Sk/500,- Ft/1,991Eur

Az átváltási árfolyam: 30,126 SKK/EUR

Előfizethető a szerkesztőség címén.

Vychádza: štvrťročne

Číslo registrácie: MK SR 2252/2000 • ISSN 1335-6410

Vydáva Gemer-malohontský muzeálny spolok v Rimavskej Sobote,

prostredníctvom vydavateľstva Patrióta (Rimavská Sobota)

Adresa redakcie: Železničiarska 1, 979 01 Rimavská Sobota

Tel.: 0905 846 618;

E-mail: gemamuz@internet.sk

Tlačiarenská príprava: Kovács Szabolcs, Marian Ševčík, Ex-print

Tlač: Ex-Print, Lučenec

ISSN 1335-6410

Cena: 60,- Sk/500,- Ft/1,991Eur

Konverzný kurz: 30,126 SKK/EUR

Objednávky na adrese redakcie.

Jelen számunk szerzői

Angyal János (Somoskőújfalu)
Badin Ádám, a Meseszínház vezetője (Várhosszúrét)
Balázs Emese, publicista (Balogtamási)
Benedek László, fotográfus (Balogtamási)
Bodnár Mónika, muzeológus (Putnok)
Csomós Árpád, fotográfus (Feled)
Danis Tamás, tanár (Rimaszombat)
Gaál Lajos, geológus (Rimaszombat)
Geese Attila, fotográfus (Rimaszombat)
Hizsnyan Géza (Rimaszombat)
Kiss Domokos Dániel, tudományos kutató (Budapest)

Kiss László, orvostörténész (Csilizradvány)
Kovács Ágnes, muzeológus (Bódvavendégi)
Kovács Attila, fotográfus (Rimaszécs)
B. Kovács István, gömörológus (Rimaszombat)
Kövesdi Károly, publicista (Pozsony)
Lang László, tanár (Sajólénártfalva)
Mács István, fotográfus (Rimaszombat)
Mihályi Molnár László, tanár, publicista (Szepsi)
Móser Zoltán, esszéista, tanár (Bicske)
Puntigán József, publicista (Losonc)
Reményik Sándor (1890–1941)
Teleki Pál (1879–1941)
Zsuponyó Ujváry Mária, muzeológus (Putnok)

A magunk kenyere

ex print

Teljes színnyomású etikettek,
szórólapok, prospektusok
Naptárak, termék-katalógusok
Esküvői és promóciós értesítők
Fejléces levélpapírok
Céges nyomtatványok
Névkártyák
Grafikai tervezés
Színes másolás
Digitális színes nyomtatás
Folyóiratok, füzetek,
könyvek készítése

Folyóiratunk
az indulástól itt készül.

Gorkého 2, 984 01 LUČENEC
tel.: 047/432 60 68, tel./fax/rec.: 047/433 01 47
e-mail: info@exprint.sk
www.exprint.sk